

A'regi magyar zaszlossagrul valo nyomozasek.
(Untersuchungen über die alten Banderien der Ungarn.)

Belnay
Pozsony 1830

Signatur: 55599-B
Barcode: +Z155595305
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ155595305>
Umfang: Bild 1 - 288

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS. KON. HOF- BIBLIOTHEK

55.599-B

Alt-

~~43.66 194.~~

55599-B.

43-6-104

A' régi
Magyar Zászlósságrul
való
Nyomozások.

Irtta

Kalmári Váradi János

Tettes. Ns. Nograd Vármegye Tábla Birája, a' Nagyságos
Balassa Gyarmathi Gróf és L. Bárá Balassa Familiának
egykori Levéltárnokja.

B u s s á n 1826.

Po'sonyban, 1830.
Belnay Örököseinek Bethivel.

Digitized by Google

Tekintetes Nemes Haza!

A' Mohátsi szerentsétlen ütközet' siralmas következései, Hazánk' nagyobb része a' Török iga alá esése, (melly Török birodalom' kegyetlen parantsolatinak a' legmértékletesebb támogató eszköze e' vala: „kész a' karó, nyársban száradtok meg“) e' borzasztó inségek ellen való törekedések, a' magyar Hadszert, mely ezután már tsak, a' legnagyobb szükség' tehető eszközlése vala, olly homályba borították, hogy hozzánk a' régi volta helyett, tsak a' Banderium bizontalan neve jutott. A' haza régen kívánta már, a' történetekkel és törvényekkel meg-egyező felvilágosítást, de különösen

jelenvalókép olly időket élünk, melyben az alkotmányi létünk felvilágosodása mindég elkerülhetetlenebb. E' szent célhoz az övét nyújtani, érjen az a' mennyit ér, minden Háza'finak kötelessége. Eképp bátorkodom következő fejtegetéseimet a' T.N. Haza eleibe alázatosan terjeszteni. A' mostani világ nagy része böltsességét ez igen óvilágban, tsupa ujjításokban keresi; Hazánk ditsó szabadságait más már elavult föleslegvalóságnak nézi; harmadik a' legboldogabb létét javai képzelete rakásodásában taláztatni véli; az igaz' legvalóbb próba köve pedig, nem az ideig kecsegtető okoskodás, hanem az

örökségben elenyészett évek' történeteiből szerzett tapasztalás: mert azok ugyan csak örökkön örökké azon következtetéseket eszközölnek. Tellyes reménységem vagyon, hogy a' magyar Hadszer és Zászlósság itt kitettző milétéből, (melly nem holmi akárkitűlmonhon felkapott gyarló's magában veszett és veszendő emberi szabásokon, hanem a' társaságbeli egyesület önn örök természetén épülnek) meg lehet győződni, hogy a' magyar szabadság nem fölesleg valóság, hanem a' törvényes örökös Fejedelemségben egyesült, édes Haza állandó fenntartására szentelt létünk mértékletes kifolyása; mert természetes az, hogy az igaz bátorság,

tsak a' törvényesen szerkezett önn karok' erős eszközlése lehet.

Ditső Nemzetünk' régi erköltsi voltárul a' mi jót irtam, mint látható, a' felhordott jó tetteken épül, melly ez akkori egyéb világ tetteit mennyire természeti annyira erkötskép felül halladja; mint a' teremtés rendében, amaz tsak ez által állandóan tehető. Nem is rossz tettekből, hanem szörnyeteggé való tételből, áll eleink' azon leírása, mellyet a' kegyetlenkedő megverettektől mentségőkre vett, és ekkép folytatott a' reájok következő jövőndőség.

A' mi a' munka' rendét illeti, mint a' nyomozások természete magával hozta, tsak szakaszokra osztottam. Az első szakasz bevezetés oda, hon-

nént a' nyomozás kezdődik; a' 2-ik annak az eredetét és milétét; a' 3-ik Főtisz. Szklenár közben jött ellenvetéseinek felvételét; 4-ik a' nyomozás eredetétől való folyását; 5-ik a' Gyümöltsényi erdő mellett tartott Ország gyűléséig tárgyozza; 6-ik ezt bevéve ugyan még közönségesen folytatja; 7-ik régi Szityai eleink erköltsi állapotjárul van; 8-ik egyedül a' magyar Hadszerhez alkalmaztatva; 9-ik II-ik Andrástul az ország hanyatlása kezdetéig; 10-ik innént a' Mohátsi ütközetig viszi a' nyomozásokat; a' 11-ik különös magyar Hadszertartások. Közben találtnak némelly pótoléki felvilágosítások, melyek a' Tettes Ns. magyar közönség-

nek szinte olly kedvesek lesznek, mint
az itt kitettző Magyar alkotmányi cél-
zás, melly rövideden ez:

Éljen örökös Királyunk, éljen Nemze-
tünk! Ditsőség az Istennek, és békes-
ség földön a' jó akaratu embereknek!
Elő Patony Sz. Jakab hava 7-kén 1830.

a' Szerző.

E l ő - S z ó.

Hogy ez illy könyv idővel készül, kiki állátja, de hogy előbb kész volt mint Piringer ó Mlga. Munkája azon (czim alatt: „Ungerns Banderien“) tudományomra esett és kezemhez jött volna, azt senki sem tudhatná, ha meg nem vallanám. És tsak ez az oka, hogy ezen könyv előbeszédet kapott. Hogy igazat szóllok, tudják azon Barátim, a' kik arra figyelmetessé tettek, és azon könyvet barátságosan kezemhez szolgáltatták. Megvallom, hogy ennek olvasása kiadó szándékomat hoszú ideig függőben tartotta, leginkább azért, hogy vagy igen egyet értünk, vagy igen ellenkezünk tekinteteinkben. De végtére az Isteni gondvételés első szándékomra vissza vezetett, leginkább azért: hogy ugyan tsak azon jó célú az én igyekeztem is, és engem is az igaz Isteni Félelem, hív

jobbágyi alázatos hódolás, édes hazánk, és az igazság szeretete vezérlett. Azért munkámbul semmit ki nem hagytam.

Mindent, a' mit irtam, a' Törvények, és igaz meg győződéseim szerént irtam. A' mit netalán elhibáztam, tulajdonítsa édesHazám gyengeségemnek, mellyrűl magam leginkább meg győződve lévén, nem a' Tárgyat végképpen elhatározni, hanem elősegíteni szándékoztam.

A' Magyar Zászlósságról való Nyomozások.

I. SZAKASZ.

A' Magyar Zászlósságról; é vagy más nevezet alatt előttem többen szollóttak; de akár azért, hogy a' köz meglegedést még tudtomra el nem érték; akár azért, hogy mind addig nem tökéletes akár minemű dolog, még mást külömbet vagy ellenkezőt lehet jó okkal fölöle mondani; akár azért mivel valóban igen érdemes ezen tárgyat felvilágosítani tsak azon okból is, hogy az alapos törvények bővebb meg értésére is különösen szolgál; nem kételkedtem Isten segítségével tett nyomozásaimat a' Nemes Haza', de akár az egész világ eleibe is terjeszteni, olly reménységgel minden kétség kívül, mellyel minden köz Vitéz a' Had - Nagyságra viseltetik.

Tudom én, hogy nem tsekély a' dolog, mellybe tsekély erőmmel ereszkedtem, de kezdet nélkül soha véget nem érünk. Az ellenmondásokból sül ki az Igazság. A' Ma-

gyar szép régiség még szörnyű nagy homályban van!

A' természetben a' Teremtő semmi erőltetést, semmi ugrást nem tett; itt minden a' maga néműségére szabott útján, igen hal-
kan, de folyvást; ditsősségesen és hatalmasan megy; lassan készül, történik, érik, mul;
és minden a' mi a' természetben történt és véghez vitetett; annak a' lefolyásában fel talál-
tatik, és ott azt nyomozni leg természeteseb.

Ehez alkalmaztatva a' Magyarok Zász-
lóssága' mi létit nem eltalálni, vagy né-
mélly törvényekből kiválasztani, vagy idegen
Íróktól, — a' kik a' nemzetnek se nyelvét nem
értették, se szolásaik természetét nem esmér-
ték: polgári erköltsöket a' hadakban való tet-
tekről, a' veszedelmekben való elszánásokról;
és ezt követő kegyetlenségekről, mint az ak-
kori öszveérés pontjairól ítélték; a' kiknek
előadások inkább szidalom mint Történet
írás, -- várni; hanem a' Magyaroknál keres-
ni kell, és azoknak származásokban, alkot-
mányjokban, tetteikben és törvényeikben fel
találni; és a' mit ezekben találunk, azt mint
az ő tulajdon szereket nézni; nem pedig en-
nek fejében valami mostanság már új, és ezek
természetéből nem folyó szerkeztetést kívánni.

Már ebből is világos, hogy ezeket Nem-
zetünk története' eleinél kézdeni kell. —

Mert ámbár ugyan némelly Írók ezen ditsó Magyar Nemzetünk törvényre eredetét másolatnak, a' kezdetét a' keresztény szent hitre való által térésnek tulajdonítják; de tagadhatatlan:

Hogy e' Nemzet Asiai - Szittyai.

Hogy semmi Nemzet tulajdon szokás és törvény nélkül nintsen.

Hogy a' másolatás idejében is természetesen semmi Nemzet nem szokta egyszerre a' Törvényt mint valamelly ó ruhát levetni, és idegen Törvényekbe felöltözni; hanem ezen eset apródonként beteszve kezdődni, és lassanként a' hazai szokásokkal egybe forrni, és így idővel a' Törvény állandóan változni szokott.

Hogy tehát ez az eset csak hosszabb szoros, és az is, barátságos összeérés után a' vitézkedő természet fiainál történhetik.

Hogy ezen esetre is a' régi Törvényeket a' nyomozás tárgyából kihagyni a' dolog csonkítása nélkül nem lehet.

Hogy valamint a' szent hit is nem egyszerre, nem erőszakkal, hanem az ország Nagyai és Nemessége meggyőződése után, következőleg a' Nemzet akarata szerint vétetett bé; úgy az, nem csak hogy a' régi Polgári Törvényeket, a' mellyekkel úgy is semmi közbe, el nem nyomta, hanem inkább azoknál építetvén, azoknak előtte való létök tanu bizonságul szolgál:

De mivel éppen ez az utolsó az a' kö-
szikla, a' mellyben némelly írók, midőn halják,
hogy a' Magyar a' vért, a' szalonnát most is
nyersen eszi; mindent inkább, mint sem jó
rendü, erköltsős, a' leg szebb természeti csi-
nosodással bíró, de erejekben bízó, a' had-
ban erős, a' veszélyekben elszánt és kegyet-
len szittyaiakat, hinni készek; — mivel ez
az alapja nyomozásaimnak, illik hogy ez min-
denek előtt a' kételkedés tárgyán túl tétes-
sen. Lássuk azért azokat, a' mellyek tanu-
bizonyosságára szolgálnak.

A' Magyaroknak a' szent hitre való ált-
térése olly fontos dolog volt az egész Euro-
pai világ előtt, hogy ezt minden Történet
író a' feljegyzésre méltónak tartotta. In-
nént jött, hogy a' mint sokan, úgy e dolog
voltát, idejét és környülállását külömbféleképp
jegyezték fel; és a' melly olvasó magát szo-
rosan a' tanuk' vizsgálása' szabásai mellett
nem tartja; könnyen odá jut, hogy azt se
tudja kinek hidjen; és könnyen ellenkezőt
állít.

Különös az, hogy minden körül lévő
Országokban találkoztak, a' kik ennek a' meg-
térésnek az érdemét magokra akarták húzni:
— a' szentséges Római Pápa a' Magyarok meg-
térítéséért is Henrik Császárt a' szentek laj-
stromába írta. — „Atque de vita et mira-
culis Henrici Regis rei veritatem diligenter
„inquirent, et litteris suis nobis significa-

„rent. Nunc autem eorundem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum virorum attestatione de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis ecclesiae, et multarum aliarum, quarundam quoque episcoporum sedium reparatione, et multiplici elemosynarum largitione, de conversione Regis Stephani et totius Hungariae“ (III. Eugen Pápa Henrik Szent létéről szóló Bullájában).

Mások ezt a Bábóri Gizelának Szent István király hitvesének tulajdoníjták úgy, hogy mind addig nem ment Szent Istvánhoz, még ez az egész Népével meg nem tért: „Sed eam ducere non promeruit, donec se Christianae Religionis Rudimenta, et Sacri Baptismatis Sacramenta cum omni gente sua suscepturum promisit“ (Conrad. Ursberg.) — „Gens Hungarorum hactenus Idololatriae“ (pedig e nem igaz, mert szent László leirván az ő nemzeti szertartásokat, és tiltván, azt mondja „quicumque ritu gentilium iuxta puteos sacrificaverit, vel ad arbores et fontes et lapides obtulerit“ (1. k. 22. rész) innént látni, hogy nem „Idola“ saragott képet, hanem halhatalan lelket az ég menybeli Istent *) (mellyet Magyarok Istenének hívtak) hitték „dedita, hoc tempore ad fidem Christi

*) „Coelum ex alto ipsis et DEUS ignis, qui in Caelo est,“ Menander szerint az Avar Kagán esküvésében. Vox Dei. Verb. 1. 3.

„convertitur per Gislam sororem Imperatoris, quae nupta Hungarorum Regi adhuc sua instantia Regem adduxit.“ (Otto Frisingai Püspök.)

A' Lengyelek ezt Adelaidának (a' ki nem is Geyza vagy Szent István, hanem Palma szerint igen lehetősen, mivel Cromer után Geyza még is sógora volt Micislausnak, Mihály Herczeg, Geyza testvére' felesége volt) tulajdonítják, — „nam ea mortua sororem ei suam Adleidam Micislaus in matrimonium collocarat, a qua persvasus Geyza cum Ungaris suis Christianam et ipse Religionem quinto post Polonos Anno suscepit“ (Cromer.) s' a' t.

Igy haboznak az idegenek; de némellyek még magokkal sem egyeznek, mint Hermannus Contractus, a' ki' történetei háromféle kiadásában e dologról annyiféle különböző előhozás van; a' kit ha mindjárt tisz. Katona Janningus szerint avval védelmez-is, hogy: „Quis enim prudens mutat sententiam nisi meliora doctus“ én még is a' Magyar szokás szerint azt tartom, hogy az álhatatlan tanúnak kötve a' hitele; mert már az bizonyos: hogy maga nem látta, vagy tapasztalta, a' mit ír; mihelyt változtatta. A' hallomást pedig ő, a' ki se nem látta, se nem tapasztalta, hogy jobbithatta?

Azért hogy ezek után ne botorkáljunk, szükséges az Írókat igen meg vizsgálni, és

tsak azok után menni, a' kik látták és tapasztalták, a' kik e dologban voltak, végbe vittek, és a' mit láttak, tettek, tapasztaltak; írják, és arrul tudósítanak.

Illyenek szent Piligrin, és szent Albert (élete írója); ezekkel megegyező az idő beliek; és a' hazai írók, a' kik ha valamivel távolabb esvén is az időktől, a' történt dolgokat szemek előtt, és friss emlékezetben látták.

Ezek írásbeli hagyományibul azt tanuljuk, hogy az Itsen után, ki a' Magyarok szívét meglágyította, a' megtérés, tehát az érdeme is, egyenesen a' Magyaroké, de különösen Gyula Sarolta ditső Herczeg Aszszonyé. — „Qua duce erat Christianitas coepta“ (Biogr. Albert.) — Mert az idegenek, a' Papok és a' Szerzetesek is, a' Magyarok megtérítése miatt, még tsak félhettek, a' leg kisebb veszélbe se botsájtkoztak. — „Hujus enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum Provinciarum Praedicatoribus meae Dioecesis hactenus aditum clausit.“ (írja Piligrin a' Romai Pápához.) — „Brunonem Episcopum vestrae mittimus ac comittimus dilectioni, ut etc. quanto propius possit Ungarorum confinio honorifice ac *cautissime* perducatur.“ (Otto Császár Piligrinushoz írt levelében.) Nem is jöttek az idegenek még nem hivattak, és akkol is nehezen. Egyedül ama ditső Herczeg Aszszony volt, a' ki a' Magyarok szívét a' kerézség felvételére formál-

ta; és annyira vitte, hogy ezek magok a' Pá-
pokat meg hívnák. — „A qua ergo praefata
, Ungarorum gente multis precibus invitabar
, venire, aut missos meos in opus Evangelii
, illuc dirigere.“ (Sz. Piligrin a' Romai Pápá-
hoz.) Ambár nem tsak hogy semmi félelem
nem, de bátorságok is volt. — „Statuit in-
, super (Geyza) praeceptum cunctis christia-
, nis, Ducatum suum intrare volentibus, hospi-
, talitatis, et securitatis gratiam exhiberi, Cleri-
, cis et Monachis potestatem concessit suam
, praesentiam adeundi.“ (Chartuitius.) Így jöt-
tek be a' tanítók szent Alberttal is. —
, „Miserat (Albertus) his diebus ad Ungarorum
, Seniore[m] magnum.“ (Nagy Úr. Großherr,
, „napkeleti módra) *immo ad Uxorem suam*,
, „quae totum Regnum viri manu tenuit, et
, „quae erant viri ipsa regebat, qua Duce erat
, „Christianitas coepta.“ (Biogr. Albert.)

Ezekből tehát látjuk, mikép és mikor
jött be a' hit, és kié az érdeme is a' meg-
térésnek; a' mellyel mivel Szent István meg-
keresztelése igen szoros kötésben van; erről is
szükséges egy kevesé a' vetekedések tenge-
rébe bereszkednünk.

Az, a' mint láttuk, távol lévő, a' Magya-
rok ellen elkeseredett, és részre hajló Ide-
genek majd mind azt írják, hogy Szent Ist-
ván, házasságakor kereszteltetett meg. A'
hazai Írók ellenben, ha mindjárt világosan
kinem teszik is Szent István keresztelése ide-

jét *) (bizonyosan azért, hogy a' helybeli hagyományokat, sok idegenek tanúságaival, egészen ellenkezni látták) de úgy hagyák közben a' dolgot, hogy arrul való tudománnyokról és meg győződésekről: hogy Szent Istvánt születése után mindjárt (és ki tudja, hogy Bruno Püspök nem e végre jött e Otto Császártól Magyar Országba; a' komákat megszokták hívni, a' kereszt atyának méltán tsak helyét álló Deodatus, elébb jött be Albert-nál) megkereszteltettnék tártották, kételkedni sem lehet. Ezekkel meg egyez Ademár, egy idejü Író Szent Istvánnal, ezt együtt az Attyával Geyzával említett Bruno Püspök által megkereszteltettnék írván. — „Regem Hungariae baptisavit, qui vocabatur Geitz, et mutato nomine in Baptismo Stephanum vocavit, quem Otto Imperator in natali Prothomartiris Stephani a Baptismo excepisse Rex quodque supradictus filium suum baptisari jussit, et S. Bruno imposuit ipsi nomen sicut sibi Stephanum.“ Ezek ha mindjárt a' föld előadásában, azért nyilván: hogy az Avaroknak a' Tótokkal össze keveredések után nem volt újság, azoknak is, emezek nevét adni egészen meg

*) Geyza alatt történt kereszteskedés idejéről vagy on egy hiteles tanúsagunk II. András király' Esztoraz Mátyás részire adott privilegiumában. — „Qui sub Duce quondam Geyza christiano etc. in baptismo Pauli nomen sibi assumptum, anno ab incarnatione Domini, 966.“ (Lehotzky, Hung. SS. et OO.)

egyeznek Chartuitius szerént Sarolta ditsó Her-
czeg Aszonynak lett Isteni jelenéssel, de kü-
lömböznék a' keresztelő nevében, mert Ade-
már Brunoval, Chartuitius Alberttal kere-
szteltetik. Ha Dlugossusnak hitelt adunk,
ez ama két Író t meg egyeztetí: mert Sz. Al-
bert által világosan béráltatja Szent Ist-
vánt, írván tisz. Katona szerént Albertrül. —
„Cum Gaudentio caeterisque viris Hungariam
„ingressus, ad Ducem Geyzam pervenit, in
„fide catholica et cerimoniis ejus, quam
„ipse ante annos aliquot suscepisse eum
„audierat, etc. cum magna itaque veneratione
„et devotione susceptus, *Filio Ducis Geyza*
„*confirmationis characterem impendit.*“

Ez még hihetőbbé lesz, ha felveszszük
azt, hogy Szent Istvánt, mint már minden esetre
Szent Albert által is meg kereszteltettetet
Vaiknak hívtak „Gener Henrici Ducis Bava-
„riorum Vaic in Regno suo Episcopales ca-
„thedras faciens, coronam, et benedictionem
„accepit“ (Ditmarus) — ha fel vesszük, hogy
Pray 's mások szerént akár Albert annyi mint
Vaik, akár Albert Vaik vagy Voiteknek is
neveztetett, — tehát Vaik már minden esetre
nem pogány név, hanem magáruul szent Al-
bertrül bizonyosan a' Bérálásban nyert neve
Szent Istvánnak, mint Albertnek is a neve,
bérálási neve volt. (Katona XLV.)

És ha Dubravius, tisz. Katona szerént
„ex antiquis fontibus“ régi erekből írt, vi-
lágosan bizonyítja Ademár előadásának a'

á főbb részét, ezek az ő tanúsága szavai: „di-
 „scedensque Roma (Albertus) cum Gauden-
 „tio, quem fratris loco habuit, Anconam di-
 „vertit, ibique conscensa navi Segniam, in
 „littore Dalmatico positam, appellit, atque
 „inde se in Pannoniam insinuat, a Praefectis
 „adhuc, quos Capitaneos vocabant, governa-
 „tam, *quorum praecipuus nomine Stephanus*
 „erat.“ Ez hogy más nem volt mint Geyza,
 kérdést sem szenved. Ha pedig ez igaz, éppen
 meg nem foghatnánk, mért kellene Ademár
 leg régiebbi, Geyza' és Sarolta' körülállási-
 val és tetteivel Chartuitius szerént is, úgy
 mint a' kiltől tudjuk, hogy Geyza Szent Al-
 bert' eljövetele előtt a' szent hitben már an-
 nyira ment, hogy Püspökségeket is rendel-
 ni akart, templomokat, klastromokat épí-
 tett, leg természetesebben megegyező elő-
 adását Szent István keresztelésére nézve, majd
 csak éppen azért tagadni, hogy a' hely tá-
 volléte, é Nemzetnek a' körül lévőkkel ritka
 barátságos közlése, é Nemzet gyűlölése,
 's végre a' régiség homályja által, a' dolog
 természetétől, egymás után sok eltávozott, ev-
 vel, de magok közt is ellenkező Íróknak szá-
 mát szaporítsuk; vagy meg állítani a' Magyar
 dolgok idejét azért: hogy szent Albert még
 Püspök nem volt, a' mi szinte úgy vagy még
 jobban Ademár részire bizonyít; vagy hogy
 még rossz Cseh hivei nem szalasztották meg,
 a' melly esetnek egyedül a' Magyar Apostol-
 ságát köszönhetjük. Ezen Ademár előadá-

sának tanuja Ranzanus is, vagy inkább a Frantzia Elinius, a' ki után ir, mondván Geyzárul : „Primus namque Hungarorum omnium „credidit in Christum, ejusque obedivit Evangelio.“ Ezt bizonyítja Chartuitius irván Geyzárul. — „Dux procedit obviam servo Christi (Alberto) *cum fidelibus*“ az az : a' keresztény hivekkel, a' kik közt ő volt az első. Tanuja a' fel hordott privilegiuma II. András királynak „qui sub Duce quondam Geyza, Christano.“

Igy fel vévén a' dolgot, majd minden írók meg egyeznek, a' külömbféle időkről és szavakról való vetekedések meg szűnnek ; megegyez Chartuitius „Chrismale Baptismate“ jével is, ha tsak meg engedjük azt, hogy „Chrisma“ nem viz, szent István szerint : „Baptismate lotum Chrismate unctum“ (1. k. 2. r.) a' miképp a' szentséget szolgáltató nevében sem lesz ellenmondás.

Hogy nem tudta az, hogy Geyza (már 966.) keresztény volt. Hogy meg felejtkezett a' Saroltárul, az ennek lett jelenésről : „con- „fide in Domino mulier, et certa esto, quia „filium paries, cui primo in hac gente corona debetur, et regnum, nomenque meum illi reponas“ (Chart.). — Az ő böltességéről jószágárul, és hatalmárul „quae totum Regnum „viri manu tenuit, et quae erant viri, ipsa „regebat, qua Duce erat Christianitas coepta“

(Biogr. Alb.). Meg felejtkezett az illy szenteknek eltökélléséről, az így felgerjesztett természet tehetségéről, a' ki azt hiszi, hogy olly ájtatos személyek, mellyek Isteni jelenésre méltók voltak, azt voltaképpen hitték, a' fiokat keresztényül nevelték — ezt a' házadásig pogányul hagyták volna? — ezt pogány néven, nem pedig ama szent jelentett néven nevezték volna, a' mellyen neveztetett minek előtte született volna? — Méltán a' józan észhez, és az önkényes akaratossággal el nem foglalt szívhez folyamodok.

Ezeket előre botsájtván, lássuk már most a' szent hitbe hozása történeteit, a' mint ezek a' Magyar dolgokkal öszve kötve voltak,

A' Magyarokat a' szent hitre fordítani, nem volt olly nehéz dolog, mint akár az idegenek akkor vélték, akár a' későbbi világ tartja: Ők Istenfélők (a' mire majd bizonyítva ált meggyünk) és barátságos ember szeretők lévén, a Kristus szent tanítását az Istenről (a' kit ismét azonnal a' Magyarokénak neveztek) és a' felebaráti szeretetről, hamar és örömmel elfogadták, á mint szent Piligrin leveléből tudjuk, „ad hos dum transmitterem „etc. tantum divina gratia suis Institutionibus „statim ministravit, ut ex eisdem nobilioribus „Ungaris utriusque sexus catholica fide imbutos atque sacro lavacro ablutos circiter „quinque millia lucrarentur“ úgy hogy lett

légyen ott „*messis quidem multa, operarii autem pauci*“ mint azon szent Piligrin írja. — Ehez nem kellett erőszak; nem is más, hanem egy ditső lélek, mint Sarolta Herczeg, Aszony, ki, mint keresztényül nevelt *) hív szolgálója Kristusnak, Magyar hazájában é szent hitnek plántálója lett. „*Qua Duce erat christianitas coepta.*“ — És ha ezután idővel történt is, fájdalom! a' hit dolgában törvénytelen erőszak, é már nem Kristus Urunk tanítása szerént. — „*Euntes predicare. Math. 10. — Singulos armavit non clypei et hastae, munitione vincere, sed sermonibus optimis, et exhortationibus,*“ 1 Mac. 3, 4 et 8. — hanem ez ellen volt. — És az ő természetes eszközléséhez képest — a' ki kardot ránt, kardal vesz el.“ *Math. 16* — a' Fölséges Úr Isten, az ebbe kirúgó hiveit, első András alatt, eleget meg rostáltatta.

Erőszak nélkül tehát, mint ditső menyeyi virág, bimbózott, és ki nyílt, olly kezek által ültetettvén, és öntöztetvén, a' mellyek a' kegyesség fegyverén kívül egybet nem ösmértek — nyílt ki é Magyar Hazánknek Üdvösége, Geyza alatt. Azért.

*) Gyula az Attya, Constantinápolyban meg kereszteltetett, és a' Kristusnak igaz hive maradt. — „*At Gylas quidem in fide permansit, et neque ipse in Romanos impressiones fecit, et captivos Christianos emens curavit, libertatemque iis reddidit.*“ (Cedrenus.)

Chartuitius szent István életével a' szent hit behozása történetét irván, ennek kezdetét Geyzának tulajdonítja; — és hogy hitelesen bizonyítja Szent István is. — „Nos interventu consilio et consensu Domini Anastasii Abbatis Monasterio S. Martini in monte supra Pannoniam sito, a Genitore nostro „incaepo“ (a' Szent Martoni Szerzeteseknek adott Levelében); bizonyítja 4. Bela a' Tatai caenobiumnak adott Diplomájában (Pray után) „quod antecessores nostri piaae memoriae „Geyza Dux, et Sanctus Stephanus, filius ejus „primus Hungariae Rex Plantatores primitivi „gratia Spiritus Sancti novellae fidei christianae per Partes Hungariae.“ — Ezt bizonyítja Ranzanus irván; — „Toxi, cujus modo meminimus, fuit filius Geycha, Dux et ipse Hungarorum, fuit is *vir Deo imprimis acceptus, „coelo et immortalitate dignissimus, Primum namque Hungarorum Omnium credidit in Christum, ejusque obedivit Evangelio.*“ — És ugyan az álló Törvények minden sértése nélkül, mondván — „adest tempus coelitus dispositum, credit ipse (Geyzárúl van a' szó) cum familiaribus suis, undis salutaribus expiatus, omnes ditionis suae homines pollicetur se ad christianismum perducturum.“ — „Deinde jubente ipso fit ubique Congregatio indomitae gentis, per sanctum Episcopum fiunt conciones, ejus adhortationibus mox illi convertuntur et baptisantur, multis locis ecclesiae conduntur.“

Ezek után le írván Szent István születését előző jelenéseket, látásokat és történeteket így szóll: „nascitur itaque, ut praedictum „erat filius Principi“ (és a' Pray ki adása szerént), „hunc Deo dilectus Albertus Episcopus chrismali Baptismate secundum credulitatis suae veritatem intinxit“ (ismét a' Nagyszombati kiadás szerént) „interea crevit accurate educatus, cumque jam excessit pueritiae metas, *Pater ejus convocavit Hungariae Proceres et reliquos Ordines, communicatoque cum eis consilio illum post se regnaturum constituit.*“

Ime! ebből már bizonyos, hogy a' szent hit előtt meg volt Nemzetünknel ditső Alkotmányunk oszlopos állapota: volt országunknak Gyűlése, Nagyjai, és Rendei*), itt a' Királyi meghívás, és Előadások; meg volt térve és keresztelve Szent István előtt a' Nemzet, Istvánt el esmérte vezérének. Azért a' később történt zendülése némelly Főembereknek ellene, már hűségtelenség volt.

Tovább előadja, hogy Szent István, Szent Márton tiszteletére klastromot épített, és azt ezen hűségtelenek jószágából vagyonosította. Ezek tehát a' hűségtelenség vétkéért, mel-

*) Karok, az az tiszti karok és Rendek, Status et Ordines, az az (Ducibus etc.) „Optimatus exercitibusque plebis Hunniae, quae et Avaria dicitur.“ (Eugen Pápa pro Urolpho Laureacensi.)

lyet elkövettek, felálván a' törvényes Fölség ellen, vesztették el Jóságait, előbb mint sem Szent István tsak az első könyvét írta volna, mivel ezen háborukat — „Stephanus ad „huc adolescens“ mint iffiu király vitte végbe, az 1. könyvét pedig Fia számára, midőn már az országlást reá bizni szándékozott, a' maga öregsége miatt „hoc tibi ne accidat, obedi fili „mi, puer es, deliciarum vernula etc. Expeditio- „num labores et diversarum gentium incur- „sionis expers, in quibus ego jam fere totam „meam contrivi aetatem“ (L. 1.). — A' másodikát ennek halála után adta, a' mint ezeket tovább Chartuitius Püspök is különösen említi.

Tehát el vesztették a' régi Törvény szerént „more veteri“ (I-ső Andr. Törv. 6. §.). Szent István Törvényei előtt fenn álló Törvények szerént, a' melyekre maga Szent István 1. könyve 5. r. 3 §. fiát utasítja mondván „quotiescunque fili carissime causa digna „judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis „sententiae reus etc. ad iudices mitte, quibus „hoc comissum est, *quod ipsi secundum „suam discernant legem.*“ *)

*) Bizonyos tehát hogy a' Magyaroknak Szent István előtt volt Törvények, bizonyos Priscus-bul, hogy a' Szittyáknak is volt Törvények (lásd a' 24. lapon), és hogy é földön is avval éltek, a puszta szó tehát, mint p. o. hogy semmi szittyait nem látni a' Magyar Törvényeken, nem áthat. És a' Magyar, Nagy: Magnates,

Tehát Szent István, és Törvényei előtt
meg volt ditső Nemzetünknek Alkotmánya
és Törvénye.

Ama fő emberekkel bizonyára sok Nép
a' szent hittől elidegenedvén, és ezek példája által az egész csirázó Magyar Anyaszentegyház mint a' ragyátul meg ütött gyenge plánta száradni, és minden tagjaiban veszni indulváni, hogy ezeket, és mikép, térítette meg Szent István, lássuk tovább Chartuitiust: — „*Princeps christianissimus* (itt szent Istvánról van a' szó) *modo communiter omnibus, modo separatim cum singulis colloquia miscens, usque adeo divinis conspectibus gratum et acceptum se praeibit, ut per eum omnes militiae ejus comites* (ez a' mint a' munka folytába meg látjuk teszi a' Nemesség' és az ország' Nagyjait és előljáróit) *ad veri Dei cultum adducti sint*“ — tovább „*allatis vero apostolicae Benedictionis Litteris Praesules cum Clero, Comites cum populo*“ (ez teszi a' Nagyokat, és az egész Nemességet) *Verb. 2. 4. „in laudes Dei prorumpunt*“ — nem

Principes, Primates; és kisebb nemességre különböztetett, de még is azon szabadsággal élő Nemességnek eredeti mássára sehol a földön nem találunk, ha csak Szittyában nem. „*Liberatis modico et aequali usu Principibus humiliorés pares fecerunt.*“ Tacitus a' Szittyákról. I. 7. c. 9., de *gestis Alexandri.*

örülünk az erőszaknak, hanem örülünk annak, a' mit szivbül kívánván megnyertünk.

Tovább — *defuncto autem beati Regis „amico, Romanorum Imperatore Henrico, Conradus ei in Imperio successit, is pacis tranquillitate interturbata, totius Germaniae viribus et copiis contractis, Pannoniae infesta signa inferre conatus est. Tum vero Rex Stephanus Episcoporum et Principum (az annyi mint Proceres, Primates) coacto conventu in „Patriae defensionem totius Ungariae exercitum evocavit.“*

Ime! ez is még Szent István 2. könyve kiadása előtt történt. Mert ez kiadódott Esztergomban 1035 esztendőben, Konrád pedig (Salicus) 1025-ben jött a' birodalomra.

Tehát Szent István Törvényye előtt volt a' Magyaroknak Törvényye, melly szerént kiki a' hűség telenségért, mint később, vagyonnyát és életét veszti. Ellenben a' Jóságosítás által, mint a' tisztelendő Papság is az ország Rendei közé fel vétetett. Voltak Hadai az országnak olyak, mint a' mellyekről a' tizenhatod századi törvények szólnak.

De ezen felkiáltása az ország' egész hadának, a' mint ugyan azon Chartuitius által előadott történetek rendibül, és különösen Szent István 1. könyve már felhordott helyeiből „Expeditionis laboris atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus „ego fere jam totam meam contrivi aetatem“

ki tettzik, még Szent István 1. könyve irását is megelőzi.

Hát Simon de Keza azon helye, cap. 2. Chron. hung., „*antequam ergo baptisati fuissent Hungari, et effecti christiani sub tali voce Praecones in castris ad exercitum Hungaros adunabunt: „Vox Dei et Populi Hungarici, quod die tali unusquisque armatus in tali loco praecise debeat capere Communitatis consilium praeceptumque auditurus.*“ — És Istvánsynak azon helye 12. r. „*Solennique et veteri gentis ritu cruentum gladium per urbes, oppida, pagos et quaeque compita circumferri jubent eo monimento, ut qui in bello confestim nomina dare recusarent, nec sumtis armis confluerent. Gladio ferirentur.*“ — És Verböczy 1. k. 3. r. 2. cikkelyében. — „*Cum enim egres- si ex Scythia Hunni etc. communi omnium Sententia Decretoque edictum fuit, ut dum aliqua res communitatem aequa sorte tangentes occurrerent, aut generalis exeditio exercitus incumberet, tunc mucro vel ensis sanguinis aspergine tinctus media Hunnorum per habitacula castraque deferretur, et vox praeconica subsequeretur dicens: „Vox Dei et praeceptum communitatis universae est, ut unusquisque in tali loco armatus, vel qualiter potest compareat, communitatis consilium simul et praeceptum auditurus.*“ — És Thuróczy kronikája 1. k. 10. részében „*edictum etiam fuit,*

„ut cum res communitatem aequa sorte tan-
gentes occurrerent, aut generalis expeditio
„exercitus incumberet“ etc. — a' mellyekben
egy szívvel egy lélekkel annyi bölts és betsült
lrók megegyeznek, és Törvényünk által hi-
telesen bizonyítatik: hogy Szittyai eleinknek
régül fogva ugyan azon ország gyűlése,
ugyan azon (generalis exercitus) fő hada volt,
mellyet Geyza alatt és a' tizenötödik tizen-
hatodik Századaban látunk.

De még egyébként is lehet ezekhez szól-
lani, tsak ne sajnálja valaki a' fáradságát, és
vizsgálja meg a' Megyék Várai rendjét és sek-
vését; ezekből önként észre veheti, hogy ez
valóságos Budára mutató h iradó (telegraphi-
cus jelentő) rend. Legalább a' Mappánál fog-
va vizsgálja meg az Olvasó a' Megyék fekvé-
sét: miképp? a' mellyiktől tsak lehet Buda fe-
lé húzódnak; — És ki tette ezen Rend alap-
ját? — „tandem Rex A t t i l a fratre interfe-
„cto, Sicambriae quinque annis quievit, voluit
„tamen, ut quidquid mundus ageret, ipse con-
„sciüs fieret; quare speculatores ad cunctas
„sibi necessarias partes, prout suis expedie-
„bat rebus, ordinasse dicitur, quarum una
„statio Coloniae in Germania, alia in Li-
„th u a n i a, tertia juxta fluvium T h a n a i m
„et quarta in J a d r i a Dalmatiae civitate con-
„stituta erant, et harum stationum cuilibet ho-
„mines, relatu digni, a locis supradictis deinceps
„usque S i c a m b r i a m continue in tanti di-
„santia spatii locati et constituti erant, ut dum

„alter eorum de novis rebus Regi referendis
 „clamaret, propingvior illi id competenter
 „audiret, et rursus ad alterum sibi viciniorem
 „reclamaret, quo dum novi rumores, siqui fo-
 „rent, ad Regnum pervenirent, et rursus vo-
 „luntas Regia, prout illi placebat, partibus in
 „praedictis declararetur“ (Chron. XVII) * —
 alkalmaztassuk most ezt a' későbbi Magyar
 rendre — „quisque Comitum in Comitatu suo
 „tertiam ubique partem habeat de tributo,
 „Rex vero ad plenum de tributo omnium si-
 „militer duas partes habeat“ Col. 1. 78. is-
 mét „rerum fugitivarum collector, quem vul-
 „gariter Jókergető dicunt, quidquid col-
 „ligit ad civitatem ejusdem provinciae congre-
 „get et Regis Agazo et Comitis etc.“ Sz. Laszló
 3. 13. ismét „Si quis equos, quos cursores
 „dimittunt, habuerit“ ugyan ott. 14. — ismét.
 „Si magna fama Marchiam intraverit, Comes
 „nuncios duos equis exercitualibus quatuor ad
 „Regem dirigat“ Col. 1. 36. ismét „circa na-
 „tivitatem Domini fama fuit, quod confinia
 Hungariae, Russiae contigua, Tartari devas-
 „tabant, et quia Rex de hoc per suos nun-
 „cios certus erat.“ Roger XIV. — Ezekből

-
- Hogy pedig Attila a' Szittyák törvényt követ-
 te bizonyítja egy rabról Priscus; „postea ubi
 adversus Romanos fortissime dimicasset, om-
 nia, quae bello adquisierat, una cum libertate,
 ut Scitharum Legibus cavetur, propria sibi vin-
 dicasse“ (Attila alatt.)

bizonyos, hogy a' Megyék várai a' Fölségé, és ugyan a' többi közt különösen olly híradás végett, melyet már Attila Európában elrendelt, voltanak légyen; a' melly régi szerkesztése a' Varmegyéknek, hogy Asiai Szittyai, már csak az is bizonyítja, hogy Európában tsak addig élhetett épen, még a' Magyarok' Királyi, sed absit invidia verbo, idegen tanátslókkal nem birtak, és a' Nemzet ezek szokását követni nem kezdette; az is bizonyítja, hogy Erdélyben a' Szászok székekre, a' Magyarok ottis Varmegyékre osztották földjüket.

Hát mondom ezek nem annyi tzáfolhatatlan tanuji annak, melly? és melly eredetű? a' Magyar szokásbéli köz és hadi törvény?

Még az is bizonyos, hogy még a' Magyar Törvényhozó test egyáltaljában deákul nem tudott, a' Törvények magyarul hozattak. Ezt bizonyítják Sz. István és Sz. Laszló Törvényeibe bekevert magyar szók, mint Udvarnok, bírák, örök, Jó - kergető etc. azon czégér alatt „vulgo“ úgy mint, a' mellyeket nem tudtak deákra által fordítani.

Ezt bizonyítja Kálmán törvényneve írója, a' ki meg vallja, hogy leírásában hibázhatott, mivel tsak az ajtón kívül halgatta, és a' Nemzet nyelvét nem igen értette. Tsak lássuk maga ezen Albricus vallását, így szól: „haud „parum ingenioli mei reformidat rusticitas, „dum me, ut ita dicam, elingvem, ac poe- „ne totius urbanitatis exsortem jubes o! Praesul“ (irta Seraphin Esztergomi Érsekhez) „Re-

„gallum instituta collationum recolere, vel
 „Senatoria totius Regni decreta jejuna oratio-
 „ne recapitulare §. 3, Neque enim ad régalia
 „consilia me consultricis prudentiae inculta
 „provexit materies, nec tenuis rei stantem prae
 „foribus intromittit despecta pauperies etc. §.
 „16. Verum tamen tu mi Domine *qui in hu-*
 „*jus populi linguae genere minus me prom-*
 „*tum consideras*, siquid calamus a sus-
 „cepti itineris tramite declinaverit, tua quaeso
 „in me solita benevolentia et supervacua re-
 „seces et imperfecta supleas errata corrigas
 etc.“ már innént kiki láthatja mikép lettek
 deákká a' magyar törvények, és mivel ez igen
 fontos, magyarra is által teszem, a' mennyire
 lehet a' szavak értelmében. — „Nem kevéssé
 retteg az én gyenge elmém vadsága, midőn
 engem, hogy úgy mondjam némát és majd
 éppen neveletlent kényszerítesz, o! Uram, a'
 Királyi tanátskozás alkotmányit, vagy az or-
 szág atyai törvényszabásait sóvány előadá-
 sommal kifejezni, §. 3, mert se a' királyi ta-
 nátsba nem emelt fel tanátsadó böltességem
 miveletlen léte, se alaton, az ajtón kívül álló,
 megvetett szegénységem a' bemenetelt meg
 nem engedi §. 16. de te uram, ki engem *e*
nemzet nyelve' nemében nem igen tudósnak
 esmersz, ha mit tollam a' fel válalt út nyo-
 másátul eltavozna, mind a' fölötte valót mesd
 el, mind a' hejányosságot pótolod ki, a' hibá-
 kat jobbitsd meg 's'at,

Innent tehát kitettzik, hogy a Magyar alapos törvények előbbie Sz. Istvánnál és Geyzánál, hogy olly régiek mint a Magyarok: hogy Szittyainak.

Idea' természet ösmerete is vezethet bennünket, mert tagadhatatlan az: hogy a' természet olly gyarló, hogy egy egyesült tagot bizonyos előre kelt szertartás-, mint az egyeség fenn tartó eszköze nélkül gondolni se lehet.

Hogy a' hol a' tettekben rend van, ott él a' törvény, szokásbeli é vagy írott, az a' dologhoz nem tartozik, mert mind a' kettőnek a' véle élés a' lelke, a' nélkül az írott törvény is megszűnik, és a' gyarló természet külső tökéletesítő eszközök nélkül, még a' keresztényben is gyarló.

De hogy a' Magyarok számosan jöttek, szerentsésen hatalmas országot szerzettek; azt igen jó rendben egész Szent Istvánig vitték; a' Vezérjeiket tisztelték; — egész Péterig a' szemét egynek se tölték ki; — hogy ezt, keresztények nem lévén, nem a' pokoltól való félelemből, tehát nem lelki, hanem világi tekintetből, mellyeket az életörvények tartanak öszve, tették, úgy vélem, hogy józan észszel tagadni nem lehet. E' pedig annak, hogy törvények volt, a' következésből vett, azért tsalhatatlan tanuja.

De egyébként honnént is vehették volna? — Ezen időben midőn a' Magyarok ásiá-

ból ki jöttek é világon egy uralkodó Birodalom: a' Romai, keleten hanyatlott, elébb szánakodást mint követést gerjesztett; a' Nyugotit pedig a' vad Nemezték által való eltiportatásból alig ébresztette fel Nagy-Károl.

Azon alkotmánynak pedig, mellynek a' magyar másolatja lehetne, szükségképpen előbb fennállani kellet, és jótévő eszközléseinek köz tudomány szerént esmérletesnek lenni. A' magyaroknak is ezekkel szük öszve érésben kellett volna lenni. — De tudja a' tudós világ, hogy Nagy-Károl a' Frantziák királyja volt, a' Magyarok ásiáiak; tudja a' tudós világ, hogy Nagy-Károl Romai Császsár lévén olasz országot és különösen Lombardiat tsak néhány esztendőkkal előbb rendbe szedte, 's ennek némelly törvényeket adott leginkább az egyházi Törvényekből; de már ezekkel akár mineműek voltak, mi öszve érése a' magyar ugy mondott pogány szittyáknak? — De bizonyos is: hogy soha se olasz se más Europai országnak a' magyar alkotmányhoz hasonló Constitutioja nem volt *), és leginkább nem volt a' Nyugotti Birodalomnak, a' mellynek Alkotmánnya más természetű, más foglalatú, később 's többszörre állott fel (Galetti és mások) — a' mellynek Hadai

*) Groß und zahlreich sind auch die Privilegien und Rechte des ungarischen Adels, der in dem Gesetzbuch allein Volk (Populus) heißt, und sich von dem Adel anderer europäischen Staaten unterscheidet. Schwartzner, Statistik. S. 97.

csak Sigmond Császár, mint Magyar király által hoztattak tökéletes rendbe, a' minő a' Magyaroknál már Arpád vére alatt meg volt (Engel, Monum. Ung.) — melly Romai Birodalom, a' mint hatalmasan felállott, nem sokára magában úgy feloszlott, hogyha az Isteni gondviselés Nemzetünket eleibe nem állította volna, a' mohátsi szerentsétlenség néki, és véle az egész kereszténységnek Európában is, mint Africában, végét vetett volna; — mert Károl örökössei nem fel, hanem lementek; és ezeknek esetjeken kezdett a' romai feudalis systema eredete, és mu-
strája csirázni, midőn már Arnulph alatt a' Magyarok szokásbeli alapos Szittyai Törvényeikkel itt állottak. Nagy-Károl követőji voltak az ő véréből a' Birodalomban: Az Ajtatos-Lajos, II. Lajos, kopasz Károl, hebegő Lajos, a' kinek fia az ügyetlen Károly frantziák királyja, kövér Károly, Arnulph, Lajos, kit némelyek III. mások IV-nek irnak. Ezek esetét így adja elő Polyhistor. — Fati „maligna perpetuaque in omnibus lex est, ut „ad summum perducta, rursum et velocius „quidem quam ascenderunt, ad infimum re- „labantur; ita Imperium Francicum vigore pe- „ctoris Pipini de Marestallo excitatum, ignea „Caroli Martelli mente et numine prope ipso „Pipini Regis elevatum, animo orbis Terra- „rum coelique capace a Carolo magno ad „summum perductum; remissis a Ludovico „paternis et avitis artibus sub Lothario impio

„et Ludovico, majore voluntate quam virtute
 „et, fortuna, desiderare, sub Calvo improvido
 „familiae suae hostium promotore magis ma-
 „gisque labi, et sub Ludovico balbo, brevitate
 „Imperii obscuro, ac Carolo crasso summa
 „felicitate infelici, praeceps ire caepit, ac tan-
 „dem sub Arnulpho pessumdatum, sub Lu-
 „dovico IV. ad aliam Familiam translatum
 „est.“ — Ezek volnának, a' kiktől tanulhattak
 volna ditső eleink; de ugyan mit? — A' mint
 látjuk: pusztulni; ők pedig szerzeni jöttek.
 Ezek nem tsak hogy eképp semmit nem tet-
 tek a' Romai Birodalom megerősítéséhez,
 de éppen az ő hanyatlásokon nyött az a' Bi-
 rodalomra nézve veszedelmes ereje Jobbá-
 gyaiknak, a' hatalmas feudalis systema aző
 hanyatlásokon csirázott ki; midőn a' mint lát-
 tuk, már a' Magyarok minden régi szokásbe-
 li alapos Törvényeikkel itt fenn állottak. —
 „Hinc factum, ut Carolus Ludovici balbi Fi-
 „lius, a simplici potius indole et clementia
 „quam stupore simplex dictus, anno aetatis
 „12. a Fulcone Rhemensi inungeretur. Eudo
 „vero comparatis copiis incredibili celeritate
 „Carolum occuparet, eumque in Germaniam
 „ad Arnulphum compelleret etc., nec citius,
 „quamvis transactione inita, regnavit, quam
 „Eudo (mások Ottonak is nevezik) lethali cor-
 „reptus morbo, comendato Carolo, a quo Jus
 „Regni nec universus quidem orbis si con-
 „spiraret, amovere valeret, regno se penitus
 „exuisset etc. sub eodem Carolo, quod Regnum

„paternum quasi precario recuperasset, forte contigit, ut eo vel invito vel connivente suas quisque dignitates, praefecturas, comitatus ditionesve, quae antea Regii domini fuerant, non solum retinere, sed tamquam proprium privatumque dominium possidere et ad posteros transmittere coeperit; ea tantum lege, ut quo quisque munere vel beneficio donabatur, vel jam fruebatur, eo regi suam fidem jure jurando, iisque conditionibus, quae feudali Jure comprehenduntur devinciret, quia vero illis, qui primores possessionum dignitates obtinuerunt, indultum, ut quodam patritiali jure eas tenerent, ideo Primates, Proceres, aut Principes ab illius seculi scriptoribus nuncupantur, quos recentiora secula Pares nominavere. Hinc feudorum tam regalium et primariorum, sive majorum minorumque in regno, praeterquam comitatus Flandrici jus et origo. Hinc Ducum, Comitum, Marchionumque dignitas et potestas, quae ante haec temporaria, juris privativi perpetui et haereditarii esse coepit“
 ezt írja a dologhoz azon Polyhistor 4. részben 1666. esztendei kiadásban Arnulph Császár idejére. Ugyan az a' III-ik Lajos idejére, a' ki már Arnulph után következett, és első é szerint, kit a' romai Birodalom rendjei választottak Császárnak, azt írja, hogy ezen Lajos alatt hozatott az a' Törvény, mellynél fogva a' romai Császárok a' romai Birodalom fő rendjei által választottak; és eképp a' romai

constitutio és romai feudalis systema kezdetet adhatott a' Magyar megyék jóságai (Bonorum castri) el idegenítésének ; a' Szent Korona fő jussai későbbi meg szükítésökre való vágyódásoknak , a' szabad Király választásnak, mellynek volt a' Magyaroknál is szerentsétlen másolatja *) de nem az alapos

*) Itt le irom azt, a' mit Bizarus Péter I. Maximilian által tartott romai Birodalombeli gyűlésről ir, hogy kiki lássa, hogy ez, ha még nem roszabb, tsak egyedül II-ik Ulászló és II-ik Lajos idejével egyez. — „Caeterum cum ingentem Solimanni potentiam secum animo diligentiús perpenderet, videbat hos omnes apparatus minime sibi sufficere, ideoque oportere, ut ad opem viresque Imperii confugeret, sicuti ejus majores fecerunt, quoties turcica vi et armis oprimerentur, vel ipsimet aliquā honesta causa impulsī, ei bellum inferre statuissent. Cum itaque nec suo muneri nec salutī ac dignitatī illius Imperii, cui ex Germaniae Principum consensu praeerat, ulla ratione deesse vellet, statim Augustae Vindelicorum comitia germanica indixit. Causa cur Caesares, cum aliquid hostile moliuntur, hujuscemodi conventus ex omnibus Germaniae partibus convocare soleant, haec praecipua omnino est, ut sibi suggerantur vires omniaque adjumenta bellica, quibus in hostem praemuniantur etc. Cum primum itaque Augustam pervenisset, protinus germanos regulos atque primores per litteras certosque nuncios admonuit, ut omni mora postposita, sese ad indicta comitia transferrent. Caeterum initio multae causae oriebantur, quibus se impediri aiebant, quo minus tunc ejus voluntati morem

Magyar alkotmányának, mely előbbi, örök-ségen és különösen örökös Királyságon épül. Ezek világosok, a' kik ellen akár Hazánk tör-vénnyeiből, akár a' történetekből, nints mit állítani; de minden esetre vagy erőltetett, vagy nem elegendőképpen világos, és mások egybe tartásával mást jelentő előadások sem-mit se tesznek.

Nehéz is azt tsak sajdítani is, nem kü-lönösen megállítani, mely Nemzet kitől és honnént vette Törvényeit: mivel azon testel azon lélekkel, azon gyarlósággal, azon tehet-séggel, azon szükséggel tekintetöleg bír az

„gererent, in his autem haec praecipua videba-
 „tur, videlicet belli rumores, qui erant in eo-
 „rum limitibus ac ditione ob reges Daniae et
 „Sveciae etc., alia difficultas, quae nonnullos ex
 „Principibus remorabatur, quo minus ad comi-
 „tia festinarent, erat ob quaedam alia dissidia
 „exorta inter duos alios fratres Vinarienses etc.
 „postremo Philippum Landgravium Cattorum
 „(mások írják Chatterum. Hessen.) Principem do-
 „mi detinebant nuptiae Ludovici filii sui secur-
 „dogeniti, qui Christophori Ducis Vürtember-
 „gii filiam in uxorem duxerat, et propterea se
 „ipsum excusabat. Porro eandem causam adfe-
 „rebant tredecim alii ex germanis Proceribus,
 „ac etiam plures alii nobiles ac illustres viri,
 „ac idcirco initium horum comitiorum proro-
 „gabatur. Nuptiae hae solenni pompa celebraban-
 „tur, et quoniam illis tot reguli totque gene-
 „ris prosapia insignes viri intererant, Caesar
 „et reliqui Principes, qui aderant, summopere
 „avebant etc.

ember akár a' Sequana, akár a' Duna, akár a' Tanais vizét vagy a' Nilust, akár a' nagy Magdolna vizét igya; könnyen történhetik tehát, hogy gyarapodására vagy mentségére nézve hasonló gondolatokra vetemedik; melly nem másolatást, hanem azt bizonyítja: hogy efféle gondolat a' természeti Törvényhez leginkább közelít.

Az egyedül legbizonyosabb a' Törvények eredetében, hogy az Ásiáiak az atyai hatalmat leginkább képzelték országslásokban. A' Törvények elszármaztatásában pedig az: hogy a' nyertes tolja az igáját a' meg győzött nyakába. Hogy a' hatalommal költöző nép, minden kivétel nélkül, mindég a hazai Törvényeit magával viszi. — Ebben Troja veszedelmétül egész a' Botani és Jakson öblek meg szállittásiág minden esetek tanubizonságaink.

II. SZAKASZ.

E szerint a' nyomozást ott kellene kezdeni, a' hol ditső eleink ezen édes Hazánk létinek, az Isteni gondviseléstől vezéreltetvén, a' talpkövé tették. Mert mint hogy minden Törvénnyek, mind „a' régi ditséretes és jóvá hagyott“ szokásokon épültek (Anonim. 40. 53. résziben, Sz. István 1. k. 8. r. 2-ik András arany petsétes Törvénnyében; Lajos Király törv. 9-ik §.; Sigmond Király 1430

esztendei 16-ik §. 1405 eszt. 5. 7. 8. 14. art. és 17-ik art. 4-ik §.; ugyan annak azon esztendőbeli 2-ik törvényre 7. 19. 24-ik art., Albert Király törvényre 1. 2. 3 art.; első Mátyás 1-ő törv. 1. art. negyedik törv. 1. art; második Ulászló 1-ső törv. 1. art. 's a' t.) minden a' mit ditső eleink tettek, az ő törvény alkotmányoknak, mellynek a' Hadi dologra való ügyelés majd az egészét tette, természetes, szüntelen való és legbizonyosabb élő magyarázója.

De minek előtte meg induljunk talán tudnunk kell:

Mi a' Zászló? mi a' Zászlósság?

Felelet: a' Zászló (vagy az Ászló) bizonyos esmértető jel, melly alatt a' hadi népek magokat öszve tartják; annyi mint Zászló had, Zászló allja; (deakúl régen Banderium, igazán pedig a' mint most is hívják Vexillum, de ezen munkában tsak ama nevezet alatt jön) bizonyos szám nép, mellyre a' hadak a' rend végett és részei tekintetéből osztatnak, mint a' Király Zászlója: ezred, Regiment, a' Palatinus, Nógrad', Raska Zászlója. Hol nagyobb értelemben vétetődött egy egész hadért, mind Sigmond Király 1403 esztendei törvényében 3-ik §-ben „vel ratione erectionis Banderii aemuli nostri“ — hol kisebb értelemben, annak egy résziért, mint egy nemes hadaért: mint Sigmond 5-dik törvényre 3-dik artikulusában „cum eorum Dominis ac gen-

Varady a' Magyar Zászlósságról.

tibus seu Banderiis“ — de még ez is hol egész, hol csak egy része, egész a' nyolczadig. Mint az 1492 eszt. 20-dik, és az 1498 esztendei 20-dik; mint az 1526 esztendei 27-dik törvények bizonyítják.

A' Zsázlósság (Systhema Banderiale, Jus Banderiale) a' zászlóval, zászlós haddal bíró hatalom, és ezen hadnak a' szerkesztetése. Ezen munkában azon rend, mellyet a' Magyarok addig, még az Alkotmányok értelmében egyáltalában katonáskodtak, és bátor létöket eszközteni szüntelen segítették, a' felkelésökre, és annak módjára nézve tartottak: és ugyan ezen volta az, a' mellynek régi mi létét vizsgálni fogjuk.

Talán tagadhatatlan az: Hogy ditső eleink, édes hazánk létének a' talp követ ott tettek, a' hol Szittyában való maradásokról lemondottak, és más haza megszerzésére rendelt fők alatt, magokat elszánván, ezek „Minekutánna bölcs tanátskozással céljok' elérése módját meg értették, és azt magoknak örökös törvennyé és új létök alkotmányává tettek volna, Almushoz így szóllottak (Anon. 5-dik részében)“ „„E' mái napságtúl fogva tégedet magunknak vezérül, és parantsolóul választunk, és a' hová téged a' te szerentséd vezetend, téged odáig követünk““

Ezen fontos szavakkal kezdődött a' mostani édes magyar Hazánk léte,

És mivel ezen szempillantástúl fogva

szükséges ditső eleinket minden hozzánk értt lépésekben vigyázva megsejmlélni, okát, eredetét tetteiknek, a' mennyire ez az emberi észnek tárgya lehet, felkeresni, vizsgálni; és így, azon szert, rendet, a' mellyet ők tudtak, tartottak, és a' mellyel országlásokban éltek, de írásba vagy nem foglalták, vagy ha tették is, az mi hozzánk, nem úgy ért, az ő cselekedeteikből elő keresni.

Vezetőnk lesz itt azon hazai író, a' ki effelül legbövebben ír, Anonymus Bela Király írója, mivel ennél nem tsak régiebb írással nem birunk, de éppen nem jutott hozzánk semmi, ama hires magyar krónikákból, mellyeket ő, Thuróczy és más régebbi hazai írók olly gyakor emlegetnek.

De mivel ő ellene már sokan felkeltek, és őtet ki mesézőnek, ki rossz, ki tudatlan írónak, kiáltotta, minek előtte előadásán meg induljunk, illik, hogy ezen ellenvetéseken al-
tal essünk.

III. S Z A K A S Z.

Anonimusról többen írtak, a' kik közt emlékezetre méltó bölts Pray György, a' ki éles észszel feszegette állításait; de a' kinek hasonló nagy tudománnyal, igaz lelkiatyát

mutató csendességgel megfelelt Katona azon könyvében „*Historia critica primorum Hungariae Ducum Pestini 1778; de Anonymusnak mind történetei igazságát és hitelességét mind helyességet senki az ő vélekedése szerint olly semmivé nem tette, mint tisztelendő Szklenár, azon könyvben, melynek a' czimje: „Vetustissimus magnae Moraviae situs, et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus, quem geographice historice, critice descripsit, ac plerumque coaevis monumentis illustravit Georgius Szklenár presbyter Strigoniensis AA. LL. ét Philosophiae Doctor in Regio Posoniensi Archi-Gymnasio Humaniorum Professor primus. Posonii 1784.“* — Ezen bölts író e' könyve foglalatjában, a' mellyben mindent erőszakkal a' maga tárgyára húz (* a' munkája minéműségét erre nézve így adja elő

*) Rövidség okáért tsak két példára utasítom az olvasót, mind a' kettő a' 106-dik lapján van, és ugyan az első: — „At idem clarissimus Author eodem libro paulo ante ostendit, *per Croatiam Porphirogeniti non aliam censeri posse regionem, quam Bohemiam* —“ ha az illy következtetés áll, nints, nem is lehet semmi értéke a' történeteknek A' második ez: „id ipsum et alii et aevo et loco viciniore tradunt scriptores. Eginhardus Pannoniae superiori ex adversa Danubii ripa opponit Bohemos“ (hogy hozza ezt ki? az különös) „Sic enim ad Annum 791 loquitur;“ „„transacto vere circa aetatis initium Rex de Vornatia movens Bojariam profectus est, ut Hunnis quam primum

„Liber 2-dus caput 1-um Rejicitur autoritas
Anonymi Hungaros per Ungenses terras in

posset Bellum inferret. Comparatis igitur ad hoc ex omni Regno suo validissimis copiis et comeatibus, bipartito exercitu iter agere caepit; cujus partem Theodorico Comiti et Meginfredo cubiculario suo comittens, eos per aquilonarem Danubii ripam iter agere jussit. Ipse cum parte, quam secum retinuit, australem ejusdem fluminis ripam, Pannoniam petiturus occupavit — cumque Rex cum eo, quem ducēbāt, exercitu usque ad Arabonis fluentia venisset, transmisso eodem fluvio, per ripam ejus usque ad locum, quo is Danubio miscetur, accessit, ibique stativis per aliquod dies habitis, per *Bojāriam reverti statuit*, alias vero copias per *Boemanos via, qua venerant*, reverti praecepit, sic Saxones per Boemanos, ut jussum erat, Domum regressi sunt.““ Jam autem Araboni superioris Pannoniae fluvio ex adverso Danubii objiciuntur orae nitrienses (ez nagy ugrás)“ per eas autem reversus exercitus dicatur (ez nem igaz) „per Boemanos, iter suum relegisse, clam neminem esse potest (igen fölötte való bizodalom) hic Boemanorum terras ac proinde Bohemiam jacuisse“ — illy értelemmel azt lehet megmutatni hogy Austria napkeleti Indiába van, tsak egy ott lévő Anglus vagy Frantzia irja fel; hogy onnént Ausztrián megy vissza. Ambár még Eginhárdból a' sem tétzik ki, hogy Theodorik elért é Nyitraig? és ha el érhetett is, katona lévén, elhagyta é magát Csalóköz és Komárom vármegye által az urától szakasztatni? 'sa't. illy következtetésből áll tisz. Szklenar könyve.

Moraviam (errül pedig így Anonymus nem is álmodott) ducentis, Caput 3-ium: Regnum Bulgaricum, quod Anonymus intra Tibiscum et Granum fluvios (ez szints így Anonimusban) Valachicum item, quod in Transilvania defigit, confictum est "sa't. E' szerint tehát Anonymus semmi se volna; mivel pedig én még is Anonymust, mint az én csekély ítéletem szerint, azon időkhez és írókhoz szabva legokosabb, legigazabb író, munkámnak alapjául tettem, kötelességemmé lett, ezeknek okát adni; melly rövideden abban áll: hogy én tisz. Szklenár állításait se azon időbeli, se későbbi történet írókból, de még az ő általa előhozott bizonyosságokból se találtam igaznak lenni. Mi több? úgy néztem ki gyakran olvasások után belőle, hogy mint ő 127-ik lapján Anonymusról mondja „expugnatus a se ipso“ ő maga magát semmive teszi. De hogy az olvasó maga ítélhesse a' dolgot, lássuk közelebrül:

Első könyvében ír „de antiquissimo situ Moraviae magnae“ rövidség okáért ezt elhagyom, mivel nekünk mind egy, akar hol lett legyen az ő nagy Morva országa, a' mellyről a' történet íróknál olly kis, és tekintetöleg semmi emlékezet nints. És mivel nekünk mind egy, akár melly nemzetek omladékán állították fel ditső Eleink országjokat. Ezek keresése úgy is tsak bizonytalan nevekre megy ki, melyek hol szűkebb, hol igen is tág értelembé vétetődtek, úgy: hogy ha olvassuk is Romai,

Illyricus, Pannonus, Slavus, Gothus, még sem tudjuk, melly országbéli, de még azt sem tudjuk bizonyosan melly nemzet, mivel ezen időben, úgy mint a' keleti Római birodalom hanyatlása, a' nyugoti birodalom Romulus Augustulusban megszűnése külömféle nemzetek által való elfoglalása, és Nagy-Károl által új feltamasztása idejében, a' világ öszve keveredve lévén, találtattak mindenhol minden nemzetek, úgy: hogy se a' régi határokat (ha tudnánk is) az akkori nemzetekről, se az akkori nemzeteket a' régi határokról bizonyosan senki el nem találhatja; mert a' támadók és erőszakos foglalók nem szokták magokat a' mappához alkalmaztatni, de bizonyos, hogy valahányon irtak Pannonia határiról, annyi felé vitték azokat; és végtére Appianus szerint Pannonia Illyricum neve alatt is, mint észre is vehető, és tehát viszont is vétetődött; hát már minemű igaz következtetés lehet egymás ellen egyik vagy másik szó után Így vagyunk minden régi nevezetekkel; talán tudjuk meddig volt Dacia, Maesia? vagy hol határozottattak a' Tótok lakási? — 'sa't.

Éppen ezen keveredések után, mellyek az 5-ik századból egész a' 9-ik századba terjedtek, jöttek ki úgy mint 884-ik esztendőben ditső eleink; hogy tehát szerecsent most, a' kí a' régi országok neveiről akarja megállítani: ez országot melly nemnek? melly népnek? meddig? akkor itt birnia kellett? úgy vélem, hogy senki se tagadhatja.

A' második könyvében mint már láttuk gondolja tisz. Szklenár, hogy semmivé teszi Anonymust; ezt illik tehát bővebben megvizsgálnunk. Első részben kezdi Anonymust azoknál fogva ostromlani, a' mellyeket Attiláról beszéll, és azt veti ellene 127-ik lapján — „et enim Attilae tempestate nec a Romanis Pannoniae avulsae, nec proinde Hunnorum imperio obnoxiae unquam fuere“ — Én ezt is, mint a' munkámmal semmi egyenes érésbe nem esöt rövidség okáért elhagyom, annál is inkább mivel az elő hozott írók egyenesen ellenkezőt bizonyítanak; mivel nem hiszem, hogy állítása e' következendők mellett, a' mit már mások is Attiláról felhordottak, megáljon — „His consulibus Pannoniae (tehát akár alsó akár felső, akár az a' mi e' név alá huzódott) *quae per quinquaginta annos ab Hunnis retinebatur, a Romanis receptae sunt* (Márcellinus a' 427-ik esztendőhöz) — hogy ezt a' mondást; *receptae sunt* értse a' világ, e' van utánna téve — „hoc non intelligendum, quasi Hunni cesserint e Pannonia; manserunt enim, et Aetius Anno 432 eos ibi invenit; ast Hunni, ut nonnisi opportuno tempore, auctis prius viribus, et subjugata tota Scythia, periculum armorum cum Romanis fors cum maximo detrimento suo, ut exemplum Gothorum docuerat, facerent, interim tamen parti Romanorum Imperii, nempe Pannoniae, pede firmo insisterent, et solutionem annuam in modum tributı perciperent,

tempori cedere satius arbitrati: itaque professi sunt: se Pannoniam jure beneficiario Romanorum possessuros; et id Romanis vocabatur recipere provinciam“ —

(Jordán) — mivel onnan, hogy Priscus és Pál Deák egyenesen Budát nem említik, még távul sem következik, hogy a' létét tagadnák; mert így Flavius Josephus, szerént, de bello judaico 16-ik könyvében Ágrippa Király előszámlálván minden nemzetét a' Római birodalomnak, se Tótrúl, se Marahanus vagy Moravusrúl, se nagy Morva országrúl nem emlékezik, honnént a' képpen ennek nem léte következne. Mivel Attilát, ő akár mikép erőlködik is ellene, és ezen nagy hatalmas uralkodónak Pannoniában tsak csapást hágy, minden történet írók Pannonia urának valják, a' kirúl Priscus azt írja, hogy: „Nemo unquam eorum, qui in Scythia vel alibi regnarunt, tantas res tam brevi tempore gessit, totius Scythiae dominatum sibi comparavit, et ad Oceani insulas usque imperium suum extendit, ut etiam Romanos tributorum praestationi obnoxios haberet.“

A' 2-ik részében 1-ő és 2-ik czikkelyében Katona ellen már egyenesen Magyarok történetére nézve azt állítja, hogy Anonymus, 5-ik 6-ik r. nem egyez meg Porphyrogenitával: az tévén Almust, ez Árpádot első vezérnek; az a' nemzet hét fő emberei, ez a' Chazáriai Kágan által 's a' t.; azért nem igaz, a' mit ír Anonymus.

A' mi ezt illeti : mivel én éppen nem látom, honnét lehetne mondani, hogy Árpád nagyobb hatalommal birt volna mint Almus: minekutánna, Anonymus 6-ik része szerént az Alkotmány 2-ik állapotjában nints kitéve, hogy Almussal osztozzanak egyenesen a' Magyarok, nints kitéve, hogy tsak a' fő személyeknek lenne része a' szerzendő országban, nints kitéve hogy kinek mennyi része legyen; hanem: a' mit fáradságokkal, szereznének, abból senki ki ne zárattasson; az adó hatalom tehát, a' fáradság, és az érdem minémüisége meghatározása és az megjutalmazása ekkor is a' vezéré volt. Hogy Almus itt földeket nem ajándékozott, tsak a' volt az oka, hogy az ő fejedelemsége alatt még nem volt miből, mert ha lett volna, bizonyára ő is adott volna, mert: „erat ipse Almus pius, benevolus, largus, sapiens, bonus miles, hilaris dator omnibus illis, qui in regno Scythiae tunc tempore erant milites.“ — Minekutánna Árpád is a' fiát Zoltánt tsak azon az úton tette Magyarok vezérévé, mint ötét Almus, a' körül 13-ik részben így ír Anonymus: — *quarto autem die, inito concilio et accepto juramento suorum Dux Almus ipso vivente filium suum Arpadium Ducem ac Praeceptorem constituit,*“ az elsőről pedig 53-ik részében így: „*Dux Árpád accepto juramento primatum et militum Hungariae, filium suum Zultam Ducem cum magno honore elevare fecit.*“ — Ezeket ha meg fontoljuk, el kell ösmérnünk, hogy:

cum consilio constituere, vagy cum honore elevari facere, mindég az ország Gyűlésén örökös' pompás elfogadását jelenti. — Mivel tehát én ezekért inkább tiszt. Szklenárral tartok abban, hogy Almus olly vezére volt a' Magyaroknak mint Árpád; — Árpádnak a' Kagán által való felemelésében eggyel se; azért itt hogy tisztelendő Szklenár ellenvetéseinek megfeleljek, a' próbák mineműségére kell visszamennem, a' végre, hogy megmutassam: hogy itt még talán egy harmadik allításnak is helye van.

Midőn a' két ellenkező bizonyság értékét az öszveállításnak a' szélső pontjáig vinni kell, úgy vélem; hogy nem csak a' méltóságokat, de ezeknek környúl állásait, természetes tehetségeit, és kiváltképpen nemzeti tulajdonságait is, tekintetbe venni, és egyenesen mint Tanút, — Tanúval egybe állítani kell.

Itt Porphirogenita Görög Császár mint Író, és egy Magyar Király Írója közt, Magyar dologkrul van az egyenetlenség.

Midőn Porphirogenita a' romai keleti Birodalomban irt, már annak előtte 473 esztendővel, a' nyugoti romai Birodalom Romulus Augustulusban a' nagy rendetlenség miatt elnyomatott, és már más nemzet allatt, más Alkotmánnyal álott fenn. A' keleti a' nyugotit minden rendetlenségben ha nem előzte, legalább hasonlította; és hogy később nyoma-

tott el, tsak a' volt az oka, hogy é gondolat-
ra későbbi nemzetek vetemedtek. Minden
esetre: Constantinust Napoleonnal nem lehet
egybe hasonlítani. Ha Napoleon irt volna
Magyar történeteket, és egy Esztergomi Ér-
sek, vagy egy Personalis, kinek hinnénk töb-
bet, és kinek kellene jobban hinnünk? — Az
idegen író, ha mindjárt az országon keresz-
tül menne is, mindég más fülével hall, más
fejével tud, ha felveszszük, nennyi kell oda,
hogy egy valaki a' nemzet' nyelvét, szokásait
törvényeit, tetteit értse, tudja, lássa maga,
és azok természetéhez alkalmaztattva szóljon.

Ezen kívül Porphirogenitának Írása a'
külső Nemzetekről minden történetbeli ne-
műsítés nélkül szükölködik; — mint itt Szkle-
nár 137 lapján fel hordott helyében írja, „Tur-
corum gens (ezek a' Magyarok) Olim (ez az
idő meg határozása) prope Chazariam (ez a'
hely meg határozása) habitabat in loco cui cog-
nomen Lebedias, (ez mi? ő kivüle senki se tud-
ja) a primo ipsorum Beobodo, qui nomine
quidem Lebedias appellabatur, dignitate vero,
quemadmodum reliqui ejus Successores Beo-
bodus vocabatur, erantque gentes eorum
septem, et Principem vel indigenam vel alieni-
genam habuerunt nunquam“ — már ez se ma-
gával: mert volt e' szerént főjök és nem volt;
se a' Magyarok történetével, mivel ezeknek
vezérjek volt, nem Beobojok; ő pedig azt ír-
ja: hogy az első olyan volt, mint a' követke-
zői egész az napig. Se a' szittyák történeté-

vel meg nem egyez, mivel ezek vezérekkel (Reges) birtak, és Cyrust is Tomiris királynéjok alatt verték meg (Daues. gen. temp. notio) azt bizonyítják Leo sapiens szavai is, „haec igitur gens, quae unius imperio regitur.“ — Ilty ellenmondásokból áll az egész története, úgy hogy tisztelendő Katona másokkal se, de magával éppen nem tudta megegyeztetni; és a' fenn forgó kérdésben tsak úgy, ha Lebediásban Elődöt, egyet az Almus alatt lévő főemberekből képzelne (190-ik lapján 's előbb) a' Chazárokat pedig ugyan azon Attila fiaibul származó Magyarokká tenné (96-ik lapján), de a' mellyeket ha így vesszünk fel, ugyan tsak azt a' mit Anonymus jobban ír, jelentenek, és egyedül az első vezért hibázzák el. — Nem is lehet Porphirogenitát érteni, se másokkal megegyeztetni, tsak sok előre botsájtott, gyakor szinte olly bizonytalan feltételek után, úgy hogy méltán mondja Katona 128-ik lapján: „atque hunc in modum Anonymum cum Porphirogenito facilius posse conciliari nos quidem existinamus, quam ipsum Porphirogenitum cum Porphirogenito.“

Tovább az ő tulajdonságaihoz tartozik még az is, a' mit ír felőle Polyhistor. Cedrenus és Luitprandus után, hogy tudni illik: „his periculis exolutus Constantinus, domi quidem artes liberales pene emortuas arithmeticam, musicam, astronomicam, geometricam refocillavit, invitatis ad eas excolendas praemio, qui ingeniis pollerent. Filio Roma-

no jam consorti Hugonis Italiae regis filiam Bertam, ex Bezola pellice natam, quae post Eudoxia dicta, uxorem dedit, eaque defuncta Anastasiam, quae ex Theophano, vili quidem loco, sed ad miraculum usque pulchram virginem; in ejusque gratiam commentarium de populorum, quibus aliquid cum Imperio suo commercii intercedebat, originibus, rationibus vivendi, belli pacisque institutis conscripsit.“

— Innént látjuk, mi volt a' fő célja írásában; látjuk, hogy bőltseket táplált, a' kik által készíthette a' munkáját, a' mellyek avval, hogy egy dologról több helyt külömbféleképp szólnak, több szerzőre mutatnak (mert egy szerzőnek tulajdonitva a' nélkül is tudatlanságát bizonyítaná). De még ugy is lázik, mint ha későbbi is volna (mint Katona is 333-ik lapján meg valja) mert álván benne: „et ante hunc Arpadem Turcae Principem alium nullum unquam habuerunt, *ex cujus etiam Posteris ad hunc usque diem Princeps Turciae constituitur.*“ Ebből tagadhatatlan, hogy Árpádtul ezeknek írásáig számos Magyar vezérek voltak, mert ez a' mondás „*ex cujus Posteris ad hunc usque diem*“ sok onokára mutat. Már pedig Árpád 907-ben mult ki ez álnok világhul; Porphirogenita Császár pedig 913-ban az Annyával már uralkodott, 919-ben már Romanust vette segítségül, ez idejében volt, midőn tsak a' tudományokkal fogalatoskodott, és 959-ben meg halt; hogy az utolsó öregségben írt volna, midőn már a'

testi és lelki erő lankadt, nem is vittatja senki; de ha azon időre tennénk is, hogy álhat meg a „cujus Posteris adhunc usque diem“ legföllebb 52 esztendő lefolyásával? — Katona többi Böltsekkel 949-től 952-ik esztendeig állítja írása idejét, a' midőn a' Magyaroknál Toxus, Arpád első onokája, tsak élében volt uralkodásának; hogy lehetne tehát egy olly munkában, mellynek sinor mértékül szolgálni kellene, az Arpád egy fiát Posterinek mondani, „ex cujus (Arpadi) Posteris ad hunc usque diem.“ — Ez minden bizonyára hosszú időre sok onokára mutató mondás. Ha pedig idő előtt így volt írva, nints arra készítve, hogy a' jövődőségnek bizonyos tanításul szolgáljon.

Anonymus ellenben tudós Pap, (magister; — tsak a' böltseknek, a' kikhez számláltattak a' tanítók, és törvénytudóknak nevezete; a' honnént mái napig meg maradt az Itélő *mester* Magister nevezete is. Innént a' Birák törvénytudók nevezete „Magistratus“, és Magyar minister volt, mint Notarius Regis, tehát hiteles személy is. Célja volt az Igazság: „ergo potius a me de certa scripturarum explanatione et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat“ — Tisz. Katona „Critica historiája, Bél Matyás in scriptoribus rerum Hungaricarum veteribus et genuinis“ tett előbeszédje szerint mindenektől mint illyen betsültetik; és ha Pórphirogenita akkor élt tisz. Szklenár

szerént, hogy a' morva tűzéinek a' füstjét is láthatta, Anonymus olyan személlyekről, ezen személlyek előtt és közt irt, a kiknek nagy Attyai sültjéből is ehettek, előadása meg egyez mindennel, de különösen a' következő Magyar törvények természete és a' szokás lelkével és a' történekekkel, a' mi az igazság proba köve; meg egyez ide alkalmaztattva Chartuitiussal a' vezérek számában, a' ki Geyzát attul, a' ki a' Magyarokat Pannoniába be vitte 4 - iknek állítja — „fuit in ea Princeps quidam 4 ab eo, qui Hungaris in Pannoniam ingressuris (tehát non e Scythia egressuris) Ducem se prae-buit“ — ha tehát Arpád a' nemzetnek csak pannoniába való belépése előtt lett vezére, ki hozta ki őket Szittyából? — nem egy az, Szittyából ki menni, és Pannoniába bemenni: meg egyez Thuróczyval, a' ki Almust szinte vezérnek valja — „hujus autem Pater in Patria Erdelen occisus est, non enim potuit in Pannoniam introire“ — nem volt é Moyses a' Zsidok vezére? ámbár nem ment be Kánaánba.

Ezek így lévén önként előnkbe tollya magát ez a gondolat, hogy itt még egy harmadik állításnak van helye, tudni illik: hogy mindég, de főkép ezen állapotban, hitelesebb Anonymus, Porphirogenitánál.

Ez után Anonymus ellen Porphirogenitából vett minden ellenvetések meg szünnek; annyival is inkább: hogy e' Chazáriai histo-

ria, vagy úgy nem a' 7. Magyarokat illeti, vagy mese. Mert ha a' Magyarok Almust már Szittyában vezérnek tették Anonymus szerint, nem volt szükség e' végre egy idegen fejedelem közben járása. Ha pedig fejedelem nélkül mint valami Republicanusok jöttek volna ki: hihetőbb, hogy ezen pusztá megkináláson inkább nevettek, mint sem követték volna a' hatalmas és vitézkedő Magyarok. — Nem illy könnyen szólnak le a' hatalmas Nemzetek a' nemzetilételnek első Poltzárul. — És ki gondolná azt azon nemzetről, a' melly Luitprandus szerint Brennánál azt mondotta: — „*Colla submittere, mori est*“. — De ugyan onnént is, hogy a' vándorló népben czél nélkül valóság, — hogy midőn a' Paczinaciták által veretteti ki őket Porphirogenita, Chazár urai 's pártfogói nem védelmezték, eleget sajdítható helytelenség.

És végtére a' történetek, mihelyt az ő értelmektől elhuzatnak, természetesen úgy is meg szűnnek. Azért a' történeteket nem elmagyarázni, vagy a' jó hazaiakkal a' kétséges idegeneket öszve kötni, melly a' történeteket elmásítja, de néha el is csúfítja, — hanem betsülettel félre tenni kell, mind addig, még az ő értelemekben ellenmondás nélkül nem vétetődhetnek.

Igaz ugyan, hogy a' hazaiak ellen az önnedvezés vétet vetik, de így senkinek se hihetnénk, mert az idegen ismét magára nézve ha-

sonló állapotban van; egy harmadik illy esetben ritkán találkozik; de az legújabb frantzia esetekből, és ezekről való napi tudósításokból kitanulhattuk, hogy csak magok az országló felek és ezek tiszjei tudták jól a' magok dolga okát és módját.

Azért ha Antonius Verantius érdemes bizonyysága mellett — „a nostris ego chronicis non discedam, quibus de Hungaricis Valachiaeque utrius rebus magis credendum, vel omnium nationum testimoniis puto esse, quam quae de his ipsis externae historiae memorant, praesertim ubi quomodocumque audita posteritati tradidere; quis enim potest credere, quod cujuspiam gentis monumenta melius ab aliis quam ab ipsamet intelignantur, et tum verius tum uberius narrentur.” — Mondom: ha ezen érdemes bizonyysága mellett Verantius Antalnak, a' ki 1569 esztendő táján Esztergomi Ersek, és nemes Hazánkna Primássa volt, közönségesen a' jobb tudománya miatt többet kell hinni a' hazaiaknak a' tulajdon dolgokrul, mint a' külföldieknek; ki lehet az? a' ki ezt az idegennek kétséges előadásában a' mi Magyarinknak megtagadja, a' kiknek különös nemzeti tulajdonságok: inkább kárt szenvedni, inkább a' maga gyalázatját megvaltani, mint sem hazudni, vagy érdemetlen dicselkedni.

A' mi az Anathemát (magyarul átok) illeti; a' melybe 141 lapján igen meg botrán-

kozott tisz. Szklenár : — Ez valóságos régi kifejezése a' hűségtelenségért hazafiai léte 's jussaitul való megfosztatásnak, és a' büntetésre való kiadásnak, nem a' romai anathema azon időre való magyarázása' értelmében, hanem azon értelemben, a' mellyet a' későbbi törvényeinkben ezen szóval „proscriptus“ deakosítanak, és az 1504-ik esztendei 1-ső törvény ezen szavakkal „et a' consortio coetorum nobilium regni relegatus etc.“ körülír. De a' mellyek mivel végekre nézve egyre mennek, se tsuda, se helytelenség, hogy a' „proscriptus“ helyett, Anonymus Pap lévén Anathemát tett; annál is inkább, hogy a' „proscriptus“ a' Magyar átkot éppen nem mongya ki.

A' harmadik czikkelyében Katonával vetekezőn beszéli Szklenár 1-őr, hogy Anonymus 8-ik, 9-ik, 10-ik, 11-ik, 12-ik részében a' Magyarokat a' mint Susdálián Kio mellett győzedelmesen Gallicián és Lodomerián ált, a' Havásoknak e' Hazába vezeti, nem egyez meg, se a' hazai, se idegen írókkal (145 lapján).

Itt először Thuróczyt hozza bizonságul; lássuk hát, mit mond Thuróczy: „Transeuntes igitur per regna Bessorum albo Cumanorum, Susdaliam et civitatem Kio nominatam, (e' még mindég Anonymus szerént van) dein transiverant Alpes (ezek havasok) in quandam (ez történet írói hiba, 's nem bizonyít semmi bizonyosságot) provinciam, ubi viderunt aquilas innumerabiles, et ibi propter aquilas easdem manere non poterant; (ez babonás

gyerekség) volebat enim Deus, ut citius descenderent in Pannoniam“ (e' nem Erdél.) — az Isten akarátja jól van előhozva, e' nélkül a' hajunk szála se mozdul, és hasonló a' Szent Lélek említéséhez Anonymus által, „tandem devenerunt in confinium regni Pannoniae (e' nem a' mostani Erdél) ad terram, quae nunc Erdel vocitatur.“

Ez után 146 lapján említi Porphirogenitát: hogy ez mint legközelebb lévő (ez minden esetre vakmerő superlativus) és a' Magyar dolgoknak szorgalmatos írója (sok tisztelet a' mint látjuk) ezekről semmit sém ír, (nem nagy szorgalmatosság) Almus nevéül nem tudott (kevés eszköz a' bizonyosság tételre) és más uton vezeti Pannoniába a' Magyarokat (repültette, a' mint majd meglátjuk, potentes potentur agunt).

Tovább előhordja (2) Nestort, — hogy ez ámbár a' Magyarok Klov mellett való ált mentérül emlékezik, de nemzete' csapásit egy szóval se említi. Ide tartozik a' 4-ik cikkelye, mellyben Nestort ditséri, ámbár e' se egyez meg a' külső s' többi írókkal; és arra fakad (3) 147-ik lapján; — hogy gyalázat Nestornak Vnonymussal egybe hasonlítatni. — De mért? talán hogy ez tót, Anonymus pedig Magyar író? — olly valamit ok nélkül mondaní, nem tsak igazságtalan, de vakmerőség, vagy még jobban megfordítva, merő vakság is.

Tovább (4) sajnálván, hogy a' Magyarok a' Russok földiről olly temérdek pénzt kihoz-

tak, másodszor már (5) mondja 148 lapján, hogy Anonymus Munkátsra, Thuróczy ellenben Erdélbe vezeti a Magyarokat.

Minek előtte ezeket bővebben fejtegetsem, azt kívántam előre botsájtani, hogy azért mivel a Görögök minden más nemzeteket gyakor megvetettek, a legditsősségessebb tetteikről mint közönséges dologról írtak, vagy gyakor fel se vették, mint ha más nemzet ditső tetteket nem vihetett volna végbe, egyéb a Görögök; én a Görög írók ellen, Nestor hitelességét e végre nem fejtettem volna, (annál is inkább, hogy midőn amazok talán csak a nagy hajókat számlálták, ez a ladikokat is felvehette) a mint e folytatásban Nestor ellen a magyar dolgokról hogy masképp állott a dolog, a 2-ik és 4-ikre előadom. Tehát:

A mi illeti az első és ötödiket: látni való, hogy Thuróczy nem ellenkezik egészen Anonymussal, mert ámbár ő Thuróczy utóbb Erdélt említti, de oda Anonymus is elviszi 24-ik 25-ik 26-ik 27-ik részében. Thuróczy tudva lévő kép későbbi Anonymusnál, és a mint láttuk, ő is néha a régi dolgokat könnyen vette fel, mint tisz. Katona Critica Historiájában elegendőkép látni, itt Erdélyből egyenesen Székes Fejér várra szállítja magyarit, 2. k. 3. r. és e közt mit tettek, másokra hagyja. Éppen azért, mivel Anonymus itt különösen bővebb és vigyázóbb, jobb Thuróczinál. Nem bizonyít e'ekkép Simon de

Keza, a' ki a' Magyarokat Ungtúl Pesten által vezeti; a' kinek bizonyosságával maga a' szerző 210-ik lapján elmondván „Simon de Keza posteaquam Marothum Svatoplugi patrem, nunciato infelici filii fato dolore evictum et Vespemii rebus humanis exemptum narrasset, mox principio libri sequentis censet, Hungaros ab Ungoprofectos, Danubio ad Pesthuntrajecto, quoddam Svatoplugi castellum vi in deditionem adegisse, Arpadum autem finitimas Albae plagas obtinuisse“ nem ezt teszik e' Ranzanus szavai, a' ki olly éjszaki földről viszi Pannoniába a' Magyarokat, a' mellytől a' neveket vették: „Hunnos et Hungaros eandem fuisse gentem, utpote Scythicam, seu maxis dicere Sarmaticam, sed Hunnos fuisse cognominatos a Duce Hunnos nomine, Hungaros vero a Sarmatica quadam regione, unde in Pannonias venerunt, quam ex Patriae suae vocabulo nominari voluerunt Hungariam“ — és ezeken kívül nem szoll é így a' dolog: nem bizonyítják é a' magyar kronikák Erdélnek azon állapotját, a' mellybe Anonymus helyhez teti? nem bizonyos az? hogy Erdél legelő Szent István alatt jött a' magyar birodalom alá. Nem bizonyítja é ezt maga Thuróczy 2. k. 5. r. „tandem cum Gyulá hungaris, in Pannonia habitantibus, infestus esset et multipliciter molestus, per Sanctum Stephanum Regem in Pannoniam est deductus; non tamen iste Gyula Capitaneus, sed ab illo tertius“ a' hol pedig a' Magyarok vezére volt az

elfoglaláskor nem vette é mindjárt a maga birodalma alá? nem valja é ugyan ott Thuroczy, hogy Gyula találta Erdélt? csak hogy a' régiek metaphoráját tulajdon értelembbe vette: — „eratque iste Gyula Dux magnus et potens, qui civitatem magnam in Erdélem in venatione sua invenerat, quae jam pridem a Romanis exstructa fuerat“ Nagy várost vadászaton találni egy híres hadi Vezérnek, halhatatlan dolog, ha csak a' vadászat alatt a' támadást (mint Nemrothrúl értik a' szent irás szavait „et erat robustus venator“ scilicet hominum) a' város alatt a' tartományt, vagy e' tartomány fővárosának, melly Zarmisnak hivatott, a' maga nevére való ált nevezését, mint Bizarrus Péter is (de bello pannonico) inkább hiszi, nem értjük.

Végtére mivel Erdél, Dácia neve alatt is jön, és Ptolomeus Dáciának határúl teszi a' Tiszát; még az is lehet, hogy nem a' helyben, hanem csak a' nevezetben van a' különbség. Errül, hogy csak szót veszteni is kár. később majd meglátjuk. A' máii dolgokról, ma irjanak az Irók, még is különbözni fognak; melly gyengeség tehát a' régi dolgokról a' hajsza! hasogatás.

Porphirogenitárúl már föntebb szözlötünk; ide alkalmaztatva különösség az: hogy Porphirogenita *nem tudásával* is akar bizonyítani, de ki nem látja: hogy nem szorgalmas író, a' ki nem ír? ki nem tudja? hogy nem bizonyít semmit, a' ki nem tud;

— ha pedig a' Görög Salmuces Árpád áttya, az Almus, így hogy vakmerően ótsárolja Sklenár Anonymot, szembetünő. Hogy pedig Porphirogenita vezetné be más uton a' Magyarokat, nem látni, honnént mondhatja; mert az onnan hazurúl, haza küldi őket, merre? azt a' Magyarok dolgának gondolván, azon ő nem törekedett — „itaque reversi turci regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes prosuere“ (195 lapján) merre mentek oda, látni való itt arrúl szó sints.

A' mi illeti a' 2-kat és 4-iket t, i. a' Russokkal való háborút: ha tudjuk, hogy a' Magyarok se szénát se zabot nem vittek magokkal, — az okot az eszközlésétül nem lehet megfosztani, — ha senki se írná is, tudnunk kell, a' józan ész sugallása szerént kell tudnunk; hogy mihelyt Kióv mellett, Nestor szerént is, voltak a' Magyarok, hatalommal és erővel jöttek oda; hogy pedig pompásan éltek, hogy sokat elköltöttek; és ha mindjárt ezt had nélkül a' Magyarok eleibe vitték is a' nemzetek, a' mellyeken ált mentek a' Magyarok, hogy ez még sem volt keres-tény alamizsnáalkodás, hanem szolgálot; melly ismét meghódulásnak, melly ismét előre kelt erő tapasztalásnak a' jele.

A' mi pedig azt a' kérdést illeti, hogy megverhették é a' Magyarok az azon időben Nestor szerént olly hatalmas russokat; erre elég azt felelni: hogy a' hatalom nem min-

dég menti meg az embert a' szerencsétlenségtől; hogy a' szerentse forgandó, és ezen éppen semmit nem lehet építeni. Hogy ha a' Russoktól féltek volna a' Magyarok, földjökre nem ütöttek volna, és ha a' russok erősebbek lettek volna a' Magyaroknál, ezek rajtok által nem jöhettek volna; hogy pedig Nestor szerint is ott lévén, által jöttek, bizonyítja a' következés: az itt létek; a' mi ellen minden szóbeli kifogás haztalan és fölösleg valóság. Ha 17. 20. esztendővel később írt volna tisztelendő Szklenár vagy Darius és N. Sándorra vissza emlékezett volna, a' hadi szerentsét hátra nem vetette volna.

Végtére hibázik közönségesen tiszt. Szklenár. midőn azt állítja, hogy a' ki bővebben ír, az mással ellenkezik, mint itt, hogy Thuróczy madarkáitól nem ijesztette meg Magyarait Anonymus, vagy hogy éhen nem vitte őket mint Nestor, hogy ezekkel ellenkezik. Csak akkor van ellenkezés, ha ugyan azon egy dolgot világosan és nyilván egyik állítja a' másik tagadja; de a' fel hordott esetekben még a' világos ellenmondás se kisebbítene Anonymus hitelességét, mivel a' természetes igazság a' részén áll.

Ezen kifogásai sorában nem keveset épített gunyolva még tiszt. Szklenár azon, hogy Anonymus a' Magyarok dolgában a' Sz. lélekről beszél.

Hogy az Isteni gondviselést, mely minden időkre, minden teremtésre kiterjed ekképp tagadja, ez gyalázat ezen bölts papi szerző-

nek „tekintsétek az égi madarakat, mert nem vetnek sem aratnak, és a' ti mennyei Atyátok táplálja azokat Math. VI. 26. — mondom pedig néktek, hogy sokan jönnek napkelet-ről és napnyugotrúl, és letelepednek Ábrahám-mal és Izsákkal“ Math. VIII. 11, — hát ez nem szóllott a' Magyarokrúl is, a' Török valóban ezen Ábrahám-mal még nem telepedett le, és ha az Isteni godviselés nemzetünket ide nem hozta volna, fél holdját már a' Szent Genoveva templomán is fitogtatta volna.

Az ötödik czikkelyében Anonymus előadását fordítva veszi fel. Erre felelet se szükséges, az olvasót Anonymus 8. 9. 10-ik részére, és tisz. Katonához utasítom.

A' hatodik czikkelyében mondja (1) hogy Anonymus Gallicia és Lodomeriáról beszélt, mellyek később támadtak. (2) hogy Russiának Rurik első vezére idejéig, 971-dik esztendeig csak egy vezére volt, hogy ezen időben Svatoslav három részre, Vladimir 12-öre osztotta, a' mellykor támadtak a' Susdaliai, a' Lodomeriai, és bizonyosan a' Halitziai vévérések is, (3) hogy vesztőt érdemel Anonymus azért: hogy az adót márkában fizetteti; melly neme a' pénznek legelő 1080-ikban Frantzia országban II-dik Fülöp alatt veretett, (4) de még legjobban megörül (156-ik lap.) annak, hogy Anonymus a' Magyaroknak ajándékozott tevékről szóll; a' mit azért

lehetlennék állított, hogy a' lovakat vissza (talán Erdélybe?) ijesztették volna.

A' mi illeti a' két elsőt: a' nevek Anonymus ellen nem tesznek, mert ez a' Russok vezérit nem nevezi, hogy pedig még akkor nem volt légyen Lodomeria és Gallicia, még az most sem bizonyos; és nem lehetne é, ha úgy volna is, Bysantiumról Constantino-
polis név alatt szólni; a' sints Anonymus ellen, hogy Oleg 881-ik esztendőben ment Kiovbá lakni; mert így minden esetre a' Magyarok áltmenetelekor már ott volt, meg vettetethetett, adót fizethetett, és fiát zálogba adhatta. De minden esetre a' sem áll: hogy tsak a' Magyarok kijövele után szaporodtak volna a' Moszká Herczegek; ezek már ez előtt is többen voltak — „Moscorum imperii in haec etiam tempora ponuntur initia. Ruricus, cum ex Vagriis, ubi Lubecae, cum Sinao et Trubone fratribus svasu Gothomislii Novogrodensis civis a moschis dissidentibus evocatus, Novogrodensem Principatum adeptus, sedem suam in Lagoda posuit, Sinao in Lacu albo Bialesierensi consedente, Trubone vero Principatum Pleskoviensem et Aboriensem erigente“ — írja Polyhistor, Cromer, Lengyel Histróriája után 861 esztendőre a' Russokról.

A' harmadikra tsak hamar feküdjön le maga a' vesző alá tisz. Szklenár: ex ore tuo te judico, mert már a' fizetés font akár mi nemében, jele az igaz régiségnek, így El-

matzén szerént Rasjid Saracenus († 808) Doctora Asiában a' szent földön esztendőnként ezer Staterrel fizettetett; melly font. „unde et Philippeos et Daricos et Alexandreos Stateras passim legimus“ — Calep. Mert bizonyos és maga is a' jegyzéseiben megvalja, hogy Russiában leg öregebb pénz neve a' „Griven“ melly a' régi számolás szerént, bizonyos mérték. Ezt Anonymus deákul Markának nevezi, melly szinte mérték; és ámbár Sklenár tagadja is ezen fordítás helyességét, hogy Griven nem Marka, hanem Mina; de 155-ik lapján a' maga tanúja vallja, hogy ezen Griven Marka; haszontalan akar itt Szent Lukás Evangeliumával vitézkedni, mert ez Russus historiát nem irt, mert ennek Mináját németben Pfundratóthban Grivenre, nem a' böltsek Ptolomaeus Philadelphus alatt fordították. és a' ki fordította, azt bizonynyosan a' számvevői hivatal alá nem készítette. De tegyük, hogy Griven Mina, Mina Mna, de a' Mina libra is, — „accipe praeterea parvo, quam nomine Graji Mnain vocitant, *nostrique Minam dixere priores*; Centum hae sunt Drachmae, quod si modo demseris illis quator, efficies *hanc nostram denique libram*“ Fannices apud Priscianum in Calep. De a' Marca része a' librának, és jött libra nummulata nevezet alatt, nyomván a' Romai librának $\frac{2}{3}$ részét (Bes) az az 16 latot (Calep Kirch) tehát ugyan tsak „ex ore tuo te judico“ Lucae 19. 22. (a' Lubeki Mark tesz 9. garast 4. pénzt. Hübner.)

A' 4-ik olly nevetséges, hogy kár volna vele az időt veszteni. Nem lehetett é a' tevéket ugy haszonra fordítani, hogy a' Lovakhoz közel se estek? — Vagy, mért nem hajtották ki a' Morvák ditső eleinket tevékkel? ha olly foganatos szagúak.

A' 7-ik cikkelyében azt állítja, (1) hogy Anonymus minden Görög Russus és Német Irók ellen szóll, midőn a' Magyarokat a' Bereghí környékre szállítja, (2) hogy még most is vannak a' Sereth, a' Pruth, Husch, Galacz, az Ister a' fekete tenger mellett és Bessarábiában Magyarok a' kik mutatják a' Magyarok onnan való Származását.

Az utólsóra megengedem az elő állítást, (mert a' megvertt Hunnusok és Avarok töredékei e' felé is meg huzták magokat) de tagadom a' következtetést, mert ha a' Magyarokat mindehonnán kellene származtatni, a' hol találtattnak, majd igazán hatvanfelé mennének mint Pestrül a' Török előtt *)

A' mi az elsőt illeti, nem igaz, hogy minden Irók ellen ír Anonym, midőn a' Magyarokat a' Bereghí Környékre hozza, mert már föllyebb láttuk, hogy Ranzánus és Keza is in-

*) Pestrül futván a' Török előtt a' Magyarok, a' Had-Nagy parantsolta: Hatvan felé, tudni illik, hogy a' hatváni Várba, fussanak; egy, a' ki ijedtében e' várrul megfejtkezett, és számnak vélvén, semmi mentőbb eszközt ebben nem látott, azt felelé vissza. De úram! most akár valahány annyifelé.

nént vezeti Pestnek a' Magyarokat; láttuk, hogy se Thuróczival se Porphirogenitával nem ellenkezik; de mi több, egynesen az Irók szerint ir. — „*In Germania Sventiboldus Sclavorum Dux in Moravia regno Bohemiae donatus, et contra Hungaros adjutus, fide, quam Arnulpho dederat, fracta, eo contra Normannos occupato, ditiones Imperii invasit. Excitati sunt contra eum Hungari; sed qui Slavos quidem ita domuerunt, ut turbulentus eorum Dux, regno spreto, ad eremitas se conferret. Interim perspecta illarum Regionum commoditate (concessa quippe eis ad Tibiscum fluvium loca) Polyhistor ad Annum 895 — et primo quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes venatu et piscatione victum quotidianum quaeritabant, deinde Carantanorum Marahensium ac Bulgarorum fines crebris impulsione infestationibus irrumpunt;*“ Regino a' 889-ik esztendőre. Vizsgáljuk meg ezt, a' mint van magában; természetes az: hogy a' honnént jöttek, oda nem ütöttek vissza, a' melly országokra pedig ütöttek, a' volt Karinthia, Bolgár ország és Morva: dél, kelet és nyugot; é szerint is tehát éjszak, az az: Ung, és tiszta tája, a' hol meg telepedtek, és az émlétt országokra ütöttek. — De már erre mit mond az Anonymus, clarissimus ellensége? mints é a' tiszta a' Bereghi környéken?

Azt, a' mit az Aquileai kronika után állit 201 lapján, hogy a' Magyarok Serviából

ütöttek be a' Szávai mörvába, ez Katona szerint is akkor történt, midőn (Anon. 42, 43 részében) a' Bolgarokat a' Dunán túl megvervén, és ezekkel békességet kötven, onnét a' Rátság földre és a' tengeri részekre fordultak; azért az akár az utjokra akár a' földre nézve, a' mellyen itt legelő megtelepedtek semmi kifogás.

De hogy az ő sok rendű rendit ne legyünk kéntelenek követni, a' munkát rövidítsük, és még is végképpen megmutassuk, hogy mind a' népekre, mind az országokra nézve Anonymus előadásaival megegyeznek az Írók, lássuk egy kevéssé a' föld urai változásai' történetét.

Nagy Károl allatt ujra feltámadván a' nyugoti romai Birodalom, minekutánna a' határok miatt Nicephorussal, a' keleti romai Birodalom Császárjával, békességet kötött, *Károl fiának Pannoniát*, Pipinusnak Olasz országot, Lajosnak Aquitániát adta, 806 a' végeken lévő és általa el nem nyomott Nemzetek ellen erősegeket épített, többi közt a' *Csehek ellen Dresdát* (Polyh. szerint Consti. Imp. Regino, Adelini Ann.). Halálakor Eginhard szerint a' birodalmához tartozott *mind a' két Pannonia*, és a' Duna tulsó partján Dacia, Istria, Liburnia.

A' keleti Birodalomra nézve Nicephorus, Károllal így egyezett meg — „ut in Italia quantum a Neapoli et Sipunte versus Alpes sursum id francici, quantum deorsum versus

magnam Graeciam et Siciliam id Graeci juris esset; Veneti vero ceu medii neutris addicti essent (ugyan ott misc. 1, 24. Siegebert, Gembl. Zonaras).

Regino és Aeneas Sylvius után 805 - ik esztendő tájára a' Csehekről írja Polyh.: „Bohemi Duce Lechone Hunnos (Hunno - Avarres) sedibus suis pepulere.“ 819 esztendő tájára olvassuk, hogy *alsó Pannoniának* Lajos volt az Ura. 828. esztendőre „Baldravo, Duci Forojuliensi, quod Pannonico limite negligenter custodito *Bulgaros* orientalem Dalmatiam impune vastare sivisset, ereptus Styriae et *Charinthiae* Ducatus *Germaniae* que annexus. *Dalmatia* vero in quatuor praefecturas abiit (Polyh.). Hogy 856 a' *Csehek* Lajos Német Királynak feladták magokat, a' *Slavusok* 860 elszakadtak tőle. Ismét 861 Carolomannus, quod *fines et littora Pannonii limitis* et Carnioliae ejectis patris praefectis praesidiis firmasset, 's a' t. ismét 864 „petiti *Sclavi* et Rex eorum *ultra Danubium Rastix* obsides dare coactus. 869 a' Tótok verik Bavariát, ugyan azon esztendőben: *Zventiboldus Rastix unokája* Carolomannusnak megadja magát. (ime de mesze fiusrólgett Constantinolistul a' Morva tűz) Polyhist.) de mivel hadat készíteni taltáltatott bezárattatott. Onnan kezesség mellett kibocsájtattván Carolomannus hadát eltörlötte, a' vezérét, elfogta, és a' kezesség vissza adására kényszerítette. Ismét verte Bavariát, midőn La-

jos a' Csehekkal verekedne. 874 .Svendiboldus megadván magát, és adót igérvén a' kegyelembe bevétetett (ugyan ott), 876 meghalván Lajos a' Német Király, Carolomannus fiának Baváriát, Austriát, Karinthiát, *Bohemiát és Moráviát* hagyta (ugyan ott).

886 esztendő tájára írja Polyh. Curopalates után: „Circa haec tempora nationes Scythicae finibus suis egressae provincias eas indulgente I. Constantinopolitano occuparunt, quae ab ipsorum nomine *Croatia et Servia*, ut *Incolae Crovatae seu Croatae et Servii* appellantur.

Ismét azon estendőhöz a' Tót dolgokról: „*Svendiboldus Moravorum Dux* Bavariam etc. et Austriam atrociter afflixit, advenienti *Carolo Caesari Juramentum fidelitatis deposuit.*

888. „In eo Simeon Rex in Macedoniam impetum fecit, et Duces Leonis vicit, Leo vicissim *Hungaros et Turcas* (íme a' Görögöknél más is Turcus, ezek lesznek bizonynyára, a' kikirül 886-ra ír Curopalates) iis immisit, qui *Bulgaros* ita fregere, ut pacem petere cogerentur, quia simulate; ideo recedentibus Hungaris ea delusus Leo, ex improviso magnam ab iis cladem accepit, sed paulo post ita eos oppugnavit, ut deserto Constantinopolitano Patriarcha Pontificem Romanum pro capite agnoscerent“ (ugyan ott Zonaras is Cedrenus után).

Arnulphus Császársága felül ezeket olvasuk: „Cum Arnulphus Carolomanni Germa-

Várady: a' Magyar Zászlósságról.

nici e nobili pellice filius sufficeretur (Carolo crasso) tres praecipuae Romani Imperii provinciae Italia, Gallia et *Germania* tam miserabiliter direptae sunt, ut Caroli crassi regnum in plurimas partes laceraretur. Italiam sibi vendicabant Duces illi, quos Crassus nuper ibi creaverat, de Gallia Burgundiam Rudolphus quidam, Provinciam Ludovicus Bossonis Filius, Aquitaniam Otto Pro-Rex sub regio titulo ad se recipiebat. *Germaniam* ab ortu Sclavi, ab occasu Normanni occupabant. Arnulpho ergo cum istis, ut suis locis dicemus, fuit negotium (Polyh.).

A' Bolgárokra nézve tisz. Szklenár ellen élek még a' maga szavaival 1-ső könyve, 1-ső r. 2-ik §-ben, a' hol így szól „cum vero, Constantino Pogonato († 685) clavum Imperii Orientalis moderante, *Bulgari superato Danubio omnem eorum viciniam ferro flammaque foedum in modum devastassent, ipsas quoque Slavinarum illic degentium tribus perfacile suae subdiderunt potestati*“ hogy ezt jól értsük, tudnunk kell, hogy a' Dunának két neve volt Duna és Ister; és ugyan Ister a' mostani Török Birodalomban, onnét fel Duna. — „Alio nomine Danubius dicitur, praesertim a fonte usque ad Cataractas, quae sunt in montibus Daciae non procul a Tauro (Tauruno, Bolgár Fehér Vár, Bje-li Hrad, most Belegrád) oppido, nam inde deinceps Istri nomen assummit“ (Calep. az Ister név után). Innét tehát kitettzik, hogy a'

Bolgárok a' Duna jobb partján Dacián Innént ; a' Görögökre nézve , a' kik után ő , Szklenár, ir, túl a' Dunán ; tehát Belgrádtul ide feleső részeket foglalták el ; és ha mindjárt nem tették is ide ált az ugy nevezett Bulgáriát, mint Anonymusra kenyi tisz. Sklenár, de ugyan birták Bolgárok, mint Anonymus írja, e' földet , és ezután hol Bolgárok hol tótok névezttetek, a' mint azt más Irók is bizonyítják: mert láttuk, hogy Constantinus Pogonatus alatt a' Bolgárok a' Dunán ált jöven, a' Tótokat meghódították. — Nestor után írja tisz. Szklenár 6-ik lapján : Hogy a' Bolgárok közt lakó Tótok voltak Svatopolk (a' ki Zventibold) alatt. — „Slavos, qui sacris christianis initiati, ad Danubium inter Bulgaros degebant, sub principibus Ratislav (Rostris) Svetopoluco etc.“ — Ranzanus pedig, a' kit maga ismét vesz bizonyágul, azt írja : hogy azon Népek hívták meg Zventibold vagy Svatoplugot vezérjeknek, a' kik ott laktak, a' hol a' régi Avarok. A' Magyarok pedig oda jöttek, a' hol az Avarok voltak: tehát a' Tótokat ott birták a' Duna és tizza közt a' Bólgárok, hová ismét ki jöttek a' Magyarok ; tsak az előbbeniekhez lássuk bővebben Ranzánust. — „Non propterea tamen adeo absumpta desertaque Pannonia fuit, ut inculta prorsus relinqueretur, fuerunt enim ex illarum copiarum reliquiis, quos taeduit exercitii militiae diuturnioris, qui neque Scythiam cum Csaba, neque Germaniam cum Adalarío petivere, perstiterunt igitur in Pa-

tria, quam non ignorabant abundare copia complurium optimarum rerum, quae sunt usui humanae vitae necessaria, cum indigenis foeminis conjungere connubia, e quibus suscepti liberi brevi coaluere, dederunt operam, ut agri diligenti cura colerentur: cum finitimis fuere eis benigna commercia; juncta praeterea, quae inter vicinos esse solet, amicitia; accessit, quod progressu postea temporum multi ex utraque Maesia et Dacia atque magna Germania, exque propinguis aliis aliquot populis (ez a' hely téhát volt Maesia, Dacia és Német ország közt) „soli feracitate adducti, ad eandem regionem habitandi illic animo paulatim convenerunt delegeruntque sibi, prout fuit cuique placitum, loca habitatu idonea. Caeterum cum nemo dominatum apud ipsos teneret, perditae sine legibus, (ezt nem lehet a' tulajdon Pannoniárul, a' mellynek mindég volt ura, és Svatoplug idejében mint láttuk, a' nyugoti romai Birodalom, hanem azon földet, melly volt a' Duna bal partján (Dacia most Moldavia, Valachia, Erdély 's egy része Magyar országnak), Maesia (most Servia és Bulgaria), és Németh ország (melly a' Duna jobb partján egész a' Drávaig ment) közt, a' mellyet, mint látni való, a' Frantzia Elinius e' név alá „Pannoniae“ huzott, mivel bizonyos tulajdon neve nem volt, hanem már ekkor hol Solitudines Pannoniae, hol Avaria, hol Mysia nevezet alatt jött) „pro suo quisque arbitrio vitam transegerunt. Cumque mire ubi-

que per omnem longe lateque regionem populi multiplicarentur, nec sine moderatore possent honeste justeque vivere, omnium consensu praeficiunt sibi virum quendam natione Sarmatham, *Svatepolugum* nomine, qui apud eos habebatur singulari praeditus prudentia, eratque genere clarissimus, Maroth Patri ejus fuit nomen, qui et ipse imprimis prudens et consilio, belligerendique peritia magnus adeo erat, ut suorum temporum mortales omnes superaret. Eo itaque principatum tenente Hungarorum exercitus, de quo mentio facta est, Pannonias ingressus est; quibus cum incolae Duce Svatepolugo armis occurrissent, comissa atrocissima pugna est haud procul a ponte Bomo, id enim est loco nomen, Hungari victoriam adepti sunt, atque ita in Pannoniis Sarmatarum seu Scytharum Natio *'denuo'* rerum potita est" (Mivel errül az ütközetül Anonymus Nyitránál ír, midön Arnulph is Regino szerént segitette a Tótokat, úgy vélem, hogy oda tartozik a Vág tájékára, a' hol több nagy hidak vannak, 's akkor is kellett lenniék, mivel Sempte, Galgócz, Trenchin (Anon. 37), várak már ekkor is fenn állottak, és közlés nélkül nem lebettek, a' hol a' Pons Bomo is (talán „Pons Bohemorum” Csehid, a' mit a' sok „Csehi” örökösíteni láttatik) lehetett.

Ezekbül látjuk, melly zavaródásban lettenek légyen a' Magyarok kijöveltekor ezen

részek; nyugott felül a' Sclavusok pusztították a' földet, keletfelé a' Bulgárusok uralkodtak. Mennyire? az erőszakos elfoglalás természetesen szerént, a' mennyire kívül kitelt. Anonymus Morva felé a' Garamot találtatja határul, És hogy jól ír Anonymus, midőn e' földön Magyarival Tótokat és Bolgárokat — (a' kik Herczegére nézve méltó arra figyelmetessé tenni az olvasókat, hogy Anonymus nem úgy mint tisz. Szklenár rá kenyi Öreg. Atyját, hanem Nagy-Atyját, (cap. 12. 38) azt is a' leány ágon említi) — találtat, a' Népekkel a' Magyarokat mint e' zavarodástul meg mentő urokat fogadtatja. Hát Lohorci vagy Luborci Dózsa, melyről 13-ik részében ír, lévén a' Magyar Dunán innen való részen Luborecs, Lubortse, Libertse helyek, régi Dósa családok, nem bizonsága, hogy Anonymus tudós jó és hív Író volt? Nem látjuk e' az előbb elő hozottakból, hogy Arnulph nem a' Szklenár, hanem Anonymus Morva Tótjainak, Sventiboldnak, a' Magyarok ellen, a' kik a' Tisza tájékán laktak, segítséget küldött, mint Anonymus Nyitránál említi. — Ez ellen nem tesz semmit Arnulph követjei félelme Zventibold miatt, midőn a' Bolgárok földére küldetvén, hogy Zventibaldot elkerüljék (20 - ik lapján) a' déli részekben mentek a' Száva felé, holott egyenes utjuk lett volna Pannonián; hanem inkább azt mutatja, hogy Száva vize érte az akkori tulajdon Bolgár országot — „Savae fluminis navigio in Bulgariam perducti“ te-

hát Bolgár Fejérvárba! mint Anonymus írja inkább azt mutatja, hogy balról volt Zventibold és pedig úgy, hogy a' Száva vizén már az ő félelme nélkül lehettek, tehát mesze fel balról, ott a' hol Anonymus és Salagius állítják; mert ha egész Pannoniát birták volna a' Morvák, mi bátorságok lett volna e' félénk követeknek a' száva vizén; a' hová ért Pannónia, de még sokak által a' száván is ált vitétik. Még egyszer kérdem: *mi bátorsága lett volna a' Száván e' félénk követeknek, ha szávai lett volna Zventibáld Morvája?* —

Ez tehát a' mit maga részére vett tisz. Szklenár, éppen ellenkezőt bizonyít, azt tudni illik: hogy Száva körül Zventiboldnak semmije se volt.

De nints is másképp, mert Pray szerint, Arnulph parantsoló levele után, kitettzik; hogy Arnulph Pannoniát egész a' Drávaig birta; azért írják a' fuldai krónikák a' 895 esztend. — „Imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Braslavoni, Duci suo in id tempus commendavit“ — Ezen Braslav maga birta a' Romai Birodalom fölsége alatt, mint Hermannus Contractus írja, a' Dráva és Száva közit. — „Braslavonem qui inter Dravum et Savam fluvios Pannoniae praefuit, nihilominus se tradentem accepit“ — tehát mit birt Zventibóld törvényesen Pannoniában? látjuk hogy semmit sem.

Minekutánna tehát a' szávai Pannoniát Braslov birta, a' ki Morva volt, a' mostani

valóságos akkor lejjebbterjedő Morvából oda kiszálván népeivel — „Quia vero Privinam, (ennek fia Heziló, ezé a' Braslav) Moravum fuisse Nitriaeque habitasse constat“ (Katona) innént jött ugyan azon bőlts Katona szerint is a' szávai morva nevezett; a' mellynek tehát a' valóságos Morvával semmi köze, még akkor sints semmi köze, ha némelly gondatlan, messze való írók, a' hallomásból, ezt a' valóságos Morvával felváltották, és Zventibold Moryai Herczegre ált irták volna, mert minden esetre soha Zventibold törvényes birodalma közé nem tartozott.

De a' Moravus nevezetet se kell mindég nemzetre, hanem néha nyelvre is tótira, melly e' földön elég régen volt, érteni, a' mint ismét moravus helyett igen gyakor tót említetik. Nem volt tehát a' Morva ország is mindenhol, a' hol-Tót, Vindek, vagy Morvák voltak.

Ide ismét magát veszem bizonságúl, mert 110-ik lapján maga adja elő a' Fuldai történetek után, hogy Rastix vagy Zventibold országa „ad confluentem Moravae et Danubii“ Divénniél a' mostani Morvába volt. — Mert 31-ik lapján írja, hogy az ő Morvája volt „finitimum noricis“, Noricum volt majd felső Austria és egy része Baviának (Calep. etc.) tehát hogy lett volna Noricum végein, ha a' mostani helyén nem lett volna Morva, jól értvén: hogy evvel nem azt akarom állítani, hogy lejjebb nem terjedett; mi több: igen is

hiszem, hogy a' nyughatatlan Zventibold gyakorta vervén Austriát és Baváriát, — Pannoniát is (akár Ranzánus szerint meg hiva, akár önként erőszakkal ideig oráig bátortalanná tette, a' mint ezt fent említett követek félelme is bizonyítja, de talán 128-dik lapján azt mondja tisztelendő Sklenár — „mihi quidem semper diversa visa suht haec duo: populari terram, et suae ditioni subjicere“ — hol kell nagyobb bizonyosság, mint a' Bavariai Püspökök azon időbeli levele a' Római Pápához, arról, hogy Pannonia nem a' Morváké volt. — „Ipsi (Moravi) Hungarorum non modicum multitudinem ad se sumpserunt et more eorum capita suorum Pseudo Christianorum penitus detonderunt, et super nos Christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt, ac alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferinarum carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exilio deputaverunt, et nobiles viros, ac honestas mulieres ad servitium redegerunt, Ecclesias Dei incenderunt, et omnia aedificia Dei deleverunt, ita: *ut in tota Pannonia nostra maxima Provincia tantum una non appareat Ecclesia.*“

Hogy a' Morvákat, a' kik a' Csehekkal határosok lejjebb tolhassa, mint már itt a' 43-dik lapon láttuk, Cseh országot igen erőszakosan, Eginhárd után Nyitrába teszi ezen tiszt, Szerző, de kétséget se szenved, hogy Eginhártnak ezen helyéből: — „alias vero copias per Boemos via, qua venerant, rever-

ti praecepit, sic Saxones per Boemos, ut
jussum erat, Domum regressi sunt“ — ha-
mindjárt ezen szászok már Nyitrában lettek
volna is, még sem fogja senki ő véle (107-ik
lapján) Cseh országot Nyitrában keresni. Mert
igy Bábor ország Győr Vármegyébe volna e-
szerént „Cumque Rex cum eo, quem ducebat
exercitu ad Arabonis fluenta venisset, trans-
misso eodem fluvio per rippam ejus usque
ad locum, quo is Danubio miscetur, accessit,
ibique stativis per aliquot dies habitis per
Bojoariam reverti statuit“ és nem tsak Nyit-
riából, de Morvából, de Austriából is haza,
leg egyenesebb utjuk ván Cseh országon
ált a' Szászoknak.

És ezek legyenek most elegendők, a' ki
többet kíván, latogassa meg, a' történeteket
kalauzúl vévén, Szklenár Morváját, ugy re-
ményilem önként oda jut, a' mit én is hiszek.

A' mi azt illeti, hogy Erdélyt nem lakták
Valachusok, ezt tisz. Szklenár 2-ik könyve 3-ik
részében bátrabban állítja mint 172 'sa't.lap-
ján meg mutatja; mert.

Decebalus háboruit a' Romaikkal a' tanú-
lók is tudják, hogy ez a' Geták és Dácusok
ura volt, az is olly bizonyos, mint hogy ön-
ként bele halván Dcebalus, ezen nemzetek
a' Romai iga alá jutottak; a' hová, Roma
Legiojit szállítván, azon nemnek, melly magát
Romani, a' Tót földnép pedig Velachnak
(annyi mint Italus, Olasz, Oláh) hívta, ere-

detet adtak. Már ezután lakta Dáciát akármely nemzet vélek és alattok, ennek a' birtokával tsak a' Romaniak diszesítették. Ha tehát a' Valachus név az íróknál később váltotta is fel a' Dacust vagy Romanit, elég az, hogy evvel egy, és azontúl minden időben egy nemzetet jelentett. Hogy ezek igazak több tanuk és emlékirások közül tsak ezt hozom elő „Imp. Caes. M. Antonio Gordiano pio felici Aug. Pontif. Max. Trib. pot. II. Cos. PP. Colonia Ulpia Traj. Aug. Dacic. Sarmis metrop. dicatissima numini majestatique ejus (in scrip. Reg. Hung. vet.)

Ezek olly bizonyossak, hogy tiszt. Sklenár maga is önként megvalja, tsak azt adván hozzá: hogy Dáciát elvesztvén a' Romaiak, a' hadaikat és nemzetjeket onnént Aurelianus kihuzta, és Maesiába szállította; azt akárván evvel behozni: hogy e' tettel, Dácia minden Romani lakosítúl megfoztatott. És mivel ezt a' végre még maga se tartja elegendőnek lenni, azt teszi még hozzá: hogy Dáciát még ezután is ostromolták Gothusok, Hunnuszok, Gepidák, Sarmaták, Morvai Avárook — (mi ez? ezt még sohase hallottam) hogy lehetett volna, hogy ezek minden nemzeteket kipusztítván tsak a' Valachust hagyták meg?

De erre könnyű a' felelet; mert Trajanustól, a' ki Decebalust megverte, és Dáciát Romai tartományá tévén, olaszokkal (Vlach seu Valachi) az az Romániakkal, megszállította, Aurelianusig, elfolyt kevés héjján két

száz esztendő. Eddig a' Romániak az előbbi lakosokkal úgy egybe forrtak, hogy az egész csak egy Romani nemzetté vált. Aurelianus idejében tehát, kihuzatván Dáciából a' Római legiók, már ezek nem azok voltak, a' kiket Trajanus oda szállított, mert azoknak már csak a' hámva lehetett ekkor, hanem új Római Legiók; a' „Provinciales“ nevezet alatt se lehet a' föld népét érteni, hanem legfőlyebb azon Rómaiakat, a' kik semmineműkép a' földhöz nem köttetvén, kereskedés tisztség és más hasonló tekintetekből ott tartozkodtak, mint ebben már America elég példát nyújtott, és így a' Trajanus Legiójiv ivadékja, ugyan csak ott maradt, úgy, hogy akárminémű ostromlók járták is ezután Dáciát, a' meddig csak valamelly lakost meghagytak, ez mindég Románi az az Valachus ivadék lehetett. — Ezekről haszontalan a' szóbeli idegen mesze lévő írókbul vett vetekedés; mert ezt bizonyítják magok azok a' Trajánustul fogva ott lévő Valachusok, a' kik magokat, (ámbar a' többi nemzetekkel való öszve keveredés miatt már megrontva) most is Romaniaknak nevezik.

Ez a' magából a' dologbul vett bizonyosság külömben is áll Erdélyre nézve, mert ámbár Erdélyt Magyarok Székelyek és Szászok birják, de lakta ezt még a' 16-ik században is annyi Valachus, hogy Verantius Antal szerént ezekhez könnyen akár mellyiket hasonlította. A' Magyarok, Székelyek, a' Szászok tudják honnéd valók, a' régi lakosi Erdélynek tehát

ugyan azon Valachusok. A' mellyeket ha mingyárt leg előnevez is e' tót neven Anonymus, ebben éppen nem hibázott; ellenben azt bizonyította, hogy értelmesebb író a' többinél, a' kik erre még több mint fél századdal később jöttek.

A' Kroátákra nézve való kétségei (kár hogy ezeket Porphirogenita után Barsba és Nyitrába nem tette 105 lap.) még gyengyebb kétségen álnak, azért evvel az olvasókat terhelni sem akarom. Ez olyan mint az a' kérdése „unde constat aut Attilam eo terrarum (Nyitra tájékáról van a' szó) Ditiones suas protendisse; aut Bohemorum nomen jam tum sama valuisse“ (180-ik lapján) vagy (128-dik lapján.) Hogy Attila „concessu“ a' Rómáiak engedelmevel uralkodott; ellenben Zventibold a' Római Császárt Cseh ország kiadására kényszerítette (115 lap.)

A' mi azon környüállást illeti, mellyet Szklenár nem győz eleget emlegetni: hogy a' Magyarok, ezek a' vitéz Magyarok, a' kik tulajdon szavai szerint (161 lap) „omnem Europam citius, quam cujusquam passibus peragrari potuisset, victoriis lustrasse omnium gentium annales testantur“ a' paczinaciták által nyomban követtetvén „ut ubique hungaris Pacinacitas tergo incubuisse et armis obmotis sedes pristinas eripuisse“ ('sa't. 190. 191. lapján) mindég verettettek: Ez se a' hadak természetével, se a' történetekkel meg nem egyez.

A' Hadak természetével nem: mert az idegen földön tökéletesen megveretett egy hadnak, egy sorsa a' meghódolás. Mivel hátul üzetettvén, elő, ha masért nem, az eledeleért erőszakoskodni kéntelenítettvén, két tűz közt van, vegyük a'hoz még azon bajt, hogy minden pereputtyostúl voltak! — legalább minden katona elősméri, hogy így tsak a' szobában lehet futva vitézkedni, és még olly ditsőségesen vitézkedni. Ezt maga is észre vette ezen szerző, a' midőn 159-ik lapján mondja: „quomodo clades a' Paczinacitis accepta cum tot triumphis e Russis relatis etc. cohaerebunt?“ — úgy é! — De mivel a' Magyarok győzedelmei egész Európára nézve tagadhatatlanul igazak, bizonyos, hogy ezen kérdéstsak, és éppen tsak fordítva helyes.

A' történetekkel nem: mert ezek ugy mint előadatnak, vagy nem e' Magyarokat illetik, vagy a' mennyire ezekről szóllanak nem a' Paczinacitákkal, való hadakozásaiknak tanúi.

Ezt minden ember, kivevén a' ki Szklenár szerént kész akartva nem akar látni (quis non videt, qui quidem aliquid videt 199-dik lapján) ugyan azon tiszt. Szklenár tanuságai-ból általlathatja, a' mellyeket azért itt rövideden elő adom, és ugyan:

1. A' melly nemzetet Constantinus szerént, a' Paczináciták megvertek, ez Szklenár 186 lapja szerént, már Krisztus urunk születése után 836-ik esztendőben Moldáviában lakott — „vetustissimas Hungarorum se-

des quantum priscis annalibus cognitum Moldavorum regio etc. — Jam post reparatam orbis salutem sextus et tricessimus supra octingentesimus annus volvebatur, cum primum orbi Romano sub hoc nomine innotuere.“ — Tudjuk pedig, hogy a' mi elejünk Volgan túl lévő hazájokból (mint ezt tisz. Katona critica historiájában a' VII. és VIII. szám után megmutatta :) tsak 884-ik esztendőben indultak meg, és ugyan Volgán jóval túl lévő hazájokból.

2. A', melly nemzetet Constantinus szerint a' Paczinaciták megverték; ez ő szerén te azon tsapás után megoszlott. „Bello autem inter Turcos et Paczinacitas exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus, et earum una quidem orientem versus partem Persiae incoluit, altera vero pars occidentem versus sedes posuit cum Beobodo suo ac Duce Lebedia“ (pagina 188. 189.) megoszlott tehát, és fele ment keletnek, fele nyugotnak; tudjuk pedig, hogy a' mi Magyar eleink nem tsak hogy nem fogytak meg elvalás által, hanem inkább szaporodtak több nemzetek felvétele által Itt bizonyára a' Hunnuszok egykori megverettetése, és ezt követő megoszlása van a' Magyarokra kenve. Ha nem az Avarok törekedése a' Magyarokénak nézve.

3. A' mit pedig 194-ik lapján a' magyarok ellen elő hoz, ezen verekedések a' magyaroknak nem a' Paczinaciták hanem a' bolgár Simóval volt, a' hol a' Paczinaciták tsak mint segédek állottak. Nem az útt yokba volt a' Ma-

gyaroknak, hanem Ung - Vára bevétele után, már *Árpád* alatt: Ezek az előhozott szavai: „his auditis Simeon (ime a' Simó, nem a' Paczinaciták) movet adversus Turcos, illi in contrariam ripam transeuntes cum Bulgaris certamen ineunt, ipseque Simeon in fugam vertitur, vix Distrae receptus incolumis. Postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, foedere cum Pacinacitis inito terram Turcorum, qui tunc extra fines regni sui bellum gerebant, invadens familiis eorum deletis“ (pedig hogy é sem igaz tanúnk a' dolog maga, és tisz. Széklenár is 162-ik lapján, mert az bizonyos, hogy eleink a' szaporodásokra mint Romulus, itt Aszonyokat az idegenektől soha se ragadtak) „et qui ad custodiam relictí erant, pulsís late vastavit. Itaque reversi Turci regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque diem incolunt sedes posuerunt.

Már pedig e' sem illetheti így a' Magyarokat, mert ugyan azon 194-ik lapján látni, hogy ez azon háborúnak a' következtése volt, melyet Árpád már ezen mostani földön, mint Ungarus lévén, Leo Görög Császár segítségével Simó ellen indított. Ezt minden Irok bizonyítják. Thurócy írja 2-ik könyve 24-ik részében „*Hungari Bulgariam invaserunt, et ex ea thesaurum et armenta innumerabilia abduxere, castra ipsorum occupantes, et civitates eorum destruentes.*“ A' Fuldai kronikák

irják „*Avari, qui dicuntur Hungari, — ultra Danubium peragranter, multa misera bilia perpetrare.*“ Az Aquileai kronika írja „*Hungarorum gens e Servia egressa in Pannoniam, quae adjungitur finibus Ecclesiae Aquilejensis, venit.*“ — De ugyan ezek mind Hung, vagy Ung-Vára bevétele után való idők és történetek.

És azért ki nem látja, a' ki tüze által hirtelen el nem ragadtatik, hogy e' tettekkel, eleinknek az akkori lakhelyekbül való elhajtása, a' mellyeket most is birunk, a' földnek akkori keresése és elfoglalása, a' mellynek valóságos birtokából elejünk azon háboruba mentek, a' mellynek e' tsak még következése lett volna, világosan ellenkezik Porphirogenita állítása szerint, a' mennyire ez az egész akkori Magyar hazát az egész Nemzetet illetné, és nem fér meg a' Magyarok akkori lakhelyével Porphirogenita azon kifejezése — „in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes posuerunt“ midőn ezen eset előtt, már azon földre folyamodott Leo segítségért a' Magyarokhoz a' hol magyar országban meg telepedtek! — ezek a' tisztelendő Szklenár előhordása szavai Leo grammaticus után 194-dik lapján — „quos Imperator conspiciatus et accensus ira, Ducem nomine Sclerum ad Danubii fluminis rippas cum celocibus misit, munera Turcis oblatorum et ad arma contra Simeonem excitaturum“ tovább:

Várady: a' Magyar Zászlósságról.

„Turcí trajecto Danubio totam Bulgariam captivam fecere“ lássuk már most Porphirogenitábul, hogy voltak a' Magyarok határi a' Bolgárok ellen, — „in hoc autem loco antiqua quaedam monumenta supersunt, inter quae pons Trajani Imperatoris et Belgrada; quae trium dierum itinere ab ipso ponte distat.“ Ismét „Confines autem Turcis sunt Orientem versus Bulgari, ubi eos Ister Fluvius, qui et Danubius dicitur, separat, 7 trionem versus Pacinacitae, ad occidentem Franci, az az : a' nyugoti Birodalom, mellyet NagyKárolyrul nevez, ad meridiem Crobati. Ebben pedig nem hibázott Porphirogenita, mert mint föllebb láttuk mások is e' helyet nevezik a' Magyarok első megtelepedésének — „et primo quidem Pannoniae et Avarum solitudines (e' pedig hol volt, látjuk, Aventinusbul „Avaros fugientes, qui se tradere recusabant, ultra *flumen Tissam* submovent“) perrerantes, venatu et piscatione vitam quotidianam quaeritabant, deinde Carantanorum (előttök) Marahensium (nyugotrul) et Bulgarorum fines (keletrül) crebris impulsio num infestationibus irrumpunt. Regino ad ann. 889“) innént önként kisül az is, hogy éjszakra jöttek be, mivel arra nem terjedtek el, melly itt tetemes környül állás.

Már most kérem az olvasókat, állítsák ezeket össze: nem azon a' földön voltak é már akkor a' Magyarok, a' mellyet itt leir Constantinus, 's mások is, midőn Leo kerésére a' Bolgárok ellen indultak, és ált menvén a'

Dunán („Turci trajecto Danubio totam Bulgariam captivam fecere“) érték Bólgár országot, és el foglalták? — ha pedig ez így van, a' mint láttuk is, e' semmiképp meg nem fér az utánna következővel — „postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, etc. terram Turcorum etc. late vastavit, itaque reversi Turci; Regionem suam, desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes posuerunt.“ — Hogy tudni illik Simó a' Patzinaciták segítségével oda hajtottak volna őket lakni, a' hol már laktak.

Hogy a' Patzinaciták nem verték a' magyarokat háromszor, mint Pray állítja, tehát annál inkább nem folyvást, mint Szklenár akarta „ut ubique Patzinacitas tergo incubuisse et armis obmotis, sedes pristinas eripuisse“ már Katona meg mutatta, csak a' van tehát hátra, hogy Katona tanuit is öszve állítsuk, hogy megvizsgálhassuk, áll é az, a' mint ő tartja, hogy kétszer hajtották ditső eleinket a' Paczinaciták? — Katona Porphirogenita után Lebediásbul, a' hol a' Chazarokkal laktak, minden háboruikban ditsősséges részt vettek, a' Paczinacitákat is ezekkel meg verték, hajtottja ki először eleinket 891-ik esztendőben a' Paczinaciták által — „habitabant Pacinacitae ad fluvium Atel etc. conterminos habebant Mazaros et sic dictos Uz. Ante annos vero 50 (máshol 55) qui Uzi nuncupantur, cum Chazaris conspirantes, et conjunctis

armis Paczinacitas agressi, superiores evaserunt, sedibusque illos suis expulerunt, quas ad hodiernum usque diem tenent Usi. (in Atel), Porph. C. 37, Kat. p. 116). — „At Pacinacitae, qui fuga evaserunt, circumeuntes quaerebant locum, in quo domicilium figerent, venire autem *in terram, quam nunc incolunt*, inventisque illic Turcis incolis, parato bello hos devicerunt“. Cap. 37, Kat. pag. 118. — ezt teszi Katona az első hajtásnak. — „Bello autem inter Turcas et Pacinacitas etc. exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus, et earum una quidem Orientem versus partem Persidis incoluit, et hi etiam in hodiernam diem de veteri Turcarum cognomine Sabartaeasphali nuncupantur. Altera autem pars Occidentem versus sedes posuit, cum Beobodo suo ac Duce Lebedia in locis *Atelcusu* nuncupatis, *quae nunc Pacinacitaram gens incolit*,“ Cap. 38, Kat. p. 118. ezt tartja a' második hajtásnak 895-ik esztendőben— És ugyan e' közben azon Chazáriai Cágán, Lebediást magához hivatván, a' Magyarok Urává akarja tenni ditsösséges hadi tetteiért; de mivel se ez, se Almus, fel nem vállalják, Árpádot teszi 892-ik esztendőben; (Porph. 38, Kat. 126-ik lapon) és így már hatalmasan osztatja, elfoglalván, a' Tisza és Bodrog földet. (135 lapján.)

Elhagyván itt, a' minden ember szemébe tűnhető ezer özsze vissza fordítást, melyeket Porph. gondatlansága tett; más idők-

re más tetteit, máshol más ellen azon helyre kevervén) — elhagyván, hogy a Paczinacitáknak a *Mazarokkal* Porphirog. szerint is semmi bajok, tsak azt teszem az elsőre, a' mit maga Katona 112, 113, 114 lapján erősít, hogy Lebediás nem Almus, nem Árpád; hanem *talán* Eleud lehet; és így bizonyos, hogy Lebediás népe nem Almusé, nem Árpádé. Tehát nem eleink közönségesen. És ha nem Almus, nem Árpád, akkor az alatta lévő Előd sem; és ha é volt volna is: innént józan észszel nem lehet következtetni: az egész Magyar Nemzet hajtását. A' mi illeti a' *másikat*: Atelcusubul; lássuk melly hely ez, ugyan azon Katona tanujából Porphirogenitából: — „*Locus autem, quem primitus Turcae occupabant, a fluvio interlabente nominatur Etel et Cusu, in quo nunc Pacinacitae commorantur, a quibus sane pulsi Turcae, et fugientes sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant. In hoc autem loco antiqua quaedam monumenta supersunt, inter quae pons Trajani Imp. ad initia Turciae, ulteriora vero, quae omnia Turcis habitantur, cognomina habent a fluminibus transcurrentibus, eorum primum Timeses, alterum Tutes, tertium Moreses, quartum Crisus, quintum Ticza,*“ Cap. 40, Kat. pag. 166. Tehát a' mennyire érteni lehet, Temes, Maros, Kőrös, Tisza, az az: a' mostani hazánk (mellynek nevében, mint észre vehető, Porphirogenita tsak Erdélyt esmérte). Az időre nézve szinte azon Porphirogenitából 's ugyan ott

— „postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, et opportunitatem nactus esset, ad Pacinacitas legatos mittit, et foedus cum iis iniit ad oppugnandos delendosque Turcas. Cumque ad bellicam expeditionem abiissent Turcae, contra Pacinacitae cum Simeone profecti, familias ipsorum omnino perdiderunt, hinc misere pulsus, qui ad regionis istius custodiam relictis erant. Itaque reversi Turcae regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque diem incolunt, sedes posuerunt, quam a fluminibus cognominatam esse (már ezt tsak kiki tudja, hogy nints ugy) supra diximus.“ Porph. C. 40.

De ez is, ugy é? ugyan azon mostani hazánk, ugyan azon háboru, mellybe innént hivattak ki a' Görögök által Magyar eleink a' Bolgárok és Simó királyjok ellen, tehát Porphirogenita ugyan azon egy Simó — hajtásról szól. Ugyan azon fekvése Hazánkknak, a' mellybül, mint előbb már meg mutattuk, ugyan azon háborúba a' Bolgárok ellen kihivattak eleink, a' mellynek az a' hajtás következése lett volna. És azért lehetetlenség; ha tsak meg nem mutatja valaki, hogy ezen hazát kétszer foglalták el az Ungari, Magyarok.

De maga Porphirogenita sem akarta, hogy ez ő helyét két időre, két hadra vehesse a' jövődőség, mert világosan kiírja ugyan azon 38-ik részében, hogy az ő Nagy Moráviája az, a' hol most laknak a' Magyarok; — „Tur-

cae itaque profligati fugientes, et terras ad collocandas sedes quaerentes, *magnam Moraviam ingressi, incolas ejus expulerunt, tenentque etiam in hodiernum diem.* — Tehát ugyan tsak az az egy, és ugyan mint már meg mutattuk, ez is helytelenül allított megverés.

Hogy ditső eleinket ez időbe későn hajtatta Porphirogenita helyeket keresni, ez az idő összeállításából is kivil: mert midőn Porphirogenita ezt irta, már ennek az első verésnek, akkor az ő állítása szerint 55 esztendeje mult. Ő irt 949-től 952-ikig. — Húzzunk le most bár az elsőből 55-öt; kijön a' 894 esztendő. — De a' Magyarok az ide való jobb Írók bizonyosága szerint már beértek é földre 889-ben.

Mivel pedig még is nem tsak Porphirogenita de mások is írnak a' Bolgár győzedemről, hinni kell: hogy ugyan tsak mikor akkor az időben rajta kapták a' Bolgárok a' Magyarok' némelly csapatját, Mikor? — erre lássuk Cedrenust. „*Simeon magno cum exercitu in Turcos facta expeditione, cum ob subitam insperatamque rem auxilia eis mittere Imperator non posset, in fugam eos pepulit, eorumque regionem omnem depraedatus est.*” — Ime! ez is a' Bolgár Simó győzedelméről szóll, de arra az időre teszi; midőn a' Görög Császárnak őket segitennie kellett volna. Tehát midőn már itt véle kötésben vol-

tak Simó ellen. Mert egyébként józan észszel megfogni se lehetne, mi oka lett volna a' Görögnek, a' Magyaroknak segítségül lenni, és hol? — Láttuk, hogy a' Görög Császár mellett Simót meg verték a' Magyarok, és — „totam Bulgariam Captivam fecere“ — Porphirogenita szerint „vix Distrae receptus incolumis“ (Simeon). — Így tehát Simó igen meg szorult, az Urához a' Görög Császárhoz vissza térni kéntelen volt, evvel békességet kötött, de bolgár hittel, mert mihelyt a' Magyar Had oda hagyta, a' Görögre ütött, és meg verte; és a' Paczinacitákkal kötést tevén az ő helyheztetése szükségképpen való eszközlése szerint, az ő részéről hivatlan és igen veszedelmes Vendégeit a' Magyarokat ott nem hagyhatván, azokra fordulhatott, a' kik ha nem mind is, de jó részit Országának elfoglalták. Ennek *Örizetjeit* reménytelen (mivel ők is bihettek, mint a' Görög is hitt a' véle, Göröggel, tett békességnek) meg lépven, ezt elkergethette, és tselédét eltörölhette, vagy a' hazába vissza kergethette, a' mint nem is bizonyitt többet Porphirogenita „Familias ipsorum omnino perdiderunt, hinc misere pulsus, qui ad regionis istius custodiam“ ime! tehát semmi esetre nem az egész Nemzetet, „relicti erant“ *). Mert hogy a' Magyarok egész

*) Ha tsak nem a' Hónyi Avarok egyszeri esete ez is, melyet Timon Regino és Corippus után így említ: „Cum peregre fuerunt (Hunno-

cselédjét el nem vesztették a' Bolgárok, se más, bizonyítja maga a' dolog, és a' történetek. Mert ha ez igaz volna, hogy írhatta volna Luitprandus ugyan akkor 's azon időre „cum nullus esset, qui in Orientali ac Australi plaga Hungaris resisteret, nam Bulgarorum gentem atque Graecorum tributariam fecerunt.“ — Luitprandus volt követ Konstantinápolyban, a' dolgokat jól tudta, mint Püspök érdemes és értelmes férfiú volt; előbb és tovább élt Porphirogenitánál, és száz esztendővel előbb Cedrenusnál.

Hogy a' Patzinaciták nem hajtották diósó eleinket, azt olly igaznak tarthatjuk az előbbenniekből, mint igaz a' mit Szklenár ír: — „Hungaros quidem omnem Europam citius, quam cujusque passibus peragrari potuisset, victoriis lustrasse omnium gentium annales testantur.“

Hát a' mit Anonymus 25-ik részében mond, kérem a' jó szívű olvasót, mit tesz az? — „Dux eorum Gelou minus esset tenax

Avares) Constantinopolitani, illis non modo Syrm. Agrum eripuerunt, verum etiam Turmas, quas ad Custodiam sarcinarum praesidiumque liberorum et conjugum in Pannonia reliquerunt, anno insequenti sub Tiberio Duce, praetorianorum militum Praefecto, dissiparunt, ac in servitutem asservierunt,“ L. 2. C. 8. Cedrenus száz esztendővel élt Porphirogenita után, ez merő zavarás, a' pedig utánna írhatta, mint az Irók szokása és szüksége.

et non haberet circa se bonos milites, et auderent stare contra audaciam Hungarorum, quia a Cumanis et Picenatis“ (tehát nem „Paczinacitis,“ mint szokása szerént ezt is elfordította Porphirogenita) „multas injurias paterentur.“ — Ez valóban azt jelenti, hogy a Magyarok előtt igen meg vetett gyáva nép volt a Picenák. És hogy valóban ez soha Magyart nem vert.

A' mi közönségesen az időt illeti, erre a' hely szűke miatt a' vizsgálást elhagyván, csak azt mondhatjuk, hogy egy két esztendőn illy régi dolgokban a' tudós fel nem akadáhat, egy irta előbb más később, az elme fedékeny. De ebből nem következik, hogy a' dolgot tagadjuk. Nemdenem a' Világ idején se egyez meg a' világ, Eusebius és a' Romai martyrologium számlál Kristus Urunk születéséig 5190, Alexandriai Clemens 5624, Pezronius 5871, a' Zsidók 4000 esztendőt. De következik é innént; hogy nints világ? Nemdenem a' Mohátsi esetet máshol maga is illy Például előhozta?

A' mi azt illeti, hogy Reán vagy Szalán nints a' Bolgárok származtatásában, még innént nem következik, hogy nem volt a' Nemzetségébe, — a' ki ehez ért, tudja, hogy csak heted ágra is nehéz magának az embernek a' maga származtatását vinni, és tudván elejét, nints mivel bebizonyítsa! Ki akadhat tehát azon fel, hogy egy 800 esztendőös Leány Ágra

(mert így írja 24-ik részében Anonymus) Szklenárhoz már nem jutott Irovány. De hogy voltak magyar kronikák, hogy a' Magyarok a' tetteik' emlékezete fenntartására igen vigyáztak, hogy ez illyek fel jegyzései a' Tárnoknál letétettek, ezt ugy Thuróczy mint más régi Irók bizonyítják, ugy a' törvényeinkbül is látható, ambár ezeknek most más nyoma sins.

A' mi azon sopánkolódását illeti Szklenárnak: hogy férték a' Magyarok Ungba? — é bizonyosan eső után köpenyeg. Ők látták, hogy férték el: hiszen talán csak volt sátorjok. Ha a' Hadak dolgába neveztetik a' főszállás, nem következik hogy abba, az egész had bebújjon.

Még azon kérdésre is vetemedik, hol vették a' Magyarok a foglokra a' Lánczokat?

Azt is tagadja, hogy Ungtul jön az „Ungarus“ nevezet: mivel Luitprandus († 743) Longobardiai Király sir versei már Ungarust említtenek.

Nékünk mind'egy akár régi akár Ungtul jön az Ungarus, de itt is (163-ik lapján) az előhordot 's bizonyosan későbbi, tanúja, ellene van: „Ungarus a solo hoc adjutus, Francus *) et omnes vicini grata degebant

*) Francus név allatt nem lehet egyenesen Frantiát érteni, hanem a' romai Birodalom lako-

pace. Hiszen ezt csak Porphirogenitából is láthatta; hogy a „Francus“ már itt volt szomszédja a Magyaroknak, tehát azon vers erről a földről szól. Ungban pedig legelő telepedtek meg.

a 3-ik részben újra tagadja, hogy azon nemzetek laktak legyen a Dunán innent való részt, a mellyeket Anonymus nevez.

a 4-ik részben ő a régi Magyarok lakhelyeit elő adván (190-ik lapján) Erdélybe és Moldvába állítja, mivel a Paczinaciták előtt futó és pedig igen győzedelmes Magyaroknak sehonnan az ő képzelt nagy Moraviájába egyenesebb újak nem volt (képzelt mondom, mivel Porphirogenita látni valóképpen a nevekre nem vigyázott, soha jól nem irta és tulajdonképp nem vesz; tehát ő a nemzetek különböztetéseire nézve bizonyos sínór mértékül nem szolgálhat, s ezt látván Szklenár, mi több? maga a nevekre nézve 190-ik lapján valván: hogy még a sybilláknál is homályosabb; még is itt tulajdonul veszi)

Itt Porphirogenitát azért elhagyván mivel előadásán keveset lehet építeni; minden előhordott bizonyossága ellene van, mellyet ő is észre vehetett volna, ha Ulmában látván

sit; mert mivel nagy Károly, a ki ezt újra fel állította, frantzia volt, megvetésből minden alatta valóit így nevezték a Görögök, a melly nevezet szokásba jött, és keleten máig is megmaradt.

keletről szállani, tűzében mingyárt ezután a Szávához nem szaladnai holott Ulmának igazabban esik keletre a morvai, mint a szávai Morva.

De legjobban megesmérjük ötlet, ha erre szólló állításait öszve állítottuk, és ugyan itt:

Hogy a Magyarok régen Erdélyben és Moldvában *) laktanak, mivel innént legegyessebb útjuk volt Morvába 190-ik 191-ik lapján.

*) Ide szorúlt egy része Nagy Károly Csaszár alatt elszáledett Hunno Avareseknek **) szer 1-ső része 3 szak. 'sa't.

**) „Avar“ magyar szó, annyi mint törzsök; különösen a Palótzok Avarnak hívják azon fűvet, mely a kasza alatt elmarad; Hunno Avares tehát, Hónyi Avarok. az az; azon itt megveretett Hunnosoknak hónyi törzsöke.

Hogy jussok megmutatására e ki fejezéssel éltek ezen eleink 1-ör természetes: mert a vérségnek közös a jussa, 2-ör környüállásaikhoz alkalmaztatott, mert a jövevényektől azt kérdik: ki népei vagytok? de különösen e földi tót rostáló közmondás odkal Ruka odkal noha? azon 14. r. — Erre igen fontos rövid szép felelet az: „Honnyi Avarok mert mind azt, hogy nem sehonnai, mind azt“ hogy itt is hazafi, bizonyítja. Melly sehonnai most is legfontosabb nevezet a Magyaroknál is. — Az Avar tehát mint Hunnos is nem különös nem, hanem ugyan azon Magyaroknak csapatjai. „Hunnos et Hungaros eandem fuisse gentem“ (Ranzanus) — ezt bizonyítja az is, hogy azon csapatok elnyomásával ezen felvett nevezetek is megszün-

Hogy a' Magyarokat régi lakhelyekből Anonymus ellen Erdélbe vezeti 147-ik 148-ik lapján.

És pedig Thuróczy után és Nestor szerint is „per regna Bessorum albo Cumanorum Susdálíam et civitatem Kio“ 145. 146. lapján.

Tehát *Erdélyből* Bessarábián fehér Kún-ságon Susdálíán Kiov mellett, *mint legközelebb úton Erdélybe* — hát ez nem kész kergődés?

Azért tüzes kifogásai ama ditsősséges hazai írónk Anonymus ellen mint nagy Morvája füstbe menvén, a' nélkül, hogy ezen nevetlen írónk fénnjét meghomálosítanak, méltán mondhatjuk ő véle *)

Szerentsés tehát 's boldog Magyar ország.
A' kinek adatott sokféle szép jóság;
Már ezután ő minden órában

tek. — „Jam enim Hunnorum nomen etiam apud Scythicas gentes fuerat multo ante Hungarorum in Pannonias adventum extinctum, id omnino habet veritas“ (ugyan ott) — Hunnus pedig hogy nem más, egyéb honyi, bizonyítja az emlékezetére épített Heimbürg — „Heimbürg, quod significat castellum Hunnorum, in hoc tantum loco remansit Hunnae gentis nomen, quod olim fuerat terrori universi orbis terrae nationibus Ranz. Ind. R.

*) Lethenyi fordítása szerint.

Örvendezzen deákjának ajándékában,
Mert meg tudta Királynak 's fő Emberének
Eredetét 's leírását nemzetségének.

A' mit itt ott Anonymus ellen meghal-
lottam 's olvastam, ezekből áll.

1-ör hogy nevetlen. 2-or hogy meséző
(Gabelmann Echlöger), de azért hiszünk neki mi-
vel a' nemzet lelkének kedvez.

3-or hogy mind mást ír: p. o. úgy ad-
ja elő a' Magyarokat, mint valami csinosodott
nemzetet, midőn bizonyos, hogy a' Magya-
rok vadak (Barbari) voltak.

4-er hogy senkit se nevez azon írókból
a' kik után ír.

5-ör hogy legbizonyosabban 4-ik Bela írója
volt.

6-or vagy talán tsak költemény, mivel
a' 3-ik Bela előtt nem voltak notariusok, 'sa't.

A' mi az elsőt illeti: ha az ember akár
melly régi könyvnek a' nevező lapját kisza-
kasztja, mingyárt nevetlen ez, de nem kö-
vetkezik innént, hogy már nem igaz a' mit ír,
igy legkönnyebb volna minden írot megczá-
folni, kétség kívül Anonymusnak sints más
baja, tsak hogy az eleje hibázik, de hogy ott
volt bizonyos, abból a' mint a' maradékja kez-
dődik: dictus magister az előbb mondott mes-
ter, — minden esetre ha neve nints, e' hibá-
zik, de a' mi nem hibázik meg van az. Nem
teheti a' neve, volt az Péter vagy Pál, hitele-

sebbé, mint a' diszes hivatalja, melly valóban nagy és tehető emberre mutat; mint az előadása, melly egy igaz jó svivüistenfélő emberre mutat, ha mingyárt mondom régiséget bizonyító előadása módja nem tettzik is mindenikek, és hibazuñk közönségesen abban, hogy nevetlennek valjuk, tudván hogy Béla Király írója volt.

A' másodikat a' mi illeti: ne judica et non judicaberis, tsak megszólni, elnevezni, tsuffá tenni valakit, nem tsak nem történet írói munka, hanem vétek, is. Még a' törvényes Birák ítélete sem áll, ha a' Biró a' pörös. Az íróké a' dolog mi létét (kiki a' maga tudománnya szerént teszi ezt) előadni, az ítélet a' világ végéig az olvasó közönségé.

A' világ sorsa változásai olly sokfélék, hogy tsak rendről rendre egybe kaptsolva, sokszor értetődhetnek, olly állapotban, olly pusztítások századokig tartó vad pusztítások után, mint a' mellyeket magyar ország ért, ki érthetné több századok mulva ismét a' Burkus és Frantszia és némelley Corsicanusok királyságát az előbbi romai Birodalomban. Nem tartottuk e' az iskolában mesének, Sándor, Hannibál, és Attila tetteit, még Napoleon meg nem mutatta mi a' lehető? — Minden esetre tsupa tagadással semmit se bizonyítunk. Nints a' világon olly irás, melly ok nélkül történt volna. — És Anonymus nem a' Magyarok hírét nagyobbítani, hanem a' parasztok mesézése bizonytalanságátúl, és a'

Dallosok az az poeták tréfás kitétele veszedelmétől, tehát egyikre mint másokra nézve a' nagyobbitástúl akarta a' Magyarok eleje' 's tetteik' történetét megmenteni. — „Et si tam nobilissima gens Hungariae primordia suae generationis et fortia quaeque facta sua ex falsis fabulis rusticorum vel a' garulo cantu jocularum quasi somninando audiret, valde indecorum et satis indecens esset. Ergo potius a' me de certa scripturarum explanatione et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat“ — Illy feltételű irórúl hogy lehet mondani, hogy mesézett! — „Sed quidam dicunt eos ivisse usque ad Constantionpólim, et portam auream Constantinopolis Botondium cum Dolabro suo incidisse, *sed ego, quia in nullo codice historiographorum inveni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audiui, ideo ad praesens opus scribere non proposui*“ — illy irórúl tsak az irigység sárga mérge, a' gyűlölség fene indulatja mondhatja, hogy mesézett.

A' harmadikra: a' mi a' Magyarokat illeti, hogy ezekrúl nem úgy ír, mint a' Metensis Annalista a' 889-ik esztendőhöz, azért még nem lehet mondani hogy rosszúl ír, vagy hogy hizelkedik, mert Anonymus írt történeteket a' történetekbül, és tekintetöleg a' tudományábúl, a' Metensis Annalista szidalmat a' púsza hírbül „ut fama est.“ — Fontolja már akárki, kinek van a' hitelre nagyobb jussa? A' Metensis így ír „vivunt non hominum

sed belluaram more carnibus (vigyázz olvasó ezen nagy okra) carnibus si quidem, ut fama est, crudis vescuntur“(nyilván megették akkor nyersen a' szalonnát;) „Sanguinem bibunt“ (talán jobb volna comedunt, ha a' gömböcbe, patzorba, van töltve:) — „corda hominum, quos capiunt (így vélték a' Báborok is és a' Frantziák Trenk Pandurjairól, és a' magyar nemességről is — „Gegen seine Feinde verfuhr er freylich sehr grausam, aber nicht eben nach eigener hunnischer Weise, sondern nach der damahligen allgemeinen üblichen Kriegshärte, die jedoch wohl nicht größer war, als die etwa vor hundert Jahren bey der Verbrennung der Pfalz ausgeübt“ Gatterer von Attila) — „particulatim dividentes“ — Ez az a' hires verse a' Metensis Annalistának, 's másoknak is, a' hol a' magyarok ellentállójikkal leczkéjüket fenytékül tapasztaltatták. És ezek után némelly írók készek eleinket vadaknak nevezni, nem gondolván hogy a' báborokkalamaz 18-ik században történt, hogy a' magyarok most is megeszik a' nyers szalonnát, és a' véres hurkát; olly vadaknak nevezni, a' millyek Rogerius szerint a' Tatárok sem voltak. És nem de nem a' régi Szittyákról említ valami hasonlót Anonymus is — „postea vero jam dicta gens“ (Nagy Sándor idejéről van a' szó) fatigata in bello ad tantam crudelitatem pervenit, *ut quidam dicunt historiographi, quod irracundia ducti humanam manducassent carnem, et sanguinem bibissent hominum*“ — Nem éppen e' nótát.

éneklé e' a' Metensis Annalista, tsak abban kü-
lömböztén, hogy a' magyarokra kenyi.

De minden esetre hogy a' régi Szittyák-
ról is tsak azt kell hinni, hogy nagy esküvés
helyett véreket ontották, de hogy ember húst
nem ettek, vérét nem itták, abbúl tartom, a'
a' mit Tomyris királnéjok Cyrussal tett. „Et
amputato illius capite in utrem humano san-
gvine plenum projecit inquires „humanum
qui semper sitivisti sangvinem, ad ultimum de
illo sufficienter bibe“ — ugy vélem, hogy az
ördögöt a' szerecsenek festik fehérnek, és nem
büntetünk Tokai borral.

Nem is voltak a' magyarok barbarusok,
még erre rájövök, két tanúját adom ennek
azok számára, a' kik a' barbariest Asiából
akarják Europába hozni, a' honnént inkább
elszéllesztetett, és ugyan 1-ső, hogy a' magya-
rok ide jöven békességbe akartak élni, de 2-or
az itt lévő népek és uralkodók buzdították a'
ráblásokra, az első bizonyítja a' 96-ik lapon
bővebben előadott „venatu et piscatu victum
quotidianum quaeritabant (Regino) — dede-
runt operam (az Avarok), ut agri diligenti
cura colerentur“ (Ranzanus) — a' 2-dikat
„illecti ad horribiles illas direptiones (ugyan
azon Regino) — „ipsi (Marachenses) Hunga-
rorum non modicam multitudinem ad se sum-
serunt etc., et super nos Christianos immi-
serunt, atque ipsi supervenerunt, ac alios ca-
ptivos duxerunt, alios occiderunt, et ecclesias
Dei incenderunt, et omnia aedificia Dei dele-

verunt“ etc. ime hogy tanították az idevaló népek jámbor eleinket a' Barbariesre. (Bábori Püspök a' romai Pápához, vos barbaros ad nequitiam instituistis, foedus dissolvere nescivissemus. Simon után az avar Chágán, Mauritius Császárnál.

A' negyedekre: hogy nem nevezi az írókat, ez az esmértető jele a' régi íróknak, a kik leginkább az én igen tsekély olvasásom szerént közönségesen a' történeteket említik de ezt Anonymus is teszi.

Az ötödikre: Anonymus irván magát „et quondam bonae memoriae gloriosissimi Belae Regis Hungariae Notarius“ bizonyos, hogy már Bela holta után irt; így későbbi volna Rogeriusnál, a' ki 4-ik Bela alatt irt. — Már hogy férne meg egy időbe az ő ditsősséggel tellyes hálá adása a' Magyarok által tapasztalt jókért az Istennek, Rogerius siralmas verseivel!

A' Hatodikra: Notarius előbbi nevezése az íróknak, különösen a' jegyzőknék mint Cancellarius, mert ezt már Martialis emlegeti 10-ik könyvében, midőn a' szó „Cancelli“ még a' külső kerítésen: gátoron kívül, másra talán nem is értetődött — „tantus est a fori cancellis plausus excitatus“ Cic. pro Sextio. Calepinus pedig ezen szó után „cancellarii“ így ír: „degenerante jam tum lingua latina cancellarii dicti sunt Scribae Principum, quorum opera illi in conficiendis examinandisque diplomatibus utebantur. Utitur hac voce Flavius vopiscus scribens, a Çarino Imperatore fa-

ctum esse Praefectum urbis unum ex Cancellariis suis.“

A' Magyar dolgokra nézve ha máshonnan nem, legalább Schvartner Márton azon czimű könyvéből „Introductio in rem diplomaticam aevi intermedii, praecipue Hungaricam Budae 1802“ 337-ik lapon kiki láthatja, hogy III-ik Istvánnak, a' ki III-ik Bela előtt, 3-ik király volt, szinte Notariussa volt, — „in villa etiam V — unum bratum cum molendinis, et per notarium Bricenum scribi ac etc.

Igy tehát még ugyan tsak tántorithatatlan ezen ditső magyar irónk betse.

A' mi magát Anonymust illeti: az írása módja a' szavakra nézve egészen idegenre mutat. Soha senki el nem hitetheti azt a' magyarral, hogy Magyar volt az, a' ki az Álmod (Alom az 1-ső esetében) Almu irta; itt látni való, hogy a' többi esetit az elsőtől nem tudta külömböztetni — vagy á' Zerentsét, Zeremsu; Szénhalom, Zenuholmu, Nyarad, Naragy'sa't. Hogy Magyarorszáiban voltak a' szülői, bizonyítja az eránta való várakozása barátjának, de idegen szülektől valónak kellett lennie, mert rossz a' magyarsága. Lásd nagy Lajos alatt, a' ki a' Bela után tsak 76 esztendővel élt későbbben; a' hitet a' magyar törvény könyvben, melly igaz mostani magyarság ez; és elhiszem, hogy a' magyarság változhatatlan; és hogy mese, vagy idegen ember (Cseh néz ki belőle) szava járása és írása ama híres Praedikátzió. melly a' Posonyi mise mondó könyv

ben olvastatik — „Latiatuc feleym Zumtuchel mic vogmuc ysa pur és chomum vogmuc. Menyi milostben (ettől jöttek mondják a' malasztott; — én nem tagadom, annál inkább bizonyítja a' tót eredetet, a' Magyar a' milostot, kegy, kegyesség, kegyelemnek mondja, és malaszt nélkül sem szükölködik) teremteve eleve mic Izemuchut Adamut 'sa't. a' mellyet a' más kép igen érdemes Belnay a' litteraria Historiájában ok nélkül olly fontosnak vél, hogy a' vizsgáló magyarnak valósággal nevetséges az állítása; mert akár ki észre veheti, hogy nem régi magyarság ez, hanem tót originál; a' szerző tudatlansága a' 7-ik soron Belnaynál irván Istenünk Isemuchut, a' 20. soron Istentül Istentül, — a' 12-ik soron — Gimilcietül, a' 23-ik soron Gimilstül, a' 14-ik soron Gimilcetül, az az: gyümölcsetül, már jól azon idő írása módja szerint, mivel azon időkben a' legjobb írók sem állapodtak még meg, mikép írják az ö. ü. é. ts, vagy cst; hogy kelljen lágyítani a' g. l. betüket. Kiki úgy segített magán, a' mint tudott a' nemzetje írása módja szerint, azért találunk Olasz, Frantzia, Cseh pótolásokat, készületlen kellett az idegen írónak magát segíteni, így történt, hogy minemű tudós, és nemzet volt az író, ollyan volt az írás. Mikor írta a' hallásból, tudta mit akart, mikor leírta, és olvasni kellett, úgy olvasta mint írta, legtöbb szavakat értetlen; azután tagolta foglalgatta szavait, de már maga magán segíteni nem tu-

dott, a' környül álló halgató magyarság talál-
gatta, mit akar a' Déak *) az író látszott itt
legtudatlanabbnak, és innént jön, hogy a' ma-
gyar nem mondta: olvasd el, hanem magya-
rázd meg e' levelet. Nem is volt mind tudós,
a' ki ide kijött, és kevés jött a' magyarokat
boldogítani, legtöbb jött a' maga boldog kén-
nyét e' jó ember szerető 's betsülő nemzetnél
keresni. Azért a' magyar Herczegeken elkö-
vetett törvénytelenések; azért ütött ki első
András alatt az üldözés; azért a' sok törvény:
Sz. István 1. k. 51, r. a' menedék elrontása.
Sz. László alatt: *de bigamis Presbyteris et
Diaconis. De Presbyteris qui ancillam in lo-
cum uxoris surrogaverint. De Episcopo con-
sensum praebente nolentibus separari ab il-
licito conjugio. Clericus sine comendatitiis ve-
niens discutiatur de perseveratione clericorum
in uno loco, de celebratione missae extra
ecclesiam, de Abbatis vel monachi osculo
erga regem; de salutatione Abbatis vel mo-
nachi euntis ad regem, de furto clericorum. „Co-
lomanus: de alienigenis Presbyteris sine litte-
ris comendatitiis venientibus, de bigamis Pres-
byteris, de celebrationibus missarum; de ve-
stibus clericorum, de degradatione bigamorum
Presbyterorum, bigami Presbyteri beneficiis
priventur; de servitio conjugatorum Presby-
terorum, de clericis concubinariis, de despon-
satione conjugali in facie Ecclesiae.“ — Azért*

*) Diaconusbul lett magyar szó.

Azért szűntek meg ezen törvényhozások, mi-
helyt az idegenek helyét hazafiak foglalták el.
De az idegenek soha se tudtak jól magyarul
írni, mint 1463-ban az apostoli könyvet Szi-
lágyi Mihál helyett írta Lassamiale; Gara Pa-
latinus „Lassalabanus“ — Ez is dialectus vetus
hungarica? — És mikor javult hát meg a'
nemzet nyelve? lehet é ezt litteratura nélkül
gondolni? — e' nélkül nem romlik e' inkább
minden élő nyelv? — vagy más mértékkel
fogjuk a' Magyarokat mérni mint más nemze-
teket? Igaz hogy valaha tudományok mellett
kellett virágozni a' magyar nyelvnek, mert együ-
gyűség mellett meg van benne a' rendes bő-
hajlás, bőség, és szaporaság és minden kíván-
ható tökéletesség, De ez éppen nem bizony-
sága, hogy Kálmán idejében olly tsűf, és Lajos
alatt már mivelt lehetett volna és szép.

Schvartner se tesz in introductione in rem
diplomaticam jó következtetést ama predika-
tionál fogva, mert a' deák nyelv tudvalévőkép,
és litteratura mellett javult, és ez az esett, itt
nints a' mi magyar nyelvünkben. — Mert ezen
ének: O deucheoseeges zent job kez, mel' et
magiar ohaitva neez, drága genche neepeun-
bnec, nag eoreome ziveunknek“ — jó ma-
gyarság; — a' diplomaticus tudja hogy eu. ü.
eo. ö; ee, é; l' g', ly. gy; — és így vévén,
ezen Szent István jobbára tett ének lesz: ó
dütsősséges Szent jobb kéz, mellyet magyar
ohajtva néz 's'at tudni illik mostani magyar-
ság, és ez éppen az én állításomat bizonyítja.

ugy van ha tót vagy német itéli a' magyar nyelvet, még nem tudja.

De még Katona se mutat mást 21-ik lapján ezen két példával „een Sipos Péter Dobó Uram ő Nga jobbágia“ — és „szüle kedig ezt a' Mátyást Colosvárrott Erdélben, mikoron írának Kristus Urunk születése után 1443“ egyéb azt, hogy a' magyarság mindig egy forma, de az emberek írótudománnya különbözött akkor is; talán most nints egy erdélyi Pap, és egy magyar falusi Notarius írása közt külömbség? vagy talán nem mongyák most is tsak p. o. Honthban: próbalom helyett tróbálom? nem mongya a' Csalló-közi a' szalmát, szóma, a' Kalmárt Kómárnak?

És végtére kérem a' böltseket, mit tesz é? „*Memoriae proditum est, patrem de societate natione Hungarum, a Turcis captum, per eos ad Tartaros hosce (qui volgarn accolebant) venundatum pervenisse. Retulit iste post ea per litteras Romam perscriptas, hoc exilio se in patriam ejectum esse, reperisse se ibidem homines, eodem, quo Hungari utentes idiomate, planeque eos, a quibus Hungari quondam processisse videntur, proinde pro redemptione non litrum, sed socios postulare, qui avitam gentem patria religione una secum imbuant.*“ — Hogy állithatják azon böltsek a' magyar nyelv változását, a' kik a' magyarok eredétérül a' világ eleibe illy tanusagokat teritenek. — Vagy egy oskolában formálta egyre magát a' Csallóközi és Volgai magyar?

— hiszem ez, és mind azok a' tanuk, melyeket a' magyarok eredetéről Katona a' VII-ik, VIII-ik száma után előhord, mind azt kiáltják, hogy olyan a' magyar 15-öd Századi nyelv, mint a' volgai, mint a' régi szittyai atyáinké.

De hogy Anonymushoz vissza térjünk: Ő maga se tartja magát magyarnak, mert midőn a' magyarokról ír, nem mondja „mi“ hanem „ők“ — „most is megismeritek őket az ő gyümölcstökről“ 's a' t. Nem is érti magát soha e' nemzethez, nem is ír semmi régít az elejé tudománnyából, hanem a' kronikákból, nem az eléjítől, hanem a' parasztoktól vett hallományokat.

A' mi az idejét illeti: Anonymus, „Regis Notarius“ Király Író - Deákjának irván magát, II-ik Béla idejénél ifjabb nem lehet, mivel már III-ik Béla Ministereket rendelt, és számosabb Cancelláriát tartott, de még II-ik Belánál is idősőbb, mert irván „és hajdan a' boldog emlékezetű Béla Magyar ország királyjának az Írója, mivel semmi különböztetést nem tesz, jele, hogy csak egy Belát ért; ezt mutatja az írása módja, természete és különösen foglalatja Előbeszédének, mely tellyes ditsőséggel, és minden jón épült meglegegedéssel, mely már 2-ik István idejére, vagy 2-ik Béla megvakittására, mely itt igen különös állapot, nem illene. De ez a' különböztetés is „quondam gloriosissimi Belae, Regis,“ ha mind a' négy Belát megérte volna is, tsak ugyan első Belára egyedül illik; legalább ez-

tet az Irók mind személyes tulajdonságaira mind tetteire nézve így nevezik.

Az írása ideje Szent Lászlónál *) előbbi nehezen lehet, mivel 3-ik részében írja „quia ex progenie ejus Sancti Reges et Duces erant nascituri,” tehát a' 11-ik század vége féle.

IV. SZAKASZ.

Anonymus ditső eleink meg indulása történetét könyvének 5-ik és 6-ik részében így adja elő:

**) „Annak okáért ugyan a' Magyaroknak nagy erejű és a' hadi dolgokban, a' mint föllyeb mondánk, igen hatalmas nemzete a' szittyai nemzetségből, melly a' maga tulajdon nyelven Dentumogernek mondatik, vette eredetét, és az a' föld igen tele vala az ottan született Népeknek sokaságával, úgy hogy sem nem táplálhatná, sem magában nem foglalhatná, a' mint föllyebb mondtuk. Annak okáért akkor ama hét főemberek, kik e' mái napiglan Hetumogernek hivattattnak, a' helyeknek szük voltát el nem türhetvén magok közt Tanátsot

*) Kite élteben szentnek hívtak, „ipsium adhuc in carne viventem Sanctum Regem vocitabant“ (Ranzanus Md. XI).

**) É fordítás Lethenyeből van.

tartanak hogy, születésök földéről elmennének, hogy magoknak fegyverrel és haddal keresni meg nem szüntenek.“

„Akkor feltették *köz végezéssel* magokban, hogy felkeressék Pannonia földét, melyet repülő hirrel hallottak, hogy Attila Királyé lett volna, a' kinek nemzetségéből származott az Árpádnak Attya Almus vezér. Akkor *azok a' hét főemberek köz* és igaz tanátsal által értették azt, hogy kezdett szándékjokat és uttyokat véghez nem vihetnék, ha egy vezérek és parantsolójok felettek nem lenne. Azért tehát ezen hét férfiaknak szabad akarattyokbul és köz egyes értelmekbül választották magoknál vezérül, és parantsolóul firul fira az utolsó nemzetségig az Ugeknek fiát Almust, és a' kik ennek nemzetségéből alá szállának, mert az Ugek fia Almus, és a' kik annak nemzetségéből származtak, tekintetesbék voltak nemzettyekre és hatalmasbak a' hadban; mert ezek a' hét főemberek nemzettyekre tekintetesek, a' hadban hatalmasak, a' hűségben alhatatossak voltak. Akkor egyező akarrattal Almushoz így szóllottak: „E' mái nap-ságtul fogva tégedet magunknak vezérül és parantsolóul választunk, és a' hová téged a' te szeréntséd vezetend, téged odáig követünk.“ „Akkor a' fellyebb mondott férfiak Pogány módra egy edénybe tulajdon véröket Almus Herczegért ontván törvényes esküvést tettenek; és noha Pogányok voltak mindazonáltal az esküvésnek a' hitét, a' mellyet akkor

magok közt fogadtak, mind halálokig megtartották ezen módon.“

„1-ör Hogy még életök tartana, mind magoknak, mind maradékjoknak Almus vérébül lenne vezérök.“

„2-or Hogy a' mit szereznek abbul senki ki ne zárattasson *).“

„3-or Hogy se a' fő személlyek se a' Maradékjok a' vezér tanátsátul és az ország tisztet hivataljátul meg ne fosztassanak.“

„4-er A' ki a' vezérhöz hitetlen lenne, életével fizessen.“

„5-ör Ha ki az Almus vezér vagy a' többi főember maradékibul az ezküvést feltörnéAtok legyen.“

Ebbül látjuk, hogy:

a) Két végezést még Szittyában tettek tanátskozásaik után dűtső eleink. 1-ör közönséges végezést, hogy meg indulván Pannonia földét felkeressék, (a' mi a' 7-ik részébül) — „nec non cum multitudine magna populorum non numerata *foederatorum* de eadem regione egressus est“ de különösen Almus beszédibül a' VIII-ik részben. — „O Scytici et Commilitones mei viri fortissimi, memores estote initium viarum nostrarum, quoniam dixistis, quod terram, quam incolere possetis, armis et bello quaeretis,“ — kitettzik. Ebben kétség kívül a' hét fővezérek is választattak,

*) Itt még változtattam Leihenyeit, mert ő tágan adta.

és az ügyekezeti rendbe szedése réájok bízott: 2-or különös végezést, melyben a' főszemélyek Almust vezérjöknek parantsoló uroknak firúl fira az utolsó nemzetségig választották.

b) Hogy az előadásban ditső eleinket Szittyában Dentu Magyaroknak hívták, a' kik pedig kijöttek, neveztettek hét Magarnak; — bizonyos tehát; hogy nem hagyta el az egész Dentu Magyarság a' földét. Hanem csak ezen hét Magyar követőivel.

A' mi az elsőtti illeti ez már magában foglalva előmutatja a' nemzet akkori országos köz törvényének a' mineműségét. A' hol különösen

Szembetünő az: Hogy ugyan csak hét főszemély volt é ezen ki költöző népben? — A' felelet az: hogy nem csak e' hét, hanem többen is voltak; mert ott volt Zoárd és Cadusa, (Anon. 7-ik r.) ott volt Culpon a' híres Botond Attya (41-ik r) és pedig ezek a' vezér Rokonyi. Ott volt Uszubu, a' Szalok Attya, ott volt vele, és pedig nemzetségekre nézve olly tekintetese mint a' többi (Anon. 19-ik r.) 's a' t. És még is csak 7 főszemélyekről van a' szó, miért lehet ez? Felelet: Az esküvésnek a' 3-ik állapotjából: „hogy ezek a' főszemélyek, a' kik a' magok szabad akarattal Almust magoknak urokká választották, sem ök magok sem azoknak fiai a' vezérnek tanácsátul, és — az országnak tisztessé hivatalljátul meg ne fosztassanak.

Ime! több főszemélyek voltak tehát, de ezen 7 volt a' választottjai a' népnek; ezen 7 köz és igaz tanátsal által értvén „hogyz kezdett szándékjokat és útjokat véghez nem vihetnék, ha egy vezérök és parantsolójok felettek nem lenne, választotta ismét a' vezért, a' hat lett mellette az ország tisztos hivatallyában.

Az ő Zászlójok alatt jött ki a' Nép.

Ők tehát Zászlós urak voltak; mint máinapig is az ország tisztos főhivatallyában lévő főszemélyeket a' magyar Zászlósz uraknak hívja. Ők hivatalbul szolgáltak a' vezérnek, késérték, tanátsal tartották, parantsólatit vették, és kiadták, azért van tsak 7 főszemélyekről a' szó.

Ez tagadhatatlan: mert ezen törvényes Alkotmánynak, mellyre megesküdtek, 3 - dik pontja világos szavakkal vallja. Ezt magyarázza a' többi főszemélyek elhalgatása, ezt bizonyítják magok a' hat főemberek, midőn (Anon. 44 - ik r.) Csepel szigetét a' vezér számára elfoglalván, ott a' főszemélyek véle mind meg telepedtek, és hivatallyokba beállottak; „et constituerunt, ut ducalis esset insula, et unusquisque nobilium personarum suam ibi haberet curiam et villam. Statim Dux Árpád conductis artificibus praecepit facere egregias Domos ducales.“

De majd azt mondja valaki: mire való lett volna ez a' pompás tisztelet Almus vagy Árpádnak, hiszen tsak vezér, Dux volt. Hadi

vezér; és ezeknek Had-Nagyaik ugyan de Udvárok nem volt, talán illy dolog felül nem is tudtak, nem értettek hozzá ezen magyarok,

Olly bizonyságok ellen, mint az előadottak, nints igaz kifogás; de hogy még tsak illy vélekedésben se maradjon valaki, lássuk bővebben a' dolgot:

Főntebb láttuk, hogy a' Dentu magyarok országában, Szittyában állott fel a' hét magyarok országa; láttuk, hogy ezek a' hét főszemélyek Nemzetjekre tekintetesek a' hadban hatalmasok és a' hűségben álhatatossak voltak.

Ezekbül bizonyos, hogy ott is egy Fejedelem alatt voltak, mert máskép mit akarna a' hűséggel Anonymus? érteni se lehetne. De ez bizonyos a' régi történetekből is; és pedig olly örökös fejedelemség alatt, mellyből az Aszonyi Nem se volt kizárva, a' mint Cyrust a' Szittyák Tomyris királynéjok alatt verték, és ölték meg (Daues gen. temp. notio, Thur. 1. VIII.) a' Romai történetek is említik azon Thuróczy szerint (Cap. IX.) Zeliobert Hunnusok királyját, „Zeliobrem olim Hunnorum in Asiatica Scythia manentium regem Chosroae Persarum regi contra Justinianum Romanorum Imperatorem cum viginti millibus Hunnorum in auxilium venisse Romanae commemorant historiae.“ És Anonymus ezt minden kétségen tul teszi 1-ső, 3-ik, 7-ik, 53-ik 's a' t. részeiben, a' midőn az ele-

jökrül mint királyjokról — Rex — beszél, ám-
bár ök magok Vezérnek hívták: „Ugek, sicut
supra diximus, longo post tempore de genere
Magog regis,“ — „et filium suum Tocsun se-
cit Ducem ac *Dominatorem*“; és az 24-ik
részben Tuhutumról — „per gratiam Ducis
Árpádi Domini sui.“ — De ez a szó „Vezér“
nints is „Dux“ által jól deákra fordítva, mert
Dux az a ki vezeti, a ki vezérli Rex az; és
hogy tsak gyűlölségből, megvetésből, egy
szóval kevélységből hívták légyen Duxnak, Ung-
vári Duxnak Almust, „tandem vero, dum haec
omnia, quae acta fuerant, Dux Salanus a suis
fuga lapsis audivisset, manum levare ausus
non fuit, sed missis legatis suis more bulga-
rico, ut mos est eorum, minari caepit, et *Ar-
padium Ducem Hungariae quasi deriden-
do* salutavit, et suos pro risu Hungaros ap-
pellavit.“ Anonymus 14-ik részében bizonyít-
ja, és ime! mind a Dux reá nézve, mind a
Hungaria országára nézve örök időkre meg-
maradt.

De hogy Almus vezért Duxnak roszul
nevezték, onnént is kitettzik, hogy a fősze-
mélyek is még későbbi időben is, úgy mint
Szent István alatt, Duxnak hivattattak, mint
Cupa Dux Simeghiensis. Nem érdemlett é hát
többet, nem volt é valóban több az, a kit ezek
parantsoló Uroknak választottak, és a hűsé-
gére meg esküdtek!

Minden esetre a Magyar vezér: Uralko-

dó fejedelem Dominator, és hasonló volt, az ezen föld része királyihoz — Rex —; valóban annak irrattak és tartattak — „Regem Ungariae baptisavit, qui vocabatur Geitz“ (Ademár Szent Brunóról) — „praeterea intraverunt Hungariam tempore Regis Geychae, et S. Regis Stephani“ (Chron. C. 22). — És ugyan é volt az oka, hogy a' Szentséges Romai Pá-pátul, a' ki azon idő szokása szerint ezeket osztogatta, koronát kért Szent István. Valósá-gos Király vezér lévén tudni illik, ez által ki-vánta Fölségét erősítetttni és közönségesen elösmértetttni — „deinde 4-o a Patris obitu anno divinitus permotus eundem Astricum Praesulem, qui etiam Anastasius dictus est, ad S. Apostolorum limina misit, a Petri Aposto-lorum principis successore petiturum, ut re-cens conversae Pannoniae largam Benediction-em impertiret, et ipsum *Ducem Regia Dia-demate* cohonestaret, ut eo fultus honore, quae divinae gratiae adjutorio coepisset, ea magis magisque promovere et constabilire posset“ (Chart.) — Ez okozta, hogy valamint ez után ő és a' következői végképpen Királyoknak, ugy az eleji ezen külömböztetés felemelésére és örök emlékezetére, a' valóság ellen is, vég-képpen Dux, vezéreknek hivattattak. Így ol-vassuk Lehoczkynál (Hung. SS. et OO.) 2-ik András Király Privilegiumában „Geyza Chri-stiano patre piissimi quondam antecessoris nostri Hungariae Regis Coronati Stephani.“

Ez így lévén, és még hozzá jöven az, hogy a' Magyarok a' régi jóvá hagyott szokásoknak (Anon. 40-ik 53 r.) hiv tisztelői voltak, — minden Nemzetek Példáját is szemünk előtt tartván, — kételkedni nem lehet, hogy valamint a' fejedelem, a' törvények, a' szokás és az udvari hivatalok ama hires Szittyában voltak, ők is törvényes alkotmányokat a' szerént állították fel.

Ebből ismét az következne, hogy ámbár ez a' gyökeres törvényes Alkotmány tsupa Hadi hatalomnak, és a' költözés vezérlésére czélzónak eddig majd egyáltalában nézette-tett, — még is ez a' hatalom minden egy törvényes Fejedelmet illető jussokat magában foglalt. — 1-ör Mert a' szittyai udvar formájára volt felállítva. 2-or mert ha jól megfontoljuk azon kifejezéseket, melyeket a' főszemélyek Almushoz tesznek, látjuk, hogy világosan kimondják: Hogy uroknak választják. — És pedig örök időkre; Nemzetségrül Nemzetségre; mind magoknak mind maradvéjoknak. — És a' felállított törvény megtartása mellett tellyes hatalommal; — és a' Király választástul tsak annyira különbözött, hogy akkor még ez a' most már bevett magyar szó az akkori Magyaroknál ösméretlen volt. — Szeretném tudni, ki hinné, hogy kevesebb ez: „Mi téged vezérünknek és parantsoló urúknak választunk Nemzetségrül Nemzetségre (melly éppen hasonló a' hoz a' mel-

lyel az ország a' most ditsősségesen uralkodó Ház alá való vetését 1547 a. 5 §. 5 ki magyarázza így szólván „nam cum sese Ordines et Status Regni non solum Majestati suae sed etiam suorum haeredum Imperio et Potestati in omne tempus subdiderint“) mint ez: „én téged királynak kenlek“ — mi több szeretném tudni, melly országban áll főbb szavakban a' Király választásának kifejezése, mint Almusnak vezérré való választása. — Vagy avval kevesebb ez, hogy talán csak szóval történt? — Minden végzés élő nyelven áll fel. — Az Irás tsak a' feledékenységtől menti, — ha ez egyéb eránt szükséges: az akarat tökéletessége megromlását jelenti. 3-or mert látjuk e' mellett a' választás mellett Almust és a' következő vezéreket minden egy Főlséget illető Jussal törvényesen a' főemberek tanátsával élni, úgy mint: Hadat indítani, békességet kötni, követeket elfogadni, és küldeni, a' főszemélyeknek és Had-Nagyoknak a' megtámadásra engedelmet vagy parantsolatot adni, földet ajándékozni, jutalmazni és büntetni. Hogy pedig örök időkre szabott legyen kitettzik az Alkotmány 1-ső 3-ik és 5-ik álapotjából.

Hogy Almus és a' következői illy diszes vezértséget viseltek, hogy a' Magyarok ezt így értettek és változtatás nélkül meg is tartották, bizonyosság az: Hogy Szent István királlyá való nevezésekor se változtatást nem tettek a' törvényeikben, se nagyobb hatalmat néki nem adtak. És úgy láttzik, hogy ezen változtatást

ugyan csak szó változtatásnak, és vezérek nevezése az itt keletben lévő nevezésre való általtételének nézték. Ezt bizonyítja Szent István, midőn a' hűségtelenek megbüntetésében ezen törvénnyel él, és ennek szentül való megtartását fiának is meghagyá.

Nem ezen ditső eleink Alkotmánnya lelke szóll é belőle midőn 1-ső könyvének 4-ik részében mondja: „Ezek legyenek fiam atyáid és testvérid, ezekbül senki' szabadságát el ne vedd, vagy szolgának *) ne nevezs, ők vitézkedjenek, de ne szolgáljanak. Ha békességes leszel, Királynak és Király Fiának fogsz hivatlatni, ha haragos, kevély, irigy, nyughatatlan, és a' főszemélyeket megveded, két-

*) A' Nemessek Birája Szolga-Biró még is! Tehát a' Nemessek szolgák: — Igen is nints máskép; de tudnunk kell, hogy akkor annyi volt a' szolga, mint most Minister. „Si quispiam autem receperit. Si Comes fuerit, sciat se dupliciter cum 55 pensis redditurum; si Minister dupliciter cum 25 pensis; si plebejus dupliciter 5 pensis.“ Szent László 3-ik k. 21 r. — A' Minister major minor mint a' Nemessek. Col. 1. 11. 12. — A' mi most szolga, akkor volt rab, és Szent István Deák szavait „Servum non nomines“ kellett volna forditanom „ezek közül senkit rabnak **) ne nevezs; de ez most értetlen és nevetséges volna, mivel a' ki akkor rab, most szolga; a' ki akkor szolga, most Tekintetes Úr.

**) Azért embereket erőszakkal elfogni mondták a' Magyarok: rabolni. Termesztményt és éeleményt szedni: mondták, zsákmányozni,

ség kívül a' vitézek erőssége lesz a' Méltóságod gyengítése, és másnak adják az országot.

De még bővebben megbizonyítja Szent István mind azt, hogy ő eleji követésétől nem csak nem állott el, hanem egyetlen egy fiának is, a' kinek boldogságát szívből ohajtotta, annak megtartását szörnyen ajánla, és a' szívére köti, mondván 1-ő könyvének 8-ik részében, „grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum. — Ime! maga Szent István javasolja a' régi szokás megtartását, és elejét deákul „Rex“ nek nevezi. Ambár tudta, hogy magyarul vezérnek hivattattak.

De majd azt mondja valaki, hogy Szent István nem vezérek, hanem ezen ég hajlati királyokat ért; felelet: egy szempillantásig sem, mert már magában ellenmondásokat foglalna. De nem is hágy kétségben ezen szent királyunk, mert mindjárt utánna teszi a' 4-ik §-ben: „Melly Görög vezérelhetné a' Romaiakat Görög szokás szerint, vagy melly Romai a' Görögöket Romai szokás szerint“ — ugy é? — ha Szent István magyarul irt volna; „mert nehezen tartod meg az országot épen é földön, ha az előtted vezérlők példáját megveten, a' régi szokásokat szorosan nem követed.“

De ha egyedül a' józan észszel vesszük gondolóra: lehet é Alnust az ő állapotjában úgy tekinteni, mint tsupa Hadi-vezért? oda vezet: hogy nem. Mert ott ment az egész ország, a' mellyen uralkodot; annak az ugyei

annyifélék voltak, mint egy álló országé. —
— Hogy lehetne tehát valami Lévőt, nem Lé-
vőnek; egy uralkodó Fejedelmet az ország
Tisztjének; egy országot, hadi népnek gon-
dolni; és Almust, midőn a' hadnak, igazság
kiszolgáltatásának, Nemzetének, táplálásá-
nak, elrendelésének, belső és külső, erköl-
tsi és világi tekinteteinek, kapcsolásinak és dol-
gainak a' törvényes tanátsa befolyásával, Fő-
ura, örökös Főura volt, mint egy tsupa Ha-
di vezért képzelni.

Ezekbül gondolnám már bőven kitet-
szik: hogy a' magyar Alkotmány régibb mint
gondolnánk.

Hogy a' régi ditséretes és jóvá hagyott
magyar szokások szittyaiak.

Hogy a' Magyarok vezéri mindjárt Al-
mus választásánál fogva valóságos törvényes
uralkodók. A' véle említeni szokott hat főem-
berek pedig az ország tisztos hivatallya vise-
lői voltak, — a' kiknek Zászlójok alatt a'
nép költözött.

Innént ismét látnánk, miért mái napig is
a Barones Regni ország Zászlós urainak hi-
vattattnak.

És miért ezen Zászlós urakat a' törvé-
nyek a' Király Tisztjeinek *) nevezik. Sig. 6.
21. 1439: 8. 25. 26.

*) Be ditső természetes rendelés, mert most is
tapasztaljuk, hogy a' természetnek akár mely
erőszakot tegyen is a' világ, hogy ez, ez illye-

És tudnánk az eredetét is azon törvényes kötelességnek, melly szerint az ország Zászlóssai valóságos törvényes Had-Nagyok is.

És honnént tatoznak a' Király mellett Banderiummal kiállani.

De egyszersmind észre vehetjük azt is, hogy ditsó eleink a' vezérre ruházván a' Föltség illetőségeit, az ő törvényes Tanáttsa be folyásával, és az Alkotmány 2-ik pontja értelmében azt a' kötést tévén: hogy fáradságok jutalmául kinek kinek tekintete és érdeme szerint a' nyert földből részt adjon: — Hogy az egész magyar Alkotmány a' jószágbeli birtokon épült. — És ime! azért a' Birtokosok törvényünkben, Verb. 1 : 4. a' magyar Szent Korona', — mellynek ezen köz jussból a' magva szakadtak jószágára örökös jussa maradt, — Tagjainak neveztetnek.

Azért kétséget se szenved, hogy valami a' tekintet, tisztelet, hivatal, ugy a banderialis szerkezet is a' birtokra, mint az érdem képére legyen megállapítva. *)

ket, mint az együgyű természetből kivilágosodott emberi kénvetést megvetvén, most is a' legszükségesebb Akaratjátul leginkább függ, és a' valósághoz ragazkodik,

*) Innént láthatjuk, mért nem lehetett Magyar országban újítás, nem is lehet még az Alkotmány áll: mert ez tsak az érdemest különbözteti, ellenkezőleg a' revolútiók alapjával, melly ezt eltörli.

Nem tartozik ide, de el nem tűrhetem, hogy ditső eleink okosságát *) ne magasztaljam, a' kik ennek elötte mint egy 942 esztendővel azon alapot tették Alkotmánnyok talpkövéül, melly szerént ezen ditsérve felvilágosodott időben, az ezen minémiségben első és hatalmas uralkodók véres próbákon által vitt népek' nyugodalma meg szerzését keresik; tudni illik egy törvényes Tanátslás **)

*) Ez onnént is kitettzik, hogy minden Nemzetek ditsősségnek tartották, a' Magyarok szerét magokénak tulajdonítani. — Ámbár kiki általláthatja, hogy mihelyt a' Magyarok az e' föld népe szokásaihoz térni kezdettek, és a' régi szert szorosan meg nem tartották, hanyatlani kezdett országjok, és ditső önnlétek az ő különös fellülhalladóságából a többi Nemzetek köz sorsához lehömpölni kezdett; — mert nem a' név sem a' test külömbözteti a' Nemzeteket; a' Görögök, a' Rómaiak, a' Germanusok, a' Slavusok, a' kiket a' Magyarok el nyomtak, mind erősek voltak; de a' törvények, mellyek tsak szorosan megtartva olyanok, eszközlik a' külömbséget. Sz. Istv. 1: 8. — Hanyatlik minden nemzet, mihelyt a' törvényt és igazságot szorosan nem tartja.

**) Tanáts nélkül a' földön egy uralkodó sints **) „in Tribunalibus Regum Consilium sibi septimum vendicat locum, Consilio enim constituuntur Reges, gubernantur Regna, defenditur Patria, componuntur praelia, sumitur victoria, appellantur amici, civitates construuntur, et castra adversariorum destruuntur“ Sz. Istv. 1: 7. — Tsak az a' külömbség, hogy egy törvényes uralkodónál törvénytudó Tanátsos kíván-

mellett a' fegyvert, a' pálczát, a' birtokos kezébe adván. Azért e' mai napig is szerentsésen fenn áll Magyar ország.

Se egy önhatalmu uralkodó, se tsak kis ideig is fő nélkül való, és valami hatalmast az elfoglalásra gerjesztő vagy több igazgatók közt felosztott kormány, mellyet respublikának neveznek, és a' melly az Isten teremtésében úgy is tsak erőltetés, se egy fő szabad választást rendelő alkotmány, se mást, se ezt az idegen földön szerzett országot, állandóan meg nem tarthatták volna. Azért igen böltsen

tatik, az önnhatalmnál pedig a' tanulatlan természet fia is el lehet.

- ***) Jó idővel azután, hogy ezt irtam, az újságban olvastam illy Czikelyt: Constantinopel den 16. Juny 1826. Die Fahne des Propheten ist noch immer im Divan-Saal des Serail aufgepflanzt u. s. w. Zur Vollziehung derselben bedurfte er (der türkische Kaiser) vornehmlich der unbedingten Zustimmung der Häupter der Rechtsgelahrten, von deren mächtigen Einfluß man in Ausland, wo man sich unter einem Sultan einen unbeschränkten Alleinherrscher zu denken pflegt, noch keine ganz richtige Vorstellung zu haben scheint. 's a' t. — „Melly nagy tanúsága ez a' fönt lévő állításnak. Még is mivel önhatalmu a' legjobb lépéseiben is bizonytalan a' Sultán, mert ha az ellenkező rész felkaphat, nints törvény, nints mihesz ragaszkodni, a' tanátslók elszélednek, megtagadják; ő maga marad a' veszedelemben. Midőn ellenben a' törvény szentül megtartva mint a' kőszikla mellette állana.

szerzettek magoknak ditső Atyáink egy az örökösödés útján firúl fira menő halhatatlan országlást, és új létöket ezen az erős alapon állították fel.

És valóban melly boldog állandóságra jutott ez által az ország mingyárt kezdetében. — A' szabad választás, hogy megrontotta, majd semmivé tette édes hazánkat, és tsak az örökösen országló királyok vissza hozása menthette meg a' végső veszedelemtül.

V. S Z A K A S Z.

Anonymus szerént történetek útját követvén XV. XVII. XVIII. XXX. XXXI. XXXII. XXXVII. XLIV. XLVI. XLVIII. L. LII. LVII. részeibül, látjuk hogy Arpád és a' következő Vezérek a' nyert földet a' vezér, a' fő emberek, a' nemessek közt Megyékre, (Comitatus, a' ki birta Comes;) örökösen, de hivataljokkal is felosztották, 's eltulajdonították, és a' jövevény idegeneknek is az ő állapotjokhoz képest földeket ajándékoztak.

Ezekbül kitettzik az is, hogy a' földbirtokával az ország védelmét és szolgálatját is felosztották. A' XIII-ik részben így ír Anonymus „Dux pro beneficio suo Borsum in eodem castro Borsod Comitem constituit, et totam curam illius partis sibi condonavit“; a' XXXVII-ik részben „Dux Arpád Hubam fe-

cit comitem Nitriensem et aliorum castrorum, et dedit illi propriam terram juxta fluvium Zsitvam usque ad sylvam Tursoc.“ LII. részben, „tunc Dux Usubo, Patri Zolonk dedit castrum Veszprim, cum omnibus appendiciis suis et Veloquio dedit Comitatum de Zarand“ — Ezt a' mondást „cum appendiciis“ én úgy értem, „juribus et obligationibus, annyival is inkább, hogy az utánna következő és hasonló értelemben kaptsolt „et Veloquio dedit Comitatum de Zarand“ ezt más értelemben venni nem engedi, és nem is lehet azt másképp érteni, mert különben a' köz igazság, mellytől a' Magyarok Vezéröltettek megsértődne, és a' kötelességnek a' jussához való egyerános mérséklése megszűnne, melly a' magyar alkotmányban nem találhatik. — Et sic caeteris nobilibus honores et loca condonavit“ (ugyan ott) —

Csak sajnálni lehet, hogy Anonymus magyarúl nem irt, mert így az elővett tárgya sok világosítást adna, ha a' Comes-t magyarúl irta volna; mert bizonyos az, hogy az a' nevezet „Comes“ nem jött Arpad szájából, hanem az írók, a' kik jövevények voltak, a' nemzet nyelvét ha fölesen értették is, de jól nem tudták, magyar nevezetekről keresztelték el ezen Deák nevezetre, kétség kívül úgy: hogy a' hivatalját, mellyet szemeikkel láttak, a' deák szóval kimondták. Szükséges tehát mindennek előtt tudnunk, mit tesz ez a' szó Comes.

Minden kétségen kívül van az, hogy akkor azt nem jelentette, a' mit most, mert a' ki vármegye Comessze, most sem (mostani) Gróf az még ez által. — Ugy sints jól mondvá; szabad úr, mint némellyek vélték, mert 1-sör ez a' szó szabad nem fér meg a' magyar alkotmány természetével egynek tulajdonítva, mert e' szerént nem tsak ez illy különböztetett személy, hanem minden hazafi, legalább minden nemes ember szabad. 2-or a' régi értelemben pedig ez a' szó szabad, alá való különböztetés, és tsak az iga alól szabadságba bocsátottaknak nevezete volt; (Sz. István 2-ik k. 20-ik 27-ik részében. Sz. László 2-ik k. 12. r.) legalább minden nem rab, szabad volt: Sz. László 2-ik k. 12. r. — Igaz ugyan hogy később bekapott ez a' szó, deákul „liber“ az europai Méltóságok sorában; de akkor sem ez, hanem a' foglalatlanság értelmében. Nem is reményelem, hogy valaki tsak a' 17-ik században olvasta volna ezen alá írást N. N. szabad Báró, hanem bizonynyára Liber Báró. — 3-or evvel minden esetre nem a' nevezet mivoltát és kötelességeit, hanem ezen nevezettel öszve kaptsolt jussnak a' mivoltát némünémüképpen magyarázná.

Hogy tehát bizonyosabban ennek a' szónak az értelmét eltaláljuk, és onnént arra a' mit jelentett juthassunk, tudnunk kell, melly értelembbe vették magok a' Deákok vagy is Romaiak ezt a' szót Comes: Calepinus szerént a' deákok így írják le, hogy Cómes az: „qui

alterum sequitur, assectator assecla et, propriae majoris etc. item differt Comes a' socio et sodali, quod Comes dicatur, qui quovis modo alterius sequitur dictum: socius plerumque in negotiis seriisque rebus et fortunae arbitrio subjectis — Így tehát magyarul követőnek késérőnek kellene mondani és pedig a' hadban, tehát, hadi vezér, hadnagy. — Így látjuk venni Anonymust, így veszik a' magyar törvények is, mivel azok szerint a' Comes Tiszt. Sz. István 2-ik k. 50-ik r. „Si servus seniore vel serviens suum Comitem“ Sz. László 2-ik könyve 5-ik r. „Si autem instinctu Comitis sui milites“ Kálmán 1. k. 79. t. neque prius Regii Comites vel Centuriones“ Sig. 5. Tör. 4. 21. 1439. 8. 25. 26. 'sa't, és pedig „aulae familiaris“ Sz. István 2-ik k. 54. tehát nagy tiszt. Kálmán 1. k. 11. 12. 25. 28. 36. 37. 77. 78. 79. etc.

Szent Istvánnak ezen helyéből, „si servus seniore vel serviens suum Comitem“ kitet-
tzik végképpen, hogy a' Comes tiszt, mert bizonyos, hogy a' serviens vitéz, ennek az előjárója tehát Comes; valamint kitettzik, hogy a' házi gazda, mint olyan, Senior nevezetet viselt, melly nevezet hogy egyedül ezt illette bizonyos abból, hogy a' servus nem volt vitéz: „ex his vero neminem servum nomines, illi tibi militent non serviant“ Sz. Ist. 1. 4. Azért a' Servusnak nem tisztje Comes, hanem ura volt, senior a' ki tulajdonos, dominus, proprietarius (Ulp.) és

hogy a' szolgáló tulajdonossa is senior volt.
Sz. Istv. 2. 26. 3. §.

De már most szeretnénk talán tudni azoktól, kik a' származtatást tudják, honnént származik ez a' szó Senior, melly egy a' Dominusszal, melly Calep. szerint a' Domus-tul jön, olly formán tudni illik, hogy Dominus az, a' ki domui praeest, az az: a' legöregebb, Senior. A' Frantzia mondja: Seigneur, az Olasz Signore, a' Spanyol Sennor; — már ki mellyiktől vette? — gondolnánk a' Deáktól? — De a' magyarban mit tesz ez: öregbik iffjabbik uram, melly olly régi, mint az őszvekelés, mint az Aszonyok a' Magyaroknál — Ime! keleten és nyugoton egyforma nevezete a' gazdának, a' nélkül, hogy a' másolást csak gondolni is lehessen a' természet eszközlése által.

De hogy a' Comeshez vissza térjünk, ennek hadi tiszti-léte kitettzik Chartuitiusbul is: „ut per eum omnes militiae ejus Comites ad veri Dei cultum adducti sint“ így vette és magyarázza Forgách Simon is „Gróffok voltak azoknál feljebb. (Franc. Forgách Res. Hung. az 1562-ik esztendőnél.

És innént már egyenesen folyik az a' kötelesség, hogy a' Comites, Zászlós urak, banderiatí sunt.

Innént jön, hogy a' Deákok a' vármegye előjáróit Comesnek nevezték, mivel a' királynak tisztjei, törvényes követői Hadnagyi voltak.

Innént jön, hogy régenten az ország Nagygyai is, a' kik Zászlóval birtak, magokat Comesnek nevezték, és a' Királytul is ezen nevezettel megtiszteltettek, ha tsak kevéssé hatalmassabbak voltak, vagy e' meg tiszteltetésre érdemet tettek.

Innént jön, hogy Comes volt, a' ki a' Király társaságában volt. Innént jó, hogy a' Comes udvarba mehetőséggel: udvarhatósággal bír.

Innént származik, hogy a' kit a' Király megtisztelni akart Liber Comesnek: tiszteletbeli hivatalos örökös Hadnagynak, vagy is mint egy örökös udvari Nagynak: „habens honorem *) Comitatus“ nevezte. Ezt érti Verböczy 1-ső részének 2-ik tizmjében 2-ik czikhelyében mondván: „Praelati utpote et Barones vero respectu officii, quo funguntur, et a Principe sublimantur.

*) Illy tiszteletbeli és más valóságos nagyok és hivatalosok, mint a' véghelek Nagyjai, Comites confiniorum Sz. Laszlo 2. 17. banya városok nagyjai comites camerarii, és az ország Nagyjai, és tisztjei, kik meg nem neveztettek, értelődnek a' törvények végén evvel „Comitatus et honores: sic caeteris nobilibus honores et loca condonavit: Anon 52. Praeter Banos Vajvodas et alios honores in confinibus regni tenentes 1495, 4 (Verb. 1. 14. §. 15. in casu, quo Nicolaus, filius Stephani, de Liblyo et ipsum Podalin non in honorem, sed in perpetuum habere dignosceretur.“ An. 1403. §. 9. 1498 57. 's a't.

Ezen megtiszteltetés számos jószág örökös ajándékozásával történt, nagyobb, örökös, a' községből kivett, Hadnagy nevezetet szerzett; és hogy nem ok nélkül majd alább meglátjuk. Ezek után származott a' nagyobb, örökös Grófok nevezete „Comites majores perpetui, 1599 ar. 48. §. 4.

Innént jön, hogy minden fegyveres nép, mellynek előjárója Comes, első volt a' felkelésben és a' magyar hadaknak azon időbeli rend szerint való első részit tette, 2-ik Andr. 7. art. 'sa't.

De valamint a' világ semmiben mértéket nem ösmér, és a' mit kedvelve felkap, azt egész a' megutálásig üzi; úgy e' diszes Comes nevezettel is így bántak a' hatalmas udvarnokok, mert azok is, a' kiket nem illetett, Comesnek nevezték magok magokat. Azért e' nevezet önkényes viselete a' magyar világban, az időtáiban igen megszűnt, és a' Báró foglalta el a' helyét, (mellyet napkeleti *) szónak tartanak és annyit tesz mint „nagy“ a' deákok szerint is) mivel a' Barones Regni ország Zászlóssai, ország hivatalos Nagyjai, mindég tisztos és nagy urak voltak.

*) Ha a' Czigányok Hindúk, így kétseget sem szenved; mert ezek nyelvében a' Báró, - nagy; Baro Raja: nagy ur. A' mint észre venni még nagy Sendorral jöhetett az ki Indiából.

Innent jött végtére, hogy a' hivatalban nem lévő Zászlós urak „Liber Báró“ nevezettel éltek, és e' létökhöz képest valósággal a' törvény is úgy veszi őket Sig. VI. art. 20. §. 3.

A' megkülömböztetett és előkelő tagjai nemzetünknek nevezettek még „Jobbaknak“; deákul az első időben még az idegenek nem értették: „Jobbakiones“; de az idegenek irták „Jobbagyiones“ és ugyan akár hivatallal Jobbagyio habens honorem (II-ik Andr. 30. a.) akár hivatal nélkül (13. art.) — Igazán deákul Optimates Sz. Laszló 1 k., Principes Sz. Laszló III-ik könyve 1. r. és Proceres, Primates, (Char. Sz. István életében)

A' Birák is, és a' miezen név alatt jön, nevezettek így, mivel természetesen a' jobbakbul választottak, és tekintetöleg ugyan azon tisztek voltak. Sz. Laszló 3-ik k. 10-ik részében olvassuk — „Si Rex in expeditione fuerit, et interim furem capi contigerit, qui cepit firmiter teneat, sed postquam Rex et Primates redibunt, ultra quem terminum dixi tenere non praesumat.“ — Itt világos hogy a' Primates birák, mivel a' tolvaj a' Biró kezébe tartozik, a' mint ugyan azon szent királyunk úgy rendeli III. k. 9-ik részében „quotiescunque quis furem caeperit, et ligaverit, per tres tantum dies eum teneat, quarta autem die Judici statuatur.“

Innént ismét jön, hogy a' különböztetés „Jobbak“ minden egyesülésben: mint az országban, úgy a' Vármegyében (2-ik Andr. 19. 30.)

mint a' várban úgy a' faluban, találkozott, mivel minden rendben és minden helyben, Jobbak, a' kik tiszték, a' kik bírák voltak; és miolta ez a' nevezet Jobbak: a' szokásbul ki, és egészen a' paraszt népre, azon magyar idegen általirt deákságbúl vett változással: „Jobbagio, in singulari: jobbagyok, in plurali, vagy 's későbbi értelem és írás módjával az i helyett a' g lágyítására y-nt vévén: — jobbagyok, ált ment, nints mivel magyarul kimondanánk az Optimates-t. De ugyan tsak a' parasztok közt is a' jobbak, jobbagyok; az alább valók zsellérek.

Nints is már azon nevezet mellett, melyet a' Comesnek adtunk itt magyarul, más hátra, hanem hogy számot adjunk, mért nem hívták ezt így valósággal a' magyarok. És miért ennek a' Fő Ispányon kívül más nevezetere nem találunk, a' mennyire a' megye comesszét illeti.

Ebbe segitt bennünket az a' hozzá adás Parochianus, melly a' Comessel egy idejü. Az egyik a' hadbeli, a' másik a' polgari mivoltokat, és mind a' kettő a' magyar Ispanyi nevezeteket magyarázza, tsak lássuk mit értettek a' latinusok a' Parochia *) Parochus név alatt. — Calepinus szerént „erant Parochi, qui publice Romam missis caeterisque alicujus digni-

*) A' mi most Parochia, az igazán deákul „Paraecia“ (Calep.)

tatis hospitibus salem et ligna praebebant, ut adnotavit Acron in illud Hóratii L. 1. ser. sat. 5. tum Parochi, quae debent, ligna salemque hi latino verbo Copiarii dicti sunt teste Porphirione, quod omnium rerum necessariorum copiam regum populorumque Legatis suppeditabant etc.“ — Tudvalévőkép a' Fő Ispányok Hadnagyi és gazdáji *) is voltak a' régi magyar Vezérőknek és Királyoknak: Sz. Ist. II. 42. Kálmán I. 25. 40. 78. 79. II-ik András 29. — És ime ennek a' Comes parochianus, Fő Ispány által való meghatározása. Mert a' Fő annyi mint Capitaneus, azért a' vármegye nélkül való hivatalos nagy, Fő ember, **) a' vármegyével bíró Fő Ispán, az az mint egy Capitaneus seu Comes copiaris: i. e. Comes parochianus. Supremus Comes pedig azért; mert Comes és Comites voltak azon Megyé-

*) Innént láthatjuk, mi oka ezen nevezet hasonlatosságának a' gazdaságbeli tiszt „Ispán“ nevezetével. — Itt egyszersmind eszembe jutott a' mit Thuróczy ír 1. 15. Attila király tiszjei nevezéséről „et horum quidem (a' kik a' Katalániai részeket ellepték, és ott megtelepedtek) Capitaneos ipsorum lingua Hispanos vocatos existisse“ — talán a' H. betű tsak sohajtás, és ezek is mint megtelepedett tisztek „Ispánok“ voltak.

**) Ez a' nevezet, Fő ember, olly régi és olly közönséges volt, hogy még a' tsupa Tót is tudott felőle, és ugy mondta „Fijember.“

ben, és ő a megyebeli Comiteseknek is Bírája, a' Megye előlülője, tehát supremus Comes.

A' melly más és másféle nevezeteknek oka pedig, hogy az írók idegen nemzetekből voltak, és a' magyar bő terjedésü hivatalt, a' romai annyi hivatalok nevével, a' mennyit ama magában foglalt, mondották ki a' romai nyelvben.

VI. S Z A K A S Z.

Elterjedvén ezen a' földön a' magyarok ereje, és ős atyjok országában ugy elhatalmasodván, hogy meg maradásokrul már nem kételkedhetnének; megtelepedéseket és birtokokat ott, a' mi a' Teremtőnek kedves, és a' teremtés sorába való állandó megmaradásra elrekülhetetlen: az igazság eszközlésénél kezdendők, szükségesnek látták ditső eleink alkotmányokat ezen uj hazába beiktatni.

Azért Árpád győzedelmében a' Gyümölsényi erdő mellett megállapodván: „Az ő nemesseivel elrendelte az országnak minden szokásbeli törvényeit és annak minden igazságit és jussait; hogy mi képpen szolgáljanak a' vezérnek, és kiki a' Fő embereinek; és miképpen tennének ítéletet akár melly elkövetett gonosz cselekedetért“ Anonymus 40-ik részében.

Hogy ditső eleink, valamint minden lépésekben Isten segítségével a' legtapasztaltabb böltsességnek jeleit adták, ugy ez úttal is minden tekintetekre nézve, és pedig régi Szytjai módra (mert másfélét nem tudtak) ez új hazájokban a' leg illendőbb rendet megszerzték, kétséget sem szenved. És azt lehet állítani: hogy minden védelembeli és a' belső szolgálatot illető 's eszközlő törvények, melyek édes hazánknak hosszas állandóságot, az avval törvényesen élő Fejedelmeknek pedig a' legboldogabb uralkodást szerzetek, ez alkalmazossággal hozattanak légyen rendbe, és e' nemzetnek további — e' földnek pedig új törvénnyévé — beiktattanak légyen.

Mert ki az, a' ki megmutatja, ezen kívül hol hozattanak légyen rendbe gyökeresen az ország dolgai? — pedig minden törvény, a' melyet előhozhatunk már az előbbeni jó ditséretes, helybe hagyott szokásokon épül — és ambár mint egy ujjal mutatnak minden törvényeink egy előre kelt gyökeres rend szabásra, még is azt minden törvényeinkben haszontalan keressük, és mint egy meg ütközve kellene megvallánunk — hogy nints a' mi lehetetlenség, — ha tsak itt nem állapodunk meg. — Kezdet nélkül semmit a' teremtet világon gondolnunk nem lehet. Ha mingyárt az égből esettnek is mondanánk a' magyar alkotmányt, a' megtartása kezdetinek időt kell adnunk. — Ezt olly lehetetlenség más időre határozni, mint lehetetlen állítani, hogy

nints az , a' mi van, — e' mellet Ánonymus világos szavakkal kiáltja. — Nem is támagadtam volna én ezt annyi okokkal, ha Anonymus sokáig homályba nem maradt volna, és más vélekedéssel elfoglalva nem tudnám a' világot. Mert már ditsőséges emlékezetű II-ik András király 1222-ik esztendőbeli arany petsétes törvényében említi Szent Istvánt a' magyar törvény és szabadság adójának, de tudjuk, hogy Szent István törvényei nem e' minémüségüek Verb. 2. 6. 4-ik §. Az első könyve a' magyar orszagi régi köz törvényeknek, a' bé vett szent hittel igen meg egyező polgári tekintetei szerént való tanítását fiához; a' 2-ik a' hitbéli dolgokon kívül leg inkább az azon időbeli jövevények' boldogítása jövendő megtartására, és a' magyar szabadságra nem szokott jövevények, abba lévő elbizásából megszorodott és el minémüségesedett vétkek hátráltatására tzélzó törvényeket foglalja magában. — De Szent István maga bizonyítja 1-ső könyve 8-ik részében, hogy a' polgári Alkotmányt nem tsak hogy nem újította, hanem hogy senki nálánál a' nemzet régi szokásaira nézve való újításokat jobban nem gyűlölte, se nálánál azoknak szentebb megtartója nem volt, mint a' mellyek tsak eszközölhették, hogy az ország mint kezdődött és volt, állandó megmaradjon — „Regale ornamentum scio esse maximum, sequi antecessores reges et honestos imitari parentes, qui enim antecessorum decreta spernit Patrum, nec

divinas procurat leges, peribit. — Grave enim tibi est hujus climatis tenere Regnum, nisi imitator Consuetudinis ante regnantium extiteris Regum.

De nem is lehetett polgári újításokat egy olly szent és bölts fejedelemtől várni, mint Szent István, a' ki a' békesség Herczegének a' mi szerelmes üdvöztőnknek, a' Kristus Jesusnak Isteni Tanítása' országába való tökéletes behozása munkállásában a' polgári ügyeletekre nézve való újítások behozásával tudvalévóképpen békételenséget, mellytől a' szent lelke irtózott, okozott volna, és így bizonynyára áthágtatlan nehézségeket magának szerzett volna, és szent feltételében nem tsak Kupátul, hanem az egész országátul a' leghathatósabb ellenmondást tapasztalt volna. A' ki a' magyar vért ugy ösméri, mint Szent István ösmérte, Ament mond ezekre. — És ha akár a' Magyarok akár azok királyi Szent Istvánt e' tárgyra nézve említik, az azért van, hogy az országnak igazság szerető Attya, és a' régi magyar szokásbéli törvényeknek hív tellyesítője volt, és annak megtartását írásban meghagyta. De azért is, mivel a' szent hitet az országba tökéletesen bé hozván, a' tisztelendő Papságot méltán első Statussá tette, és így minden Magyar Nemesi Jussokban részesítette ő legelő. Ezen Status volt az irástudó, ez tette fel a' törvényeket, mint idegenek az előbbennieket vagy még nem tudták, vagy mint a' Gentilismusból lévőket azon időkben

talán nem ok nélkül elhalgatták. Azért a' törvény és szabadság első adójának irták. Ez kitettzik Chartuitiusbul, a' hol Szent István 2-ik könyvérül szól.

Hogy ez így vagyon Szent István tulajdon bizonságán kívül (a' kinek talán ebben csak legtöbbet kell hinni) kitettzik Anonymusbul is; — mert ez Sz. István után és ugyan tsak nem sokára élén, és a' dolgot értvén, mivel tudós és királyi Minister volt, hogy írhatta volna: hogy Árpád az ő Nemesseivel rendelte el az országnak minden szokásbeli törvényeit, igazságit, jussait 's a' t. ha tudta volna, hogy Szent István rendelte el, nem Árpád!? — Azt már tsak jó akarattal senki se tagadhatja, hogy a' maga ideje állopotját tudhatta Anonymus. — Hogy 2-ik András törvényébe Sz. István említettik ítéletemben meg nem tántoritt; mert Albert Király törvényében, a' hol a' Magyarok szabadságaik' csonkításáról panaszolkodnak, és annak helyre hozását kérik, már nem Szent István, hanem Nagy - Lajos alatt tapasztalt szabadságaikat emlegetik „nostrum conspectum Regium adeundo, et libertates ipsius Regni nostri, quibus ipsi Praelati et Barones ac Nobiles eorumque Praedecessores temporibus divorum Regum praesertim quondam Serenissimi Principis Domini *Ludovici* Regis“ (ez természete a' könyv nélkül való Diplomaticának) a' mellyek még is azok, mellyek 2-ik András, Szent István, és Árpád alatt voltak.

A' kinek ez nem elég, olvassa Kezát, Thuroczyt's a' t. Péter Király felül, abbul átlátja, hogy Péter szerénstétlensége a' volt, hogy polgári újításokat tett. És mi lett belőle? a' mit Szent István meg jövendölt 1: 4. „És másnak adják az országotat.“ — És midőn vissza vették is, a' volt az első feltétel; hogy a' régi szokás szerint országojjon. Chron. 2. 37. „Concessitque (Henricus) petentibus hungaris *Hungarica scita* servari,“ inne! nem Sz. István törvényeit egyenesen, mint 2-ik András Király Decretumában van, hanem „*hungarica scita servari et consuetudinibus judicari.*“

Ambár ez így van; még is Szent István Királyunkat éppen nem kissebbíti; mert ha igaz, hogy nagy böltsesség és hosszú tapasztalás kívántatik az álló törvények meg tartására. Ebben olly tündöklő példája az egész világnak Szent István, hogy még a' világ világ lesz, és hozzánk hasonló gyarló emberek fogják lakni, annak első könyvében lévő szent tanítását, senki valami szent, és hamvaiban is ötet tisztelő borzadozás nélkül nem olvashatja. — Ez most is az a' szent kints tára a' Nemzetnek a' hová ügyefogyásában folyamodik. Itt tellyesedik az valósággal, a' mit a' magyar énekel is: „hol vagy István Király, téged Magyar kíván.“ — És az egyházi rend és jussokra nézve áll elsősege 1471. 19.

Ezek után bátran lehet állítani, hogy minden alapos törvényeink, és pedig a' régi

szittyai módra, és szokás szerént, itt, a' Gyümölsényi erdő mellett való ország gyűlésen vették ezen földre való alkalmaztatásokat, 's e' Nemzet további e' földnek pedig új törvény-nyévé beiktattanak légyen (tisz. Katona szerént Urunk születése 893-ik esztendejében.)

Hogy magok ditső eleink is é törvény szerzéseket nem kis dolognak tartották, abbul is kitettzik, hogy ezen tetteknek emlék oszlopot állítottak; azon helyet, a' hol ez történt örök emlékezetül Szernek *) nevezvén „et locum illum ubi haec omnia fuerunt ordinata, Hungarii secundum suum idioma nominaverunt Scerii eo, quod ibi ordinatum fuit totum negotium Regni. Anon. 40.

De hogy Anonymus is tökéletesnek tartja ezen törvény szerzést, abbul kitettzik, hogy mindenegy országban magát előadható ügyeket annak foglalhatja kimagyarázásában előhoz így szólván „Dux et sui nobiles ordinaverunt omnes consvetudinarias leges regni, et omnia Jura ejus, qualiter servirent Duci et Primatibus suis, et qualiter judicium facerent pro quolibet crimine commisso.“ — Ugy vélem hogy szélessebb és különösebb tartalmu törvényt gondolni se lehet. — De az a' szerénstetlenség, hogy annak a' foglalatját nevezetesen senki se botsájtotta hozzánk.

*) Idővel Zcer Monostra, most Nagy Szer vagy pusztá Szer, Csongrád Vármegyében, hol a' régi Templom omladozott falai is látnak. Kat. Valyi.

Némellyek azt irták, hogy a' Fövezérnek a' hatalma az országra és a' külsőségre nézve itt határozottatott meg. Hogy az ország vármegyékre osztatott. Azt is említvén, hogy a' főszemellyek ez időben a' Nemességnek is törvényt adóji voltak.

De ez nem lehet úgy, mert a' Fölség Jussával *) láttuk még Szittyában törvényes Tanácsa hozzá járásával Almust felruháztatva lenni, és attul fogva mindég avval élni. Láttuk ötöt örök időkre a' Magyarok urává választatni; — Árpád a' fia és örököse volt, — az örökösédes útján az Attyának minden Jussaiba belépett, és már élt véle. Mi okra nézve tehát állot volna ő, — egy bölts Fejedelem, — meg a' végre, hogy az ő hatalma melly már bizonyos és törvényes volt, határozta, — ezt csak gondolni is következtetés.

De a' másik sem álhat, mert Anonymus bizonyítása szerint, a' mint melly vár a' kezébe jött a' magyar vezéreknek, úgy azt azonnal törvény és igazság szerint a' meghodítótója bizták, és a' hol szükséges volt építet-

*) Juss talán régiebb a' magyaroknál mint a' Deák Jus. — Mivel a' magyarok erkölts, érdem által juttottak a' tisztséghez, a' méltósághoz; azért méltán mondatik az érdem szerzeménye az én Jussom, Juss., a' mellyhez tudni illik jutottam.

tek is, mint Zoljom Komárom *) Borsod 'sa' t. új várakat; — és lehet é jó okkal gondolni hogy Árpád az ő győzedelmes főemberei akár hivatalosakár örökös tulajdonait meg változtatta, vagy megváltoztathatta volna; és mind ezeket a' nélkül, hogy ezen történetek írója Anonymus akármelly rövideden arrul nem emlékezett volna, a' ki tsak egy tserélést (15. r.) se hagyott emlékezet nélkül. És ámbár ezen időben még nem volt az ország azon vármegyékre mint később felosztva, mivel még elfoglalva se volt; de bizonyos, hogy a' mi el volt foglalva, fel is volt osztva, és ezek osztását a' Gyümöltsényi erdő mellett való ország gyűlésen ok nélkül keresnénk.

De még az is tsak ráfogás, hogy akkor a' főemberek a' Nemesseknek is törvényt adtak volna. Mert Anonymus világosan bizonyítja, hogy „Árpád a' Nemesseivel rendelte el az ország dolgát“ ha mindjárt (a' mi most sints másképp de másképp nem is lehet) a' főszemélyek és hivatalyban lévők hajtották is végre a' törvényeket. — Az is bizonyos, hogy nem tsak a' megyéket, de a' tiszti helyeket is (Honores) a' Vezér rendelte el. „Veloquio dedit Comitatum de Zaránd, et sic coeteris Nobilibus honores et loca (ennek akár mel-

*) Camarum írja Anonym, és ott rakta le a' vagyonyját, őrizetére népének két harmadát rendelte Oluptalma. Anon. C. 15. tehát *Kamárom*.

lyik megyébe kellett lenni) condonavit (Anonym. 52). — A' mi az írókat ezen vélekedésre vitte a' lehetett; hogy a' főembereket a' magok seregével tellyes hatalommal bálni látjuk. — De ez se a' hadi, se a' polgári tekintetében ezt a' következtetést nem szülheti. A' Hadi tekintetében nem: mert a' hadak most is a' Had-Nagynak vak engedelmességgel tartoznak, a' nélkül, hogy azért a' Nemesség fő Tisztyei annak törvény adóji volnának.

De polgári tekintetben sem: mert látjuk hogy a' magyarok nemzetségekre osztva levének, és minden fő a' rokonyival, szolgálóival, szolgálóival jött, Anon XI. XII. És itt is nyert tulajdon népeket, Anon. XV. a' kiknek az ura most is bírja Verb, 3. 25. — Ez tehát a' mennyire nem hadi annyira atyai és uri hatalom volt a' maga rokonyihoz és tulajdonához tartozandókra nézve, még egyik vagy másik szerentséjét följebb nem vivén azon nemzetséghez való tartozásból, (maga új nemet kezdván, a' honnét a' nemes nevezet) ki nem kelt, és a' Vezér zászlója alá nem értődött: a' mint láthatjuk, hogy a' nemzetségekhez nem tartozó számos nemesség a' Vezér alatt maradt „Árpád vero Dux et sui Nobiles egressi de castro Hung.“ Anon. XVII. „Dux vero Árpád transactis quibusdam diebus accepto suorum consilio nobilium“ XIX. — „Almus Dux et filius suus Árpád cum suis nobilibus“ XX. — „Cum curiam ducis intrare vellent, Dux omnes suos milites obviam eis praemisit“ XXIX. — Postea Dux Árpád et sui nobiles hinc ge-

ressi“ XXXII. — Unde Dux et sui nobiles laetiores facti sunt solito“ XXXII. — „Dux Árpád consilio et petitione suorum nobilium“ XXXVII. — „Dux Árpád et sui nobiles egressi de fluvio Zogea“ XXXVIII. — „Postea Dux Árpád et sui nobiles hinc egressi.“ XI.I. 's a't. — néki szolgált, a' honnan a' szolgál „serviens“ nevezete, és tsak evvel kellt a' hadba; törvényeket hozott véle „Dux et sui nobiles ordinaverunt consvetudinarias leges“ XL. — „ibi etiam Dux condonavit suis nobilibus secum venientibus diversa loca cum habitatoribus ejus“ ugyan ott.

Azért mái napig is ez a' szokás és törvény a' nemességre nézve. II-ik And. 7. törv. Sig. V, 1. art. 1596. 7. 1597. 7. 1598. 20. 's a't,

Amaz a' Barones regni, ország Zászlós urai, a' Comites, és pedig mindenféle, parochianus, Perpetuus, Liber, confiniorum, castri comites: minden rendbeli Hadnagyok, és Zászlósok, mellyek létinek a' czélja mind egy, és nevezeti külömbsege tsak előkelése minémüségét jelenti, mint Hadnagyok Hadainak, és idővel a' portalis felkelésnek Banderia, gentes, mellyek a' hadak elejét; ez a' nemesség felkelésének, melly a' hadak alapját tették, az ország terjedése és gyarapodása szerént, eredetet adtak.

Es mind a' ketteje az ország Fő Hada Generalis exercitus vala mind addig, még nyugodalomra térvén az ország, ennek oráig napig való tartósága elharítására, a' magyar

Fölség külön és álló hadakat: gentes, stipendiat regi, Sig. 1. nem állított fel. Melly időtől fogva három féle lett a' magyar hadi erő: gentes Praelatorum Baronum et nobilium; az ország hada; és a' nemesség.

Az első az álló katonaságot, militia stabilis, a' másik, a' mint már láttuk, az ország hadát, melly seregek neve alatt is jött „Exercitantes, generalis exercitus, azért hogy sok féle seregekből állott. Az utolsó kettő mint szinte már láttuk, a' generalis exercitust, az ország Fő Hadát tették. Sig. V. 1. 1439. 3. 1454. 2. 3. 4. 1458. 2. s a't.

Ezeket a' mint ki fejtődtek beszéd közben megmondván és ezt igen figyelmetesen venni kérvén:

Hogy a' nemzetségeknek az ő Főjök alá való vetése személyenként tekintve nem más volt a' főntebb előadottnál abbul is kitettzik hogy: 1-ör Ez az atyai hatalom természete; az atya tudni illik a' gyermeke javát nem akadálózza. 2-or Így fér meg a' magyar Fölségnek azon hatalmával, mellynél fogva ha érdemes a' legutolsót is nemésítheti. 3-or a' következendő idők megmutatták, mert valamin a' vér kötelezése idövel tovább továbbra ritkulván gyengültek, úgy végtére egészen megszolván elenyészett úgy annyira, hogy hozzánk tsak az emlékezete hire se jutott, ha a' történetekből nem látnánk, melly függés ha tsnpa törvényes lett volna, bizonyára mint a' uőbbi régi ditséretes szokásai ditső eleinket egészen hozzánk jutott volna.

De hogy a' gyümölcstényi erdő mellett lévő első magyar ország Gyűléséhez vissza térjünk, és minemű lehetett az a' rend, melyet ott megtettek, nyomozzuk, ragaszkodjuk megint Anonymussal a' történetek utjához e' szerént: „Dux et sui nobiles ordinaverunt omnes consvetudinarias leges regni, et omnia jura ejus“ — Itt az első kérdés cujus regni? — az kétséget se szenved, hogy itt de prae-rito azon ország értetődik, a' honnént valók voltak. A' mellynek a' szokásait tudták és tartották. Ezt tudván már egészen érthetjük Anonymust, hogy: a' vezér az ő Nemesseivel elő vévén minden jó és ditséretes szittyai szokásokat, azt itt is jóvá hagyták, és é föld Birtokára alkalmaztattván, új törvényül megá-lapították. Mert tagadhatatlan az, hogy „ordi-naverunt“ rendről rendre való szerkeztetést jelent; a' consvetudo is Verböczy előszava 10. 11-ik czimje szerént, de természetesen is olly néműség, mellyet jelenvalóképp, se annál inkább előre szerezni nem lehet.

És mellyek ezek a' törvények? Felelet: Azok az alapos törvények, mellyek az Árpád véréből származó Magyar vezérek és királyok alatt voltak: — tudni illik a' *mostani alapos törvények*: — Láttuk hogy Anonymus Szent István után élt, melly időbeli törvényeket és jussokat arany petsétes törvényében foglalta 2-dik András ditsősséges emlékezetű királyunk. Ha tehát Anonymus ezen törvé-

nyek első virágzásában élén, de praesenti is minden kifogás nélkül azt mondja: „ordinaverunt consvetudinarias Leges Regni et omnia jura ejus,“ — azt mondja: hogy a' régi törvényeket rendbe szedvén jóvá hagyták, a' mellyekkel most is élünk; (és ez a' természetes oka, hogy azon törvényeket, úgy mint a' mellyeket, élén vélek, úgy is tudták, bővebben elő nem hordta Anonymus), — Azért van az ország kezdetétől fogva máig is a' törvényeinknek ezen kifejezése: „juxta antiquam“ tudni illik „Szittyai“ — „et approbatam“ a' gyümölcstényi erdő mellett tartott első ország gyűlésen „Regni hujus“ melly eképp a' Szittyainak folytatása lett, „Consvetudinem.“

Tovább: qualiter servirent Duci et Primatibus suis, et qualiter judicium facerent pro quolibet crimine commisso.“ — E' Szent István törvénye utasításánál fogva, a' meghódolt népeket illeti. Mert a' „Servirent“ nem illeti a' magyar Nemességet e' servitus értelmében, így irván Szent István 1-ső könyve 4-ik részében, „ex his vero neminem in servitutum redigas vel servum nomines, illi tibi militent non serviant.“ — Nem is volt szükség a magyarokra nézve ez illyekről szót tenni, mivel ezek tudták a' szokásaikat, törvényeiket, jussaikat és kötelességeiket, mellyeket jóvá hagytak, és a' mellyekkel ditsősségesen éltek. Szó szaporítók az azon időbeli magyarok nem voltak. „Natura taciti ad faciendum

quam ad dicendum promiores.“ — Regino a' 889-ik esztendőhöz. — És nekem valóság-
gal úgy láttzik, hogy nevetséges volna, tsak
gondolni is hogy ez a' Magyarokat illetné,
mert azt jelentené: hogy *eddig nem tudták
qualiter servirent Duci et Primatibus suis!*
Nem is lehet ezen „Primates“ alatt egyenesen
tsak a' főszemélyeket „Principales Personae“
VI. VII. érteni; mert az előkelők, a' Kunok
által, és az előmenetelek által is, igen meg-
szaporodtak. És azon időben is, mellykor Ano-
nymus e' történeteket írta, a' Primates alatt
értetődtek szinte az ország minden Nagyai
(Sz. Laszló II-ik k. 10-ik r.) — Ez tehát il-
lete a' meg hódolt Népekre való Rend-Szabá-
sokat; azoknak adózások' és szolgálatjok' —
(mint ebbe tanunk Kálmán 1-ső könyve 78-ik
törvénye „quisque comitum in Comitatu suo
tertiam ubique partem habeat de tributo, Rex
vero ad plenum de tributo omnium similiter
duas partes habeat“ ime! „qualiter servirent
Duci et Primatibus suis.“ Ezt illeti Szent Ist-
ván 2-ik könyve 42-ik törvénye „si quis Co-
mitum partem Regis defraudaverit, reddat frau-
dem et duplo componat,“) — sorsok és bün-
tetések mineműségei meghatározását. Mert
már Anonymusul látjuk, hogy más volt a'
sorsa az önként meghodoltaknak; és más a'
meg hódítottaknak; és pedig az ország csen-
des meg maradására, a' hódító cél könnyeb-
elérésére nézve igen bőltsen és alkalmatosan
elhatározva.

Volt ! volt édes hazánkban a Király és az ország szolgálatjára különös, alapos, erős, szinte a' birtokon épült bizonyos, jó, és dicséretes rend; mellynek már most csak a' düledékei sintsenek. Értem a' Vármegyék szolgálatja ugyan e' szerkeztetését, *) mellyet fő-

*) Lehet é azt igazán állítani, hogy a' várak jószágai „bonorum castri“ elidegenítése különösen papokra és klastromokra, az ország esetinek oka lehetett? Felelet: nem,

a) mert ezeket leginkább az Udvarnokok nyerték el.

b) mert a' hit szolgálatja ezek bántása nélkül vagyonosított. „Consensimus igitur petitioni totius Senatus, ut unusquisque dominetur priorum similiter et donorum regis, dum vivit *excepto, quod ad Episcopatum pertinet et Comitatum*“ Sz. Istv. II. 35. néhány Klastromok pedig tapasztalásunk szerint az ország Javába kevés külömbséget tesznek.

c) Mert az ország védelmezése kötelessége mindég egy mértékben vélek járt, birta a' Jóságot a' Fölségen kívül akár Péter akár Pál. 1454. 2. (Ezt egyedül ide alkalmaztatva értvén.) Mi lehetett tehát az alapos oka országunk esetinek? Felelet: a' törvények meg nem tartása. II. Andr. 1., akár az országló, akár az ország résziről, mert egyik a' másikkul következik. Violatio legis: a' bűn tehát, a' mint majd meg látjuk. Peritura Troja perdidit primum Deos suos. Elsőbb az Istennek, az után annak, a' ki az Istentől vette a' hatalmat, és így az igazságnak meg vetése. Ez a' dolognak az alapja, ha rosszra kel: az Istentől való el távózás, mert csak az Istennel lehetünk jók és igazak — „*justi enim sumus, si pietatem, qua religiose Deum colimus*

tisz Palma 3-ik kiadása 176-ik lapján, és utánna Keresztúry: de veteri Instituto Rei militaris hungaricae gyönyörűen előadnak; de Anonymusból is, Szent István 2-ik k. 35. 38. 42-ik részéből. Sz. László 2-ik k. 17. részéből. 3-ik k. 1. 2. 13. 14. 20. 27. 28. részéből; Kálmán 1-ső könyve 25. 36. 37. 40. 45. 78. 79-ik részéből 'sa' t. kitettzik.

De ezen ditső szittyai rend, az ezen éghajlat szokásai bevételével, de különösen és természetesen az idegen béresek terjedésével megveszni kezdett, és végtére el is tűnt.

praesentem semper coramque habuerimus, humana enim justitia nisi a divina manet (quae pietas est) eam esse injustitiam summam reor⁶⁶ (Verb. a' 3-mas könyve előszavában.) — a' jó idők, elbizás! senki se tette már a' kötelességét! — Ha az ország hanyatlásának szerentsétlen idejében, ezen várak Nagyjai, Comites castri, és vitézei milites castri éltek volna, bizonynyára hatalmassabbak lettek volna a' szerzeteseknél; Sz. Istv. 2-ik k. 42. 44.; 2-ik Andr. 5. 14. 20.; 1536 a. 35. etc. — Tudjuk pedig a' törvényeinkből, hogy a' hatalmaskodók forgatták fel az országot, a' hatalmasok se a' Fölségnek se a' törvénynek nem enyedelmeskedvén, a' törvényen fellül vélvén magokat. A' mire a' Király választások alkalmatosságot adtak. De melly gyengeség is a' vétket másra, a' Farkasról a' Bárányra kenni, minden esetre igen hibázik, a' ki a' magyar Papságot, a' melly kevés kivétellel mindig a' jobb része volt az országnak, a' Spanyol Papok történetéből itéli.

VII. S Z A K A S Z.

Mivel ama ditső és jó igyekezetű Szittyai eleinkrül sokszor szót teszünk, érdemes hogy elenyészett hamvaikhoz viseltető köteles fiui tiszteletből nekik egy szivbeli emlék oszlopot állítsunk. Ezen kitsapást olvásó édes hazánk tudom jó szivvel fogadja. A' melly abbul áll, hogy az egész világ előtt meg valjuk és emlékezetül hagyjuk: hogy Istenfélő, és felvilágosodott jó, igaz, nyílt szivű, hív, betsületes emberek voltak.

Hogy Istenfélők voltak, látjuk minden Lépéseikből: mert a' hol mi érdemesset tettek, azonnal a' mindenható halhatatlan Istennek, mint a' Magyarok Istenének, hálákat adtak. — „Tunc Dux Almus et sui Castrum Hung subintrantes Diis immortalibus magnas victimas fecerunt.“ (Anon. 13. r.) — „Tunc hitres Domini (Und, Retel, Turzol) super verticem ejusdem montis terram undique propicientes quantum humanus oculus valet, ultra, quam dici potest, dilexerunt, et in eodem loco more paganismo occiso equo pingvissimo.“ (Ló volt a' legkedvesebb vagyonyok, azért áldozták ezt az Istennek) „magnum Aldomás fecerunt“ (16. r.), — „quod cum nunciatum esset Duci Árpád; et suis Jobbagionibus gavisí sunt, gaudio magno valde, et more paganismo fecerunt Aldomás, et gaudium annunciantibus diversa dona praesentaverunt. Dux vero Árpád et sui Primates ob

hanc causam laetitiae per totam unam hebdomadam solenniter comedebant“ (22. r.) Ezt azért tettem ide, hogy lássuk, hogy áldomás megelőzte az evést, mint háláadás az Istennek; tehát hogy az áldomás nem állott a vendégeskedésbül. Ugy mái napig is a magyarok az áldomást az Istenhez való hálaadással teszik, a' víg, minden gond félre tételével esendő evés és ivás tsak a' pótoló emberivége, mint egy tanúságára. annak; hogy az Istennek szolgálván, egyenesen és vigan az ő akaratjába adjuk ált magunkat) — „Dux vero Árpád armis indutus, ordinata acie, fuis lachrimis Dominum orans“ (39. r.) — De melly gyönyörű, melly szívre ható, és kételkedő emberi szívet a' Teremtő kegyes attyához felemelő cselekedete Árpádnak az, midőn a' Duna vizét néki meghozván, ezt egy kürtbe öntve az ég és népe előtt fel emelte; buzgó szívvel a' Mindenhatót kérvén; hogy e' vizet örök birtoka alá adja; a' mire magyar eleink háromszor az Istenhez felkiáltották! — „Árpád vero cum suis de aqua Danubii cornu implens, ante omnes Hungaros super illo cornu *omnipotentis Dei* clementiam rogavit, ut Dominus eis terram in perpetuum concederet, finitis his verbis omnes Hungari clamaverunt Deus! Deus! Deus!“ Chron 2. 3. Hogy ez kedves volt az Ur Istennek mint Abel áldozatja, hogy az egek erre Amen-t mondtak, mái napig is tapasztaljuk, és fogjuk tapasztalni még az Istentől el nem távoznunk.

A' mi a' másodikát illeti:

Akár mit irtak ellenségei, és utánnok a' hazafiak is, ditső eleink ellen, de ki sül még is minden tetteikbül: hogy közönségesen vévén igaz felvilágosodással az elme és az akarat felvilágosodásával birtak. Ezt bizonyítja egyáltalában az, hogy Istenfélők voltak; ezt bizonyítja az eredetek, melly mint Asiai, a' felvilágosodásnak első székibül való; ezt bizonyítja alkotmányok, melly mint törvényes, már megvilágosodásnak a' szüleménnye, mert természetesen a' vakságnak, rabság az anyja, és a' leánya is. Ezt bizonyítja a' nemzet erköltse mineműsége; mellyet minden írók ditsérnek. — „Haec continentia illis morum quoque justitiam dedit.“ — „Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio et abinentia alieni foret“ — „Scythae ab alieno imperio aut intacti, aut invicti manserunt“ — „Gens et laboribus et bellis aspera“ a' kik szabadok lévén zár nélkül éltek. Ezt bizonyítja az: hogy szép és jó rendel hatalmas országot és hazát magoknak szerzetek. Ezt bizonyítja hogy felvulkodók nem voltak — „Dux autem Arpád accepta legatione Salani superbi Ducis, non superbe sed humiliter respondit“ (Anon C. 14) — Ezt bizonyítja különösen az alkotmányok mineműsége, melly — távul lévén a' mostani felvilágosodásnak a' képzeletek országában lehető egyerányuság mindég szomju hajhászásátul, melly a' teremtsébe se nints,

se meg nem álhat — az egyes Felség örökös törvényes atyaivá enyhített hatalmára építetvén, és így a' méltóságnak, a' kornak, az érdemnek, a' természetes határit meghagyván, az emberiség valóságos betség, annál inkább állandóva tette. Ezt bizonyítják különösen Anonymus szerint minden tettei eleinknek: így 33-ik részben: Zoárd Kadusa és Aba midőn látták volna, hogy minden had nélkül oly sok nép meghodult légyen, nagy vendégséget tettek, és a' föld jobb lakosinak, a' kik a' fiaikat zálogba adták, külömbféle ajándékokat nyújtottak, — a' ki érte a' Fzancziák győzedelmét, tudja, hogy ezek a' meghodult népeiknek minden vagyonyjáért széllel békelt dítsekeden, az egyaranyuság ditséretén*) és pusztá igéreteken kívül semmivel se kedveskedtek. A' 37-ik részben ugyan Zoárd, Kadusa és Aba a' Nyitrai hűségteleneket lánczon vivén Árpádhoz; ez a' Nemessei kérésekre kegyesen földeket adott nékiek más helyeken. 's a't. — A' Francziák ez illyeket agyon lövették. Ezt bizonyítják törvény könyveinek: Ilgy Sz. István 2-ik K. 20-ik részében olvassuk „Liberum nemo in servitutum redigat“ 31-ik részében a' boszorkányságrul vádoltatottat tanításra adatni rendeli. A' kard kihuzás is tehát a' Du-

*) Már most tudja kiki, hogy ezen egyaranyuság koholói ezt avval vitték végbe: hogy mindent koldussá tettek, — de magok Herczegekké 's a't lettek.

ellum tiltva volt Sz. Ist. 2. 46. 49. — II-dik András 13-ik törvénnye a' régi szokásokra épülve rendeli, „Rustici per potentiores non opri-mantur, nec alii pauperes“ a' 19-ik szöll „de libertate hospitem et rusticorum.“ Kálmán 1. 76 rendeli „de strigis, quae non sunt, nulla fiat quaestio“ ott 77-ik részében „Nemo ser-vum de genere Hungarorum vel in Hungaria natum vendat, exceptis linguae alterius servis, qui ex aliis ducti sunt regionibus“ † 1114. — 's a' t.

Még a' zsidókkal is megosztották hazá-jok szabadságát, a' mint Kálmán 75 részéből II-ik András 24-ik törvényéből kitettség. De ezek mihelyt felkaptak; vallások szakadási hi-báji szerént a' nemzetet minden módon nyom-ni és üldözni igyekezték; minekutánna több törvények, mint Sz. László 1. K. 10. 26. r. Kálmán 1. k 74 75. 2. k. 1. 2. 3. II-ik And. 24-ik törvénye képzeleteik dühössége tüztét nem eny-hithették, attul sokára és nagy nehezen ismét megosztattak, be bizonyítván, hogy szent az a' mondás „perditio tua ex te Israel,“ — Nints a' világon az a' törvény, melly a' Talmundis-takat más hitbelivel egybe sorsosítsa. *)

*) Későbbben mint ezt irtam, olvastam az ujságból, hogy Hildburgshauseni Hertzegebben ezen esz-tendő Sz. Iván hava 17-ikén a' zsidóknak a' ke-resztényekkel való kereskedésére nézve tettek olly rendelések, a' millyek Kálmán Királyunk († 1114.) 2-ik könyve 2-ik 3-ik részében találtattnak.

Ugy látszik, hogy a' magyarok az ide való népek közt és mellett való lakással a' csinosodás állapotjában semmit se nyertek, a' tanulatlanságot pedig tüzes elszánt természetekké vált indulatok mellett a' szüntelen háborúk okozták.

Ezekből kitettzik bőven eleink világosodásának minémütsége ; de még különösen szembetűnő Almus beszédéből, melyet a' Kióvi mezőkön nemzetéhez mondott. Itt láthatni, hogy az erkölts volt legnagyobb indító eszközök. A' mohos régiség történeteiről úgy szóll hozzájuk, mint köz tudományban lévő dologról. Így nem szólnak bárdolatlan, tsintalan vagy tudatlan emberekhez.

Még az aszonyi nem tettei is hasznos, az igaz világosodásául eredő, tudományokra mutatnak, mert Árpád Fejedelemné Szalánnak arannyal kivarott köntöst küldött. És ki tsak velem egy idős a' tsipke kötés, a' pamukkal való tzifra kivarrás dűledékeire még a' nyugoti vármegyékben is emlékezik. 'S ki nem tudja hogy több felső megyék, és itt a' szép palótz menyetske, minden szükségét ruháját, szövését varrását, kötését még maga készitti, és tsak most kezd az idegen ringy rongy után, mint a' szítás, gyerehaza, padra mász-kendőkön, kapkodni, és nagy dolog, ha erköltsé is érték végtére a' padra nem mász. — A' nyílt, jó, igaz, egyenes szívűség, az emberiség betsülése, a' barátságos mindennel asztalát osztó 's jó tévő indulat nálók oda haza volt. Anon. 15-ik

részeben Rétellel az alatta valói tréfáltak. A' mi, t. i. az ember betsülés az országban még most is annyira megvan, hogy ezeken az idegenek tsudálkoznak, és megütköznek (Bonfin D. IV. 1. 7.) Ez az elme és akarat felvilágosodása. — Bár az Isten mentené meg örökre Nemzetemet azon elme futtató, a' képzeletek után kapkodó, a' természetes valóságban pedig tsak boldogtalanító, egyedül annak, a' mi szent, tagadásában álló, mostani felvilágosodástul.

Ne vélje senki, hogy ezeket akár minémű elragadtatásbul irom. Ezeket, a' mellyeket régi eleinkben ditsérek, ditsértek minden, de minden böltsek. Ezeket a' régi Philosophusok javaslották, ajánlották és tanították. Seneca írja 16 levelében: „Non est Philosophia popolare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea. Animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omitenda demonstrat, sed et ad gubernaculum, et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. Sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quae consilium exigunt, quod ab hac petendum est. Haec hortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus; haec docebit, ut Deum sequaris, feras casum“ ugyan az az 53-ik levelében „mittamus animum ad illa, quae aeterna sunt, miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas,

Deumque inter illa versantem et providentem, quemadmodum, quae immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione corporis vitium vincat. Manent enim cuncta, non quia aeterna sunt, sed quia defenduntur cura Regentis. Immortalia tutore non egent. Haec conservat artifex, fragilitatem materiae, vi sua vincens.“ Ugyan az a 92-ik levélben: „Sine ratione ipsa veritas ducit“ ismét, „haec est enim sapientia: in naturam converti, et eo restitui unde publicus error*) expulerit.“

Bruxillus, nagy Philosophus Romában, a' Romai köz országlás virágzásában a' halálhoz közelitvén a' Respublicát tőle elbutsuztató Romai követeknek a' többi között mondotta: „Si respicimus, quam inutilibus rebus vitam impendamus, dicere possumus illo nos tantum tempore vixisse, quod cultui divino tribuimus.“ — A' Romaikrul mint Pogányokrul azt írják, hogy „vulgus Romae omnia fatis, Philosophi saniores Providentiae divinae adscribebant.“ Ismét: Romae ad Deorum cultum ad reficiendas aedes sacras, ad redimendos captivos nunquam pecuniae deerant.“ (Livius) A' Spartánusokrul olvassuk: „Lacedemonii nemini beneficium contulerunt, qui nulla Diis obsequia praestitit.“ A' Lippariai tengeri rablókrul írja Livius, hogy elfogván a' Delphusi Apollóhoz küldött követeit Romának, a' hogy megérték, hogy Istenek dolgában járnak, nem tsak

*) Érti a' balfelvilágosodást.

elbótsájtották, hanem el is késértették. — „Homines aequalitatem amant, Deus inaequalitatem induxit.“ — „Dissimilitudo varietatem, ut juris habeat, necesse est. (Cicero pro Corn. Balbo.) — „Quidquid praecipiti via certum deserit ordinem, laetos non habet exitus.“ (Boet 1 Consol. met. 6.) — „Tempus malum non per naturam, sed propter ea, quae in illo fiunt“ (Philo de vita cont.) — magis Deum miseri quam beati colunt“ (Sen. 8. con. 1.) — „Primum scientiae vestibulum est, scire quod nescias, (Fulgent. Mith. 1.) — „Nationes de existentiae moralis fastigio deturbatae, multo majus transmittunt ad posteros dedecus, quam ipsi acceperunt a majoribus gloriam. (Cornelia ad filios Grachos) — „Non enim consistit virtus in actione una perfecta, sed in perpetuo conservandae illius studio (Phebo) — „gravius enim exercitiis Romanis impendit periculum, si victi a vitiis, quam si oppugnati ab hostibus fuerint“ Cn. Fabricius. — Seneca a' 42-ik levelében írja „Atque vir bonus tam cito nec fieri potest, nec inteligi; sed iste multum abest adhuc ab hoc, quod proficitur, et si sciret, quid esset vir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret“ ugyan az a' 43-ik levelében. „Rem dicam, ex qua mores aestimes nostros: vix quenquam invenies, qui possit aperto ostio! vivere.“

Ugy vélem, hogy már ezekkel is számot adtam állításaim mindenféle néműségei igaz jó voltáru; készakartva választottam leginkább

pogány böltsek tanításait, hogy annál szem-
betünőbb legyen: melly illetlen, ha az ember
a' szent hit fáklája' fel világosításánál fogva is
ezeknél nagyobb setétségben botorkál.

Szomorú, valósággal szomorú mint a'
mostani világ nagyobb része, a' maga meges-
mértetésén mint egy megrettenvén, tsak azt
kivánja, a' mi mulatattja, magát elfelejteti, gyar-
lóságának hizelkedik, megerőltetett érzékeny-
ségét tsiklándozza, istentelenségét ditséri, éb-
reszti, menti, vagy legalább vesztén érzéket-
len maradván! nem emlékezteti, szomorú, hogy
ezen izlésnek az írók is áldoznak, olly írók
is, a' kiktől a' gyarló testi gyönyörködtetés min-
denféle képzelt formáiba öntött fárasztó leírá-
sánál több kitellik, gyönyörű munkájukat e'
megromlás izléséhez, hogy kelőbbek legyenek,
alkalmaztattván; a' minémű írók igen új mun-
kájiban szomorú azt a' tapasztalást tenni: hogy
mái nap a' keresztény böltsek, nem úgy mint
a' pogány böltsek, „Philosophi saniores (om-
nia) divinae providentiae adscribant“ az Isten-
hez közelítenének; hanem attul inkább eltá-
voznak, egészen oda czélozván, a' hol a' Ro-
mai köznép „vulgus omnia fatis“ volt; mi több
oda czélozván, a' hol a' világ, ezen böltseknél
gyermekkor neve allatt jövő kórában volt.
Soknak fog látatni, a' mit állítok, de tsak
olvassák édes Hazámfiak azon bizonyos köny-
vet, melly nem régen már a' hatodik ki-
adását megérte. Ebbe a' religiók sorában legelő
fogják látni a' bálványozást, holott ez, se ide-

jére, se méltóságára nézve az első helyet nem érdemli, holott már régen előttök Doctor Reinhard Ferentz böltsen megmutatta, hogy nagyobb ditsőség magát keresztények nevezhetni, mint a' pogányok javának Philosophusnak. Ott fogják látni a' keresztény hitnek egyik szent titkát, a' szent Háromság egy Istent, e' szent hitet lealázó formában elő adatni azon állításban: hogy a' keresztények három személyt imádnak az Istenben, holott Fraindaller Ferentz és, Fő tiszt. Döme Károly szerént, a' keresztény katolika tudomány igazságául, a' keresztények egy Istent imádnak három személyben. Ugy a' világ elejéről böltselkedvén, megengedik azon könyv szerzőji, hogy a' világ egy párrul kezdődhetett, de oda teszik, hogy több párrul is lehetett e'. — Melly nagy gyengeség a' Sz. Írást és Moysest lábbal tapodni, és illy új gyarló embereknek hitelt kívánni? melly gyengeség olly állítást tenni, a' melly természetesen is nevetséges; mert ha vég nélkül való számot állitunk is, — tsak „egy“ nél kezdjük mi: a' szaporítás sorában mindég öregebb az egyes szám a' többesnél; ha pedig ketőt veszünk, már akkor is, most is, azon okbul, azon erővel, ezeret is vehetünk; a' mivel pedig a' mindennapi tapasztalás ellenkezik. Ha végre a' teremtésre megyünk, a' mire támaszkodnának a' szerzők, ellenek van. — Szánakodásra méltó, hogy a' világ idejét azon szent könyv ellen itélni akarják; holott meg kellene vallaniok, ha kérdeztetnének, hogy e' szent

könyv nélkül, mégszóllani se tudnának a' világ idejéhez. Uram Isten mire jutánk! minden állítások a' világ kezdetéről, folyásáról, változásáról, hamis kezdeten épülnek: a' föld változásai okául állítják egyenessen a' tüzet és a' vizet. De a' tűz és víz önmunkálkodásu népműség é? nem látják é a' sok égi oktan testek' okos, a' legbizonyosab határig kiszámlált, e' természeti erőt és tehetséget fellül halladó egyenlőséggel és sebességgel való forgásait? — Ezt az oktan testek számlálták é ki magoknak? vagy megegyeztek, illy pontosságig ész nélkül, a' tűz és víz által egymással? — „haec conservat artifex, fragilitatem materiae vi sua vincens (Sen. 53. Lev.) ide nem tekintettek a' bölts szerzők elragadtattván az uj, de igen sejtét felvilágosodásnak szeretetétül. Legérdemessebb a' halhatatlan lélek dolgarul bizonyosságra jönni az okos embernek, minekutánna az Isten megösmérése első természetes kötelességünk (Heinec. L. 1. §. 126 de jure natur. gent.) az oktalannak pedig minek a' kételkedés!

És végtére nem is uj gondolat ez: evvel feleltek a' Szittyák az Egyptombeliaknek 'Trojus Pompejus szerént való vetélkedésekben. — „Caeterum si mündi Primordia vel aquarum illuvies tenuit, vel ignis possedit, utrumque Scythia potius priorem praestare originem potuerunt, nam si ignis primas res possedit, nonne paulatim extinctus septemtrionali agro, qui super omnes terras hiberno frigore alget, aeris temperiem dedit, etc. si vero aquarum inun-

datio omnes terras immersit, profecto decurrentibus aquis altior terrarum pars prius detecta fuit etc. Chron. 3.

Ime! melly mohos régiségü setétség a' mostani uj felvilágosodás. Azért az a' vélekedés, hogy most felvilágosodott a' világ, ne ámitson el bennünket, ebben a' vélekedésben mindég volt a' világ, minden időben minden nemzetben találkoztott, a' ki magát ditsérte. Ez a' gyenge oldala az embernek, nem erkölts. Szebb a' régieket ditsérni, a' kik jók voltak, mert ez erköltsi javításra czéloz, midön amaz ezt megállítja. Még a' nekünk nyomorultnak láttzó grönlandiai is az idegen tettét avval ditséri, az írók szerént, hogy hozzájuk kezd hasonlítani — hát a' Babiloniaiak, a' Fénicia; k, az Egyiptombéliek, a' Görögök, a' Romaiak mit tartottak magokrul? ki éri el Romának az ugy nevezett felvilágosodását? A' melly nagy Aesthetismusában ételek helyett aranyot, gyöngyöt, gyemántot rakott asztalára. A' ruhával való kényes pompáskodásban fél mezitelen járt. — Az emberiség becsülésébül, cselédjeinek is minden esztendőben egyszer hatalmát (és talán ágyát is) ált engedte! — — Ezt hazámra nem is reménylem, nem is kívánom; mert láttuk: ez illy felvilágosodás felpörkölte ezeknek nemzeti létit, mért? mert nem igaz ez illy felvilágosodás. És ha az igazat a' világ kezdetétül fogva minden böltseken ált keressük, tökéletesebben meg nem találjuk, mint a' mi urunk Jezus Kristus szent Tanításában, a' ki az Istent mint közönséges teremő szent Atyánkat mindenek felett, a'

felebarátunkat mint magunkat szeretni tanította oly tökéletesen, hogy még az ellenségünkért is imádkozzunk; nem magaért az emberért, melly különböztetést szül, és bal utra vezet, mint a' Romaiaknál láttuk, hanem azon közönséges Atyánkért a' Teremtő fölséges Úr Istenért, a' kinek szent igázása halhatatlan lelünk sorsát erköltsi minémiségünkhez szabta.

De hogy ditső eleinkhez vissza térjek: ezek ellen sok kegyetlenségeket vetnek, és avval akarják vadságokat bebizonyítani. De ez ő nálok idegen vétek volt. Erre az ideföldi Barbarusok tanították őket. Ők ide érvén békességesen éltek. — „Venatu et piscatione victum quotidianum quaeritabant“ (Regino.) Nem is bántottak senkit, a' ki az idevaló ősi jussokat önként magadta. A' Morvák voltak, a' kik őket a' Báborok ellen felfogadták, és vitték — „Ipsi (Marachenses) Hungarorum non modicam multitudinem ad se sumserunt, et more eorum capita suorum pseudo christianorum penitus detonderunt, et super nos Christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt, et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exilio deputaverunt, ac nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redege-
runt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt“ (Bábori Püspökök levele a' Romai Pápához.) — Ezek ellen ismét felültette a' tulajdon Császárjok Arnulph, a' ki ré-

szére a' Morvai Herczeget úgy megalázták, hogy az uradalomról is lemondott — „excitati sunt contra eum Hungari, sed qui Slavos quidem ita domuerunt, ut turbulentus eorum Dux“ (Sventiboldus) „regno spreto ad eremitas se conferret.“ (Polyh.) — „Arnulphus contra Sventiboldum Maravanorum Ducem sibi viriliter repugnantem debellare nequiret, depulsis pro dolor! munitissimis interpositionibus, Hungarorum gentem in auxilium convocat, si tamen auxilium dici potest, quod paulo posteo moriente tum genti suae, tum caeteris in meridie occasuque degentibus nationibus grave periculum imo (excidium) fuit.“ Luitpr. — Tsak az hibázott, hogy keresztények nem voltak, mert így bizonyára pénzért nem ültek volna fel a' kegyetlenkedésre, a' mint Geyzátul fogva példáját adták,

De az ide való Barbarusoknak a' kegyetlensége erántok, önként is őket a' kegyetlenségre birhatták, érdemes erről Luitprandust hallani, ki így ír: „Cum nullus esset, qui in orientali acaustrali plaga Hungaris resisteret (nam Bulgarorum gentem atque Graecorum tributariam fecerunt) ne quid inexpertum his esset, quae sub meridiano atque sub orientali degerent climatae nationes, invisere satagunt, immenso itaque innumerabilique collecto exercitu miseram petunt Italiam, cumque juxta fluvium Brennam defixis tentoriolis imo centonibus, triduo exploratoribus directis etc. etc. revertuntur etc. etc. — Sol necdum, piscis sig-

num deserens, arietis occupabat, cum immenso, atque innumerabili exercitu collecto Italiam petunt, Aquilejam et Veronam pertranseunt munitissimas civitates et Ticinum, quae nunc alio excellentiori vocabulo Papia vocatur, nullis resistantibus veniunt. Rex Berengarius tam praeclarum novumque facinus satis mirari non potuit, ante hac enim neque nomen gentis hujus audierat. Italorum igitur Tuscorum Volscorum, Camerinorum, Spoletinorum, quosdam libris alios nunciis directis, omnes tamen in unum venire praecipit, factusque est exercitus triplo Hungarorum validior, cumque sibi Berengarius tot adesse copias cerneret, superbiae spiritu inflatus magisque triumphum de hostibus multitudini suae quam Deo tribuens, solus cum paucis in quodam oppido degens voluptati operam dabat. Quid igitur: tantam mox ut Hungari contemplati multitudinem, animo consternati, quid facerent, deliberare non poterant, praeclari penitus formidabant, fugere omnino nequibant, verum inter utramque hanc aestuationem fugere magis quam praelari juvat, persequentibus Christianis Abduam fluvium natando ita, ut nimia festinatione plurimi submergerentur transeunt. Hungari denique consilio non malo accepto per internuntios Christianos rogant, quatenus praeda omni cum lucro reddita, ipsi incolumes remeare possent. Quam petitionem christiani funditus abdicantes, his proh dolor! insultabant, potiusque vincula, quibus Hungari vincirentur, quam ar-

ma, quibus necarentur, exquirunt“ (szép szánakodás ez is) „Cumque Pagani Christianorum animos hoc pacto mulcere nequirent, vetus rati consilium melius, caepta sese liberare fuga satagunt, sicque fugiendo in Veronenses campos perveniunt. Christianorum primi horum jam novissimos insequuntur, fitque eodem pugnae praeludium, in quo victoriam habuere pagani. Validiore vero propingvante exercitu fugae non immemores, caeptum iter percurrunt, veneruntque Christicolae cum idolatris juxta fluvium Brennam. Equi enim nimium defatigati fugiendi copiam negabant Hungaris. Simul igitur utraeque acies convenere, memorati tantummodo fluvii alveo separati, Hungari denique nimis terrore coacti, omnem supellectilem, captivos, arma omnia, equos, singulis quibuscum remeare possent, retentis, dare promittunt. Hoc praeterea in honorem suae petitionis adjugunt, ut si vitatum comite illos remeare permetterent, se nunquam Italiam amplius ingressuros, filiis suis obsidibus datis. Verum heu Christiani superbiae tumore decepti, minis paganos seu jam victos insequuntur, eisque continuo hujusmodi apolgiam remittunt.“ „Si contradictum nobis praesertim a contradictis, jamque canibus mortuis munus reciperemus, faedusque aliquod iniremus, insanos capite nos, sanus juret orestes.“ — „Hac igitur legatione Hungari desperantes, collectis in unum fortissimis, tali se mutuo sermone solantur: Si hac, quae in praesentiarum

cernitur, luce perdita, nihil est, quod deterius possit provenire hominibus, et quia locus preci nullus, fugiendi spes omnis ablata, colla submittere mori est, quid verendum est nobis tela inter ipsa ruere, morte mortem inferre, num quid non fortunae? et non imbecilitati casus deputandus noster? viriliter enim pugnando occumbere, non est mori sed vivere. Hanc famam tantam, hanc haereditatem, ut a patribus nostris accepimus, etiam relinquamus haeredibus. Nobis debemus, nobis saltem credere expertis, qui copiarum paucitate non nunquam plurimos stravimus. Invalidae plebis sane congregatio plurima ad caedem tantum est exposita. Sed et fugientem saepissime Mars perimit, dimicantem fortiter protegit. Hi enim qui nobis suplicantibus non miserentur, ignorant, neque mente percipiunt, quia vincere quidem bonum est, supervincere nimis invidiosum.“ — Ezen szép biztatása eleinknek megérdemli hogy anyai nyelvünkre is ált tegyünk, melly így szól: „Ha ezen világot, a' mellyet szemlélünk, elvesztvén, nints semmi többé, mi rosszabb történhetne az embereken; és mivel a' kérésnek semmi helye, a' futásra minden reménység oda van, nyakát az igába tenni, halál; mit féljünk a' nyilák közt lerogyni, halállal a' halált fizetni, nemde a' szerencsétlenségnek, és nem gyengeségünknek tulajdonítandó esetünk? mert emberül ütközve meghalni, nem halál hanem élet, e' nagy nevet, ezen örökséget, a' mint az atyáinktul vettük,

hagygyuk meg gyermekeinknek is. Nékünk tsak
 nekünk magunknak hidjünk tapasztaltaknak, a'
 kik kevés sereggel gyakor legtöbbet vertünk le.
 Az erőtlén nép gyülekezete bizonyyára legin-
 kább tsak a' halálra van kiteve, de legtöbbször
 maga a' Márs a' futót megöli, a' verekedőt erős-
 sen védli. Mert ezek, a' kik rajtunk esedezőkön
 nem könyörülnek, nem tudják, se eszekkel fel
 nem érik, hogy győzni ugyan jó, de a' győ-
 zotteken győzedelmeskedni irigyletes" — „Hac
 itaque exhortatione utcunque animos recreati
 tres in partes insidias disponunt, recta ipsi flu-
 vium transeundo hostes in medios ruunt. Chris-
 tianorum enim plurimi, longa propter internun-
 cios expectatione defatigati, per castra, ut cibo
 recrearentur, descenderunt, quos tanti Hun-
 gari celeritate confoderunt, ut in gula cibum
 transfigerent, fugiunt itaque Christiani, saevi-
 untque pagani, et qui prius placare muneribus
 nequibant, suplicantibus post modum parcere
 nesciebant."

Ha ezen keresztények tettét a' Magyaro-
 kéval öszve állitjuk, kik a' Barbarusok? — de
 nem is tsudálhatni, ha ezután ők is keményeb-
 bek voltak e' keresztény pogányok eránt,

VIII. S Z A K A S Z.

Czélom lévén egyedül a' hadakra ügyelő rendszabásokat nyomozni, a' többbitül megválok, és ezentul tsak ide fog tartozni igyekezésem.

Ezen időben, midőn az ország hadak közt fel állott, és egyedül fegyverrel védelmeztetett, hogy a' támadás és a' védelem ügyei legfontosabbak voltak, és minden más tekintetet vagy egészen magokban elenyésztették, vagy tsak mint valami hozzájuk tartozandóságot oldalaslag magokkal vitték, kétséget se szenved, ez a' törvényeink és Alkotmányunk hadi lét bűlis bizonyos.

Minden rendeléseknek a' győzedelmes megmaradásra való köz megegyezést, egy szívű és egy lelkű akaratot eszközteni szükséges volt.

Ezen igen kiterjedő végre, minden határokbá szorított rendelések nem tsak illetlenek, de talán éppen ellent okozók lettek volna. Itt egyedül az Alkotmány ditső lelke, melly az ország létét, javát, terhét annak birtokára építvén, egy egyet értő, egyet érző, egyet akaró, ugy közönségessen mint különösen, ugy a' fő- mint a' külömbféle részeiben, azon egy czélra törekedő indulatot és tehetséget eszközlött, kiki előtt forogván, annak a' külön külön esetekre való alkalmaztatását, mint

minden nagy dolgokra célzó rendelkezéseknek a' természete, a' körülállások határozták meg.

Azért hihető, hogy ámbár a' hadak szerkeztetése legfőbb gondjok volt a' Magyaroknak, még is ez uttal valami különös rendszábasokat a' népek kiállítása eránt, vagy a' nemesek felkelésére nézve, nem tettek, hanem azon közönséges rend, és gyakorlat mellett megmaradtak: hogy kiki, a' szükség esetéhez, vágyódását, hívségét és tehetségét, a' tudva lévő alap szerént, alkalmaztassa.

Hogy édes hazánkban későbbben is, annál inkább régenten, nem kellett eleinket a' hadba való menésre, melly a' ditsősségnek, méltóságnak, gazdagodásnak, egy atya volt; erőltetni, arrul vagyon törvényünk: ámbár későbbi időbeli és akkor felírott, mikor már a' törvényes kötelesség elkerülésére, vagy a' népe más vagyonnyán való tartására a' törvényes hatalomnak és a' törvények megvetésére következő Isten ostora, ezen igazi bánást jelentő vallástételt hazánk atyai sziveiből kihuzta; de bizonyos tanúsága annak, hogy semmi kényszerítő rendelkezésre az ország régiebb és első idejébe ditső eleinknél szükség nem volt, a' törvény így szól: — „*Olim in servitiis Regum et Regni ex ordine equestri nemo admittebatur majorem equitum habere numerum, qui adminus uno aut duobus mensibus proprio stipendio militandi non habeat facultatem.* §. 1.

nam alioquin, si aliquando (ut potentissimis etiam quibuscunque Imperatoribus contingere solet) stipendium debitum exercitui defuisset provincialium lachrimis vivere coactus fuisset, quemadmodum id jam nobis quasi in consuetudinem venit. §. 2-us. Nihil enim praeter nudum corpus, illudque diris affectum verberibus miserae plebi relinquitur“ (1536 art. 26.

Igaz ugyan, hogy ezen törvény egy kevesé megszire esett Szittyai eleinktől, de régi időről szól, úgy hogy mennél távolabbra visza esik tőle az az „olim“, annál bizonyosabb tartalma szerint az állításunk.

Ez a' rend kevés néműsítéssel állandó maradt országunkban még a' Magyar hadaknak törvényes kiterjedése a' Mohácsi veszedelem után az ország nagyobb része elfoglalásával meg nem szűnt. Mert

Zoltán vezér alatt tartatott gyűlés semmi újat be nem hozván, hanem az ország dolgai elrendelésére, és a' hadak folytatására már a' fenn álló törvények szokása szerint érdemes férfiakat rendelvén — „Dux Zulta cum esset 13 Annorum, omnes Primates Regni sui comuni consilio et pari voluntate quosdam Rectores regni sub Duce praefecerunt, qui moderamine *Juris consuetudinis* dissidentium lites contentionesque sopirent *), alios autem constitue-

*) Ezek voltak Gylás és Carchás **) de mik? ezen sokan törték már fejöket. Hogy rendszerént való

runt ductores exercitus“ (Anonymus 53. r.) — Toxus alatt egyedül a' szomszédok gyengítésére, gyakor változó szerentsével igyekezvén. — Geyza alatt pedig maga a' Veszér egész udvarával és igen számos követőkkel az igaz hitre térvén. — Szent István Királyunk törvényeiben is csak azt ve szük észre, hogy a' Hadak ügye a' régi szokás mellett megmaradt, mert első könyvének 4-ik részében így szól: „Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas comitas, confidentia Principum, Baronum, Comitum, Militum et Nobilium, (§. 1-us,) illi enim sunt regni Pro-

birák nem voltak, bizonyos tanuja annak, hogy a' Vezér időtlensége miatt nevezettek: tehát a' Vezér nevében, mint a' Hadnagyok; a' kik nevezése, szinte Főlséges juss a' Magyaroknál; és ezen tekintetnél fogva találunk a' törvényekben nyomára. Az élet és halál ura a' Magyaroknál egyedül a' Főlség volt: Quotiescunque fili charissime! causa digna judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis sententiae reus“ (Sz. Istv. 1. 5.) — Ezekre nézve a' szükség megkívánása esetében a' megyékben is bírakit küldött a' Király, mint II-ik András törvénye 5-ik részében a' „Bilochi regales“ később „judicium generale palatinale.“ És kétség kívül ezen bírák illyek voltak, s ama Főlséges juss folytatására kinézve, tehát ama nevek ugyan tsak tulajdon nevek, mint a' Hadnagyoké is.

**) Nagy kedvem van hinni, hogy ez „Sárchás. a' minő névről Sz. Laszló 3-ik tör. 2-ik art. emlékezik „a descriptione judicis Sárchás“ Gylas pedig Gyula lásd. a' 15-ik lapon.

pugnatores“ — Ebből kitettzik, hogy az ország vedlői mind eddig voltak a' „Principes“ Fő emberek, „Barones“ az ország tisztos hivatalossai, „Comites“ a' Hadnagyok Fő Ispánok és Zászlósok, „Militēs“ a' Vitézek, „Nobīles“ az egész Nemesség.

Innént ismét a' folya, hogy ámbár Sz István 1-ső könyve 3-ik része értelmében a' tisztelendő Papság első statusává lett az országnak, még is az ezen just a' magyar Alkotmány tartolatjához képest elválhatatlan követő kötelességet a' haza védelmében, még szent István alatt nem tellyesítette, még egészen a' hit dolgának élén „illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo §. 2., illos enim Deus humani generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum“ Sz. Ist. 1. k. 3. r., hanem bizonyára későbbben fogott hozzá: midőn 1 ső Andras megkoronázása után, azon, megboldogult Szent István alatt (Keza, Thuróczy, Palma Szekér előadásaik szerint) a' törvényes korona örökösökön, ama együgyü félelemből, mintha a' fölséges Ur Isten az ő szent gondviselése kezdett útját a' törvényes örökösök alatt folytatni nem tudta volna, elkövetett kegyetlenkedésekért és törvényteleniségekért, — mellyeknek palástolt mentségére Sz. István 2-ik k. 1. r. 4-ik §-lye „nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus et transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo“ (Rege) „projiciendusque est“ — lehetett, —

habozóvá *) lett létők ismét állandóságra lépett. Mert a' történetek írásaibul nem olvasuk, hogy Szent István háboruiban a' Praelatus urak részt vettek volna. A' bizonyos, hogy 2-ik András alatt már vitézkedtek; ez kitettzik a' Péchi Püspökök historiája 1-ső részében le-másolt oklevelekből, a' hol András király így ír a' szentséges Romai Pápának: „venerabiles autem viros quinque Ecclesiensem et Geuriensem Episcopos, nec non Praepositum Albensem Cancellarium nostrum dudum voto alligatos, et signo crucis insignitos, ut nobis itineris socii sint utpote, ex quorum Societate non modicas vires constat nobis accrescere, a' vocatione vestra diligenter imploramus absolvi.
1214“

A' bizonyos mind azon által, hogy az idegeneknek a' haza hasznára való fordítása, és ez által a' bérelt hadak kezdése Szent Istvánhoz tartozik. Ezt bizonyítja Szent István, 1-ső könyvének 6-ik részében 2-ik cikkelyében így szólván „Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas lingvas et consuetudines diversaue documenta et arma secum ducunt etc.; §. 4. Si enim tu destruere

*) Péter miatt IX-ik Benedek Pápa kiátkozta a' Krisztusnak ezen új aklát, a' Magyarokat, az anya szentegyházbul, mint Pálma a' régiek után előadja, éppen nem tsuda tehát, hogy ezek I-ső András alatt a' természetes következtetéseiket megszülték.

quod ego aedificavi.“ — Ezt tapasztaljuk a történetek után Szent István háboruibul.

Ez a béres katonaság, melybe később hazafiak is állitattak és állották (Kálmán 1. 40. I-ső Andr. 7.; 1507. 6. §. 1.; 1599. 22. etc.) a mint az ő nemire nézve utolsó a Magyaroknál, ugy ezen időtől fogva első lett a kötelesség dolgára nézve, ugy : hogy a Főlség ez illyekkel élne békesség idejében, s a támadások alkalmával is még elegendők voltak. És Szent István ez által új szakaszt kezdett a magyar hadak dolgában, melyet Matyás Király a tökéletesség olly pontjára vitt, hogy az egész országban a követés lelkét felgerjesztette, olly annyira hogy végtére az az állandó katonaság betse majd az egész régi és erősebb alapon álló bizonyosabb magyar had szert egészen elnyomta.

IX. S Z A K A S Z.

A felkelésre nézve ditsőséges emlékezetű II-ik András Király arany petsétes törvényében találunk első törvényes nyomra, a honnan, az, a mit eddig a történetek után látott gyakorlatbul kinyomoztunk, már világosan kitettzik, kitettzik a különböztetés a nemes-ség és a „gentes“ népek közt, és kitettzik a felkelésnek a külömbisége a megtámadás és támadtatásbeli háboruknak esetében is. A tör-

vény így szól: art. 7. Si autem Rex extra Regnum exercitum ducere voluerit; Servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius, et post reversionem, iudicium exercitus super eos non recipiat §. 1. Si vero ex adversa parte exercitus venerit, omnes universaliter ire teneantur. §. 2. Item si extra regnum exercitum ducere voluerimus, et cum exercitu iverimus, omnes, qui comitatus habent, pro pecunia nostra nobiscum ire teneantur.

Innént tehát kitettzik a' nemességre nézve, hogy azon ellenség ellen, a' mely az országot kívülrül megtámadta, tartozott személyesen mind felkelni. De a' külső országok megtámadásában nem tartozott részt venni, egyéb ha a' Király pénzéért akart volna szolgálni (a' mit a' nemesek, hogy igen gyakorta tettek, az érdem és a' tapasztalás szerzése okábul is, már az előbb előhozott törvények eleget bizonyítják.)

A' népekre nézve pedig „gentes“, vagy hogy azon időbeli kifejezéssel éljünk: a' hadakra nézve (mert nem mondták: Raska, Kanizsai, Bánfy, Perény, Bebek, Forgách, Balassa, Nográd, 's a' t. Népe, hanem Hada) azt vesszük észre: hogy minden, a' ki hadat vezetett, (tehát nem csak a' Fő Ispánok, és a' megyék vára Nagyjai, a' mint az ezen articulus alá tett jegyzésekben hibásan magyaráztatik, hanem, omnes, qui comitatus habent minden, a' ki késérvöl: haddal bir, tehát

„omnes banderati“ minden zászlos urak , tartoztanak, a' midőn a' Király személyesen kiment a' Király költségén akár melly háboruba menni.

Czélom volt ugyan az előbbeni állításom megmutatását: hogy ezen mondás alatt „omnes, qui comitatus habent“ nem a' varmegyék előjáróit egyedül, hanem mindent, a' ki haddal bír érteni kellene, későbbre, oda tudni illik hagyni: a' midőn ezen előadásbul magától kifejtődne, de hogy ne talántán valaki benne megbotránkozzon, leginkább azért, hogy a' törvényeink tudós kiadójai értelmek ellen állítom; mingyárt itt megteszem.

Állítom én ezt tehát azért:

1-ör Ha tsak a' Fő Ispánokat és a' vár hadait kellene érteni, arra elég lett volna tenni „Comitatus“

2-ör Akkor pedig tsak a' vár katonaságát lehetne a' kivezető had népe alatt érteni, mellynek mint ugy is a' király katonaságának kivezetésére törvény szükséges nem lett volna. Érteni kellene tehát nem tsak a' vár, hanem a' megye hadát is. — E' pedig azon Nemessek hadaibul (gentibus) állott, a' kik egy Zászló allyát ki nem állították. De ezeket, a' kisebb birtoku nemessek hadait, nem érhetjük oda, ha csak a' Praelatusok és nagyobb birtoku nemesség hadait, a' kik zászlóval birtak, oda nem értjük. Mert ugyan azon törvénnyel, azon szabadsággal éltek, és egy mértékre, egy erányt, mint majd

Várady: a' Magyar Zászlósságról. 12

meglátjuk, állították ki hadaikat. És így igaz az állításom, de nem is lehet másképp, mert:

3-or hogy éppen hibás az a' magyarázás, abból is kivil: hogy voltak vármegyék mint Pest, Pilis, a' mellyeknek a' Mohácsi veszél előtt, nem voltak Fő Ispánnyaik, (1492 100.) de azért még is csak Vármegyék Comitatus voltak, ezen kötelességgel tartoztak mint más megyék; és még is ide nem értetődhetnek volna, mivel „nemo illum Comitatum habuit“ e' megyével senki nem bírt, de végtére.

4-er Ugyan azon II-ik András Király Romában feltalált törvényében, mellyet 1234. esztendőben amannak bővebb meghatározására adott, így magyaráztatik: *Comites parochiani, stipendiarii, et Jobbagiones castri, et qui ex officio tenentur, quibus amplas concessimus possessiones.*

Ezekből tehát bőven kitettség, hogy ezen szavak alatt „omnes, qui Comitatus habent“ azt kell szüségiesen érteni: „omnes banderiatii“ minden Zászlós Urak, a' kik tudni illik comitatu késérőkkel „gentes“ haddal birnak, akár légyenek azok megyés akár megyétlen Tisztek, és akár valóságos akár tiszteletbéli hivatalosok, és akár örök, akár tisztes birtokok után haddal bírók, és azért zászlósok, a' mint világosan vallja az 1498-ik esztendőbeli 17-ik art. mondván: „Ex quo Domini Regnicolae pro defensione Regni stipen-

diarios de eorum jobbagionibus necessario tenere habebunt, ob hoc quoties necesse pro defensione hujus Regni fuerit, officiales, nec non stipendiarii tam regales quam Domino- rum Praelatorum et Baronum, nec non caeterorum regnicolarum limites et metas Regni secundum temporis et rerum necessitatem egredi exercitualmente debeant, et illis nullae metae praefiniantur. §. 2. Si autem cogente necessitate ultra illos stipendiatos universitatem insuper regnicolarum insurgere contigerit, tunc isto casu ipsa universitas ultra limites et metas regni exercituare non teneatur“ (a' mellyekbül már az eddig homályos 16. art. (Palma p. 613.) II-ik Andrásnak, világos, mihelyt ehhez a' birtok természetét, az akkor (III-ik Bela alatt) már betsúszott Romái értelem szerint vesszük.

De kitettzik mindég az is: hogy a' Magyar hadi erő állott a' nemességbül, nobiles, servientes, a' hadakbül, gentes, banderia, és a' Király béreltjeibül, stipendiarii.

Hogy pedig az, a' mit itt a' hadak rendiről látunk, régi szokás legyen, világosan megmutatja azon törvény előbeszédje is mondván: „quoniam libertas tam Nobilium Regni nostri, quam etiam aliorum instituta a' S. Stephano Rege per aliquorum Regum potentiam ulciscuntur aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium consilia falsa hominum, iniquorum vel sectantium propria

lucra, fuerat in quamplurimis partibus diminuta."

Sigmond Király 1435-ik esztendőbeli első, másképp 5-ik törvényében a' hadak dolgában az a' rendelés tétetett:

Hogy a' Király fölsége mind addig még az ő királyi ereje birja, a' Morva ország felül való végeket védelmezze. Ha pedig az ő királyi ereje az ellenség vissza tartására elegendő nem volna,

Akkor azon Praelatusok, a' kik azon részek védelmére rendelve valának, az ő hadaikkal (Banderia) az erántok tett és gyakorlott szokás szerént; szinte ugy az azon, vagy más háboruban lévő részek védelmére kirendelt Fő Ispányok, a' megyékbéli Zászlósokkal (Baronibus), Nagyokkal (Proceribus), és Nemessekkal (Nobilibus) azoknak hadaival (Gentibus) a' Király Zászlója alatt (Banderio Regali) a' közönséges felkelés módjára egyesült erővel, kiállani kötelessek lesznek. (1-ső art.)

A' hadak szama pedig a' birtok mennyisége szerént (secundum quantitatem Dominiorum) ugy határozottatott el, hogy minden 33. egész paraszt ház hely után, akár melly közönséges felkeléséhez (universalis exercitus generaliter proclamati) az országnak, minden birtokos személyesen járúlván egy alkalmas fegyveres lovast vigyen.

A' kinek pedig 33 jobbágya nintsen, mással azon számig öszve kaptsolva egy alkalmatos fegyveres lóvast külgyenek. (2-ik art.)

A' jobbágynélkül való Nemessek pedig személyesen kelljenek fel a' Fő Ispánnyal, vagy a' kik valami urnak kötelessek, annak a' Zászlója alatt (*cum eorum dominis ac gentibus seu banderiis*) 3-ik art.

Tsak az öreget és alkalmatlanokat kivén. (ugyan ott.)

Azok közül, kik egykenyéren vannak régi szokás szerént, tsak egy tartozik felkelni. 4. art.

Azok pedig, a' kik személyessen akár a' Király Zászlója alatt, annak vagy az ország Zászlóssai béreken mennek, ezen és a' tisztségtül (*honoribus*) vagy a' felvett bérért kiállítandó hadak „gentes“ számán kívül, tartoznak a' magok birtokátul járó illetőséget, a' megye Fő Ispánnyal, oda a' hova e' megye kiállítani. 4. art.

A' Praelatusok és az ország Zászlóssai 's nemessége, a' kik várakkal és erősségekkel birnak, a' vár Nagyokat, vagy azok védelmére más nemesseket, szinte a' hitveseik 's gyermekeik védelmére, és udvarok fénnye fenntartására a' szükséghez mérsékelve hagyhatnak oda haza nemes embereket. 5-ik art.

Minden Vármegyében a' Király, Királyné, Zászlósok és Nemessek jobbágysai házhelyei számát, egy a' Vármegye közönsége által vá-

lasztandó, közállapotu nem hatalmasabb nemes ember (az Esküttek eredete itt van) a' Szolga Biróval számba vegye; és a' Lajstromnak mását a' Fő Ispánnának beadja. 6. art.

A' ki idején, mindjárt a' felkiáltás után el nem jött, vagy idő előtt és engedelem nélkül el ment Joszágát el vesztette 7-ik art.

Fűvön, fán, és vizen kívül, mindent, a' megye közönsége által, illendő előbbi áron, a' seregek beérkezése előtt tett határozás szerint, meg kellett fizetni, a' károsodott hite szerint,

A' rablás, égetés, 's akárminemű erőszakos pusztítás, az Aszonyi nem' ragadása 's betstelenítése, verések és sebesítések, 's minden mód nélkül való tettek, azon kívül mint nagyobb hatalmaskodás büntettetett. 8. 9. *) art.

Ezekbül a' Magyar közönséges felkelés rendéhez sokat lehetne már mondani. De mivel majd egyátallában az a' vélekedés: hogy 'Sigmund a' magyar elkopott had szert egészen új formába öntötte; és így az ő törvényeiből látható felkelés rendének egészen ő volt a' szerzője; addig még ezen vélekedést meg nem ezáfoljuk, ezeken a' törvényeken semmit sefognak építeni,

*) Kár, hogy törvényeink kladóji azt vélték, hogy a' hadak rende, nem tartozik az ország törvényeihez 1435, 24 ik art végén.

Mindenek előtt tehát tudnunk kell, hogy a' Magyar Alkotmány nem köntös, hogy olly könnyen fordíthatna.

Még az önnhatalmu országlásokban se változtathatik olly könnyen meg a' régi szokás által természetté vált erőszak,

A' Magyar Alkotmány, mint a' Nemzetnek ditséretes régi, hosszú, tapasztalás által jónak találtatott, és azért itt is helyben hagyott szokásbeli törvényei foglalhatja, már mineműségére nézve is örök időkre van szabva; és még e' természet, a' mellyhez minden álló törvényi Alkotmányok közt legszebben van alkalmaztattva, fenn áll, a' Magyar Alkotmány is mindég megállhat.

Mindennek a' világon a' vesztének az oka magában van; a' mellyek kívül netalán találtnának, nem állandók, és azért nem tökéletesek.

A' Magyar Alkotmány az örökös, azért halhatatlan királyi Fölség szentségén, és az ország boldogságán épül. A' Fölségnek ditső fényes, hatalmas atyai országlást, a' népnek abban fiui részvételt tulajdonítván.

Ez eszköze a' viszonyos tökéletes megelégedésnek. Azért Szent a' Magyaroknak az Alkotmánnya, Szent a' Fejedelme, Szent még a' Földje is, a' mellyen ezen Alkotmánnyal él. Azért kész Királyáért és törvényiért vérét ontani. Azért állanak ezek mái napig.

Lehet e' tehát jó okkal csak gondolni is, hogy a' Magyarok akkor, midőn szerentsét-

lenségekre majd folyvást *) Királyt választani kéntelének voltak, Alkotmányoknak megváltóztatását kívánták, vagy arra rá állottak volna.

Itt valósággal magokkal ellenkeznek az írók, mert hol oda megy az ítéletjek, hogy ezen szakaszban a' Fölség Jussai szükítettek, hol oda, hogy a' Nemzet törvénye és szabadsága szükebb határba záratott; pedig se egyik se másik nem áll; mert ha történt is egyik vagy más törvényben efféle, a' következőben bizonyára orvoslására találunk, tanuságul annak, hogy a' Magyar törvények hosszú tapasztaláson állottak fel.

Hogy Sigmond Császár és Király a' törvényen fellül kívánt a' Magyaroktól, a' bizonyos Albert Király törvényébül; de itt látjuk meg, hogy azon Fölség halálával azok is megszűntek, mert

Albert Király alatt szabadsága megcsontkításárul és terheltetésekrül panaszolkodván az ország, ezen ditső emlékezetü királyunk 1439 mindent a' régi lábra állított.

Az ő törvényeibül tehát a' régiség megösmérésére legtöbbet tanulunk; melly a' haddak dolgában abbul állott;

*) Törvényeink bizonyítják, hogy ezen időben is a' törvényes, örökös mindég az Attya királyi székebe következett, még a' Leányok is — „quod dispositio pro Serenissima Principe Domina Elisabeth Regina et ejus Status Honoris Conseruatione, ex quo est haeres, hujus Regni fiat, ubique vult in Regno.“ 1439. a. 12. 1498. 45.

Hogy ő Fölsége az ország védelmére és a' végek megtartására ügyelő gyakorlóí (hominis sui exercituales) királyi béresek eránt olly rendeléseket tesz, hogy ezek az ország lakóit ne rabolják, egyébként mint hatalmaskodók büntettesenek. §. 2.

Hogy ő Fölsége a' közönséges felkelést (exercitus generalis) addig fel nem kiáltatja *) még az ő bérelt hadai az ellenségnek ellentáhatnak.

Ha pedig a' szükség a' közönséges felkelést megkívánná, akkor a' Nemessek az ország határin túl **) a' hadak modjára (more exer-

*) „Proclametur“ — azért tettem a' betű szerint való értelmébe, mivel azon szó magyarázza meg természetesen a' felkelés régi kirendelését. Verb. 1. 3. §. 2. és ezen szórul természetesen Deákra fordítatott.

**) Helyetlenség é, hogy a' Magyar Nemesség a' határon túl nem szolgál, és tsak királlya mellett, vagy tsak általa az országnak rendelt főkapitánnya alatt rendszerént kel fel?

Ezt sokszor hallottam a' Magyarok ellen mint helyetlenséget emlegetni; melly éppen nem; mert a' mi illeti az első: tudva lévőképpen a' Nemesség teszi az ország közönségét (Universitatem — „Si autem cogente necessitate ultra illos stipendiatos, Universitatem insuper regnicolarum“ 1498. 17.) Ez birtokosa a' földnek; és é szerint nagy következetlenség volna az országot az országbul kivinni, és azt a' lehetőséget eszközölni, hogy midőn távul más országot ostromolnának, a' magokét mint Hannibál elvesztenék, — a' mint az 1598. esztendőbeli 20-ik

cituantium) ne vezettessenek, úgy kívánván az ő régi szabadságjok. 1439. 3.

art. 4-ik §-ben bizonyítja — „ut ad remotiora loca ipsos regnicolas ita abducant; ut dum ipsi procul a suis saepibus absunt, interim domi miles damna inferat, vel hostis excursionem facta depopulationes faciat.“ — Ez a Nemesség tudni illik törvényes és leghivebb védelmezője lévén királyának és országának, azon szükség esetében annak tsendes és bátor megmaradása fenntartására nem csak elegendő, de jól felállítva a szomszédnak is rettenetes. A mi illeti a 2-ikat:

Ez is igen fontos Okokon épül, a) mert az ország, mellynek a közönségét a Nemesség teszi, csak az egy koronás Fejedelmének törvényesen hódol. És itt nyilvánítja azon Fölséges Jussát is a királynak, melly szerént átok alá esik, a ki a Fölség akaratján kívül felkel: e természetes és a Magyaroknak szent egybeköttetésből; b) mert mint különböztetett test ezen mineműségétől meg nem válhat. — „Et huiusmodi nobiles per quamdam participationem membra Sacrae Coronae esse censentur, nulliusque praeter Principis legitime coronati subsunt potestati.“ Verb. I. 4., c) mert egyenesen a Fölség Jussai ellen volna ezen hatalmas közönséget más fő alá vetni. 1498. 18. §. 1. azért is d) mert ez akkor kel fel, mikor már sok mindenféle nép fegyverben van. 1498. 18. §. 2. melly ellen szükségesen fellül is magát bizonyossá tenni hogy igaz és szüntelen való elkerülhetetlenség, az 1514-iki magyar, és utóbbi Frantzia idők bebizonyították. Ha frantzia országban a Nemesség úgy lett volna felállítva, mint a magyar Alkotmány rendeli; a Sans Cúllottok, a kik közönséges eszközlői az országok felfordításának, a Nemesség ellen —

Ezen két törvény össze állításából látjuk, mi volt az új Sigmund alatt, mi az, a' mi ellen az ország panaszolkodott, tudí illik; a' mennyire ide üt

a) hogy a' Nemességet a' Hadakkal egy karba vette.

b) Hogy a' Hadakon kívül is az országot költségekkel terhelte, mint azon 1439-ik esztendei 18-ik 19-ik törv. mutatják.

c) A' Béressei az országbul hatalmasan éltek.

Ezen törvénytelenység Albert törvényne által meg szüntettvén; a' mi meg maradt, az régi szokás és törvény. Azért már azokbul, ugy mint, a' mellyeket a' Fölség és az ország régieknek vallanak, a' mellyek valósággal 2-ikAndrás törvénnyevel, és a' régi szokásokkal egészen meg egyeznek bizonyosan mondhatjuk,

a) Hogy a' Nemesség törvényesen különböztetett a' hadaktul, mellyek a' határon túl is szolgálni köteleztettek; a' Nemesség ellenben nem.

b) Hogy a' magyar Hadi-erő mint 2-ikAndrás alatt é három féle vala:

(a' melly a' királlyal arra nézve, hogy ez a' feje ama privilegiált testnek, mindég egy sorsu), semmire se mentek volna. Ha a' Nemesség közt találattik kifogás, az vagy külső tanulás, — vagy annak is bizonyosan már (Sans Cúllot) se inge se gatyája.

1-ör a' Király Hada; gentes regis; stipendiati; homines sui exercituales; Banderium regale.

2-or Az ország Hadai: seregek; Gentes, Banderia, Stipendiati, Dominorum, Praelatorum, Baronum et Nobilium, exercituantes generalis exercitus

3-or a' Nemesség. Nobiles.

c) Hogy a' Nemesség és az ország Hada a' közönséges felkelés, Fő-Had, neve alatt jöttek.

d) Hogy békesség idejében is a' végek szemmel tartása és védelme elrendelve vala.

e) Hogy a' Király Hada az állandó első védelme vala az országnak.

f) Hogy minekutánna akár a' szükségeknek sokasodása által egy részről a' Hadak tartása terhessebb; más részről az arra fordítandó tehetség pedig kisebbé lett volna; akár az ez előtt történt Tatár és Török behatolások egy szorosabb rendet meg kívánván: a' köz akarat a' Hadaknak kiállítására már egy bizonyos erányos mértéket szükségesnek lenni talált, hogy minden a' maga kötelességének eleget tegyen, de a' köz egyarányon fellül ne terheltesse; mondom hogy minekutánna a' fent említett okok egy erányos mérték feltalálásának szükségét eszközölték volna: Hogy ez a' birtok mekkoraságán, a' mellyen az előtt is természetesen épült, és állott vala, törvény szerént is meg állapított legyen.

Haszontalan álmodnak tehát azok, a' kik azt tartják: hogy a' banderialis juss familiák szerént különös Privilegium mellett mehetett; vagy valaha tartatott volna, (a' Perpetuus Comitatuson kívül); a' mint egy Nagy Méltóságú Grof Levelében olvastam „*mea Familia una ex septem banderiatibus familiis*,” a' mint Keresztury is említett munkájában, de még is a' hét szent szám nélkül tartja. — Mert ez semmikép nem áll; már a' Magyarok ide be jöttekor nem hét volt a' Zászlós úr; mert csak a' Kúnok által Kiöv mellett tizenégyre ment, és itt is annyira a' mennyire az ország terjedése vele hozta, meg szaporodott. — Nem a' Familia vagy Privilegium, hanem a' jószág, birtok szerént ment a' tulajdon Zászló tartásának a' jussa; nem is mehetett másképp; mert történnén, hogy az olly Familia elveszthette ellenség által a' jószágát, — honnént állította volna ki a' Bandierumot? — a' privilegiumbul? Ez tehát egykori lehetetlenséget foglalna magában, ellenmondást, mellyet ditső eleink törvényében az ellenség se találhat. Hogy ez igaz, következőleg bővebben meg látjuk; de hogy addig se kételkedjünk ez állítás igazságáról: ime! már Kálmán 1-ső törvényre 40-ik részéből látjuk, hogy a' „*Loricati olim secundum exigentiam proventuum disponebantur*,” és az 1498-ik esztendei 15-ik törvény 3-ik §-lye így szól: „*Si autem aliqui Praelatorum et virorum ecclesiasticorum secularia jura possiderent, ea, quae ab antiquo banderiatibus*

sunt, nunc quoque Bandieria sua habeant, et ratione illorum ultra caetera bona ecclesiarum, super quibus fundata sunt, consimiliter exercituare sint obligati,“ ismét az 1454-ik esztendei 3-ik törvény így szól; — „§ us 1-mus ita videlicet, quod quantumcunque ecclesiarum seu personarum ecclesiasticarum proven-tus per inimicos exstitissent minorati, juxta limitationem electorum hominum praedictorum etiam hujusmodi exercitatio earundem ecclesiarum seu personarum ecclesiasticarum cum tanto defectu minoretur,“ ismét az 1500-ik esztendei 21-ik törvény így szól 2-ik §-ben. „*Universa etiam bona et quaelibet jura possessionaria, quorumcunque Dominorum banderiatorum apud manus Nobilium banderia non habentium, titulo pignoris existentia, et habita inter bona eorundem Nobilium ad sortem conservationis gentium modo praedecarato computentur,*“ ismét 1-ső Mátyás 3-ik törv. 7-ik art. „*Item quod in exercituatione et levatione Banderiorum Praelatorum et Baronum nostrorum, ac exercitus generalis regnicolarum teneatur idem modus, qui fuit tempore quondam Domini Sigismundi Regis: §-us 1-mus, et qui in bonis destructi haberentur, agatur cum eis juxta exigentiam bonorum suorum,*“ így szól és ezt bizonyítja az 1518: 1; 1498: 22; 1523: 19; 1526: 9. 30. „*Gentes Dominorum Baronum, sine haeredibus decedentium, ratione bonorum eorundem, illi, apud quos ipsa eadem bona*

haberentur, juxta contenta decreti conservare sint astricti," így az 1528 : 8. 1595 : 18. 'sa't.

A' mellyekben tsak egyszer sem látjuk, hogy a' Banderiatusok kötelességét a' Privilegiumok szerént várta volna az ország, hanem, „juxta formam generalis decreti," melly a' jószághoz szabja: „Dominorum quidem ex eo: *ut rescitur numerus jobbagionum, juxta quem gentes conservare tenentur.*" 1518. Bách. 1. §. 2. 4.

Innént tehát kitettzik, hogy nem a' személyek' hanem a' jószágtúl függött a' tulajdon Zászló tartás is.

Látni valóképpen úgy értvén a' dolgot, hogy azon jószágnak örökös tulajdonnak kellett lennie. (1500, art. 21. §. 2.) — És mivel némelly familiák a' legnagyobb veszélyek közt is századokig virágzottak, a' jószágaikat a' banderiális kötelességgel firúl fira botsájtották: az szülte azon véleményt, hogy familiák voltak banderiatások.

g) Hogy a' Fő Had a' szükség esetére korán felkiáltattván (1601 a. 10) természetesen tsak akkor hivattatott fel, és indult meg, ha a' szükség meg kívánta. — És így történt, hogy „tempore exercitus generaliter proclamati." ennek egy része magát elegendőnek vélvén gyakor meg is ütközött. Mert ditső eleink tsak akkor láttzattak magoknak halandóknak, ha az ellenséget türniek kellett. Innént ered a' particularis insurrectio nevezet;

mellyet egyébként az alkotmány lelke nem esmér.

Minemű mennyiséget kellett egy bizonyos terjedésű jóságbul az ország védelmére tartani: Ez a végső tehetségig a szükségtől függött, és ehez az ország gyűlésén alkalmaztatott.

És ha a szükség kívánta, életöket és vé-
rök feláldozták ditső eleink. A mint ezt bizonyítja az 1526-ik esztendőbeli 11-ik törv. mondván: „limitandi sunt universi Domini, Praelati, Barones ac Nobiles in hac ultima necessitate juxta eorum facultates,” (non quidem more solito sed urgente necessitate) és az 1546-ik esztendei 5-ik törv. „Statusque et ordines regni, qui pauci jam sunt reliqui, vix etiam habent, qua in dies singulos vitam traducant, etc. §. 2. ut tamen Majestas Regia sentiat etiam extremis temporibus, rebusque afflictis ac prope jam desperatis nihil ab Hungaris praetermitti, quod in propriam defensionem per eos praestari possit“ etc. — 1552: 1. §. 3. „tum vero sese vitam et fortunas suas in fide et servitio suae Majestatis, eorundemque ejus Serenissimorum Liberorum profunderere paratos offerunt in omne tempus.“ — art. 2. „quod vero Sacra Majestas communicare itidem cum eisdem fidelibus suis dignata est, rumores quos undique habet certos de Turcarum Principis in Ungariam celeri ingressu, affirmavitque Majestas Sua, ejus se es-

se propositi, ut personaliter advenienti hosti personaliter ipsa omnibus viribus occurrat, ac proinde hortata est eosdem fideles suos, ut Ungari, ad quos præ caeteris imminens periculum propulsandum spectat, pro sua liberorumque ac conjugum salute more Majorum suorum ad insurgendum viritim penes Majestatem suam parati sint etc. §. 1. Status et ordines regni sanctissimum Majestatis Suae propositum summopere probant supplicantque, ut etiamsi forte Turcarum Principem erumpere non contingat, nihilominus Majestas sua institutum suum intermittere nolit, sed ad recuperandam eam regni partem, quam Turca possidet etc. a. 3. §. 1. Statutum est propterea, communibus omnium votis, ut Praelati, Barones, Nobiles caeterique Ordines et Status regni possessionati, hoc est, quibus coloni sunt, ac simul Nobiles unius sessionis, nemine excepta viritim, hoc est per singula capita armati insurgant penes Sacram Majestatem, vel serenissimum regem Maximilianum ejus filium in expeditionem prodeuntem. §. 2. atque insuper ex singulis decem colonis juxta numerum dicæ proxime præteritæ singulos equites bene instructos ex propriis eorum facultatibus, non sumtibus colonorum, et præterea ex singulis viginti colonis unum peditem pixidiarium colonorum sumtibus secum adducere teneantur §. 3. neque quisquam Ungarus possessionatus sub hac expeditione usque ad illius exitum externa pecunia audeat

positive militare," — 1553: 1. §. 2. „*Effectuari, ut Majestas sua et omnes homines intelligant, ad extremum usque eorum spiritum: Ungaros majorum gloriae, dulci patriae, sibi denique ipsis suaeque libertati ac salutis minime defuisse.* art. 2. §. 1. eodem tamen, quo semper fuerunt animi ardore, eadem constantia in his, quae ad eorum defensionem spectant offerunt penes personam sacrae suae Majestatis vel Serenissimi Regis Maximiliani ejus filii“ etc. „viritim iisdemque apparatibus praesto semper affuturos, quibus in superioris anni conventu fuerat constitutum“ etc. — 1598: 2. §. 2. „Nam et militem, publicis decretis oblatum, in promptu semper habuerunt, et ad omnes supremorum Capitaneorum requisitiones eo, quo possibile fuit modo et ordine insurrexerunt, et periclitanti Patriae subvenerunt, et omnibus conflictibus praesentes fuerunt, sicut id multorum praecipuorum virorum Nobilium interitus luculenter ostendit.“ — És más számtalan hasonló tsudálkozásra méltó áldozatokkal tellyes törvények, a' minőt és mennyit, semmi nemzet a' világon nem mutathat; mint annyi tanui a' nemzeti Alkotmány ditső jó létének, melly által vezéreltetvén semmi akár mi szerfelett kedvetlen idők is, soha a' nemzeti lelket oda nem vihették, hogy az egész nemzet, vagy annak többsége, törvényes hűsége megszégésével, a' becsület ösvényét valaha elhagyta volna.

Meglátván már föllebb a' b) alatt, mi-
bül állott légyen a' rendszerént való magyar
hadi erő, lássuk már most rendre a' felkelést
tárgyozó törvényeket, a' végre: hogy kita-
nulhassuk a' különös mivoltát ezeknek, és a'
többi hadi szer tartását ditső eleinknek.

És hogy az olvasók a' figyelem tárgyát
szemek előtt tarthassák, a' következő nyo-
mozások érdemesebb részét, úgy mint a' há-
rom féle magyar hadi erő különös mivoltát
előre botsájtom.

Láttuk, hogy ketteje ennek a' közönsé-
ges felkelés neve alatt jött. E' volt az ország
Főhada, és állott a' személyesen felkelt ne-
mességből, nobiles, és az ország hadaibul, gen-
tes, Banderia exercituantes.

A' nemesség miből áll: ezt a' neve egé-
szen megmagyarázza, úgy mint az egész
nagy és kisebb nemesség személyesen.

Az ország hada állott az ország Nagyjai
zászlóibul, gentes, Banderia Baronum et Mag-
natum, és a' Vármegyék zászlóibul, Banderia,
a' hová a' kisebb birtokú, és azért zászlóval
nem bíró nemessek, nobiles comitatenses, a'
hadaikat állították, mint már láttuk.

A' harmadik felekezet vala a' királyi föl-
ség hada. És ez az, a' mi itt az egész figyel-
münket elfoglalja, annyival is inkább, mivel
ez az állandó katonaságnak tartatott, és tsak
azért is érdemes megtudni, melly kiterjedé-
sünek kellett ennek lennie, midőn ezen te-
kintetben vétetődhetett.

Hogy ennek egy ezer személyes Zászlónál többnek kellett leni, a' józan ész mutatja, mert a' mint Sigmond és Albert fölséges Királyink törvényneiből láttuk, ez azon, végre, melyet az ország a' Királytul várt, elegendő nem lehetett.

A' Nevei is többre mutatnak, mert látjuk, hogy a' törvényekben „Stipendiati Regis, Gentes Regis, Homines sui exercituales, Banderium regale nevezetek alatt jönnek. És kétséget se szenved, hogy ezek annyi sokfélék voltak, (1492. 17.) és ugyan régenten a' Megyék vára' hadai militia castri, de mivel ez megszűnt, lett

1-ső A' Banderium regale, melly állott ezer *) főből.

2-ik A' királyi Fölség uradalmaibul álitott hadak, gentes Regis.

3-ik Az ország hivatalossai, Barones Regni, hadai, ugy mint a' Nádor Ispány, és az Országbirája' hadai, a' mellyeknek a' béreket az országnak ezen zászlós urai a' királyi tárházbul huzták, és a' mellyeknek száma a' tár bőségétül függött (1454. a. 2. 1498 a. 21.) a' stipendiati regis.

4-ik A' tiszteletbéli hivatalosok, mint örökös Hadnagyok' hadai, Comites liberi perpetui, a' kik ezen megtiszteltetések alkalmá-

*) Innent jön az „Ezred“ nevezete.

val nyert bő jószág jövedelmeihez képes szám-
néppel a' Fölségnek állandóan szolgáltak. 1492.

21. —

Ez bizonyos a' következendőkben is

a) Hogy a' Comes, Hadnagy, (örökös ké-
sérője a' Királynak.)

b) A' történetek bizonyítják: a' mint lát-
juk Hunyadi Lászlót nem csak minden to-
vábbi rendelés és kinevezés nélkül, de sok
irigy alattomos akadályok ellen is az atya
halála után, ennek a' tisztségét az ország köz
bátorságára nézve, folytatni. Látjuk Babot és
Istvánt II-ik Andrástul, Frangepánt IV-ik Be-
látul, Hunyadit V-ik Lászlótul az illy szol-
gálatért, és szolgálatra való alkalmatosságo-
kért illy Nagyokká neveztetni,

c) Thuróczy ezen méltóságot igen vilá-
gosan ide határozza meg 3-ik K. 51-ik ré-
szében, Hunyady Janos örökös hadnagyá va-
ló neveztetését így irván le: „Et temporalem
gubernationis dignitatem predictam“) ez a
„praedicta“ pedig ez „Regnum Hungariae
sanguinolentis suis suorunque laboribus et
bellicis artibus praeservatum — quam us-
que praesens suis meritis et regni necessi-
tate exigente tenuerat, in perpetuam com-
mutavit Haereditatem“ az az: azon hatalmat
az ország védelmében, mellyel eddig mint Gu-
bernátor olly böltsen és hasznosan az or-
szág szolgálatjára élt, letévén a' gubernátor-
ságot örökös tulajdonává tette, a' mint az
eránta való privilegiumban mégvilágosabban

kimondatik: „volentes dignitatem illam gubernationis temporalem, quam hactenus dignis meritis ad infinitum tempus gessit, in aliam perpetuo commutare. (Lehoczki H.S.1. et O. ez tehát a' perpetuus comitatus.

És innent észre vehetjük, miért voltak ezek és mire nézve „Eximii“ tudni illik személyekre „qui solius regiae Majestatis judicio reservati intelliguntur“ 1486 a. 20. — és hadaikra nézve az ország köz hadából nem pedig polgári pöreikre nézve, mert hogy az illy szabadságot az ország törvényesnek nem esmérte bizonyítja az 1495. 15. az 1526-ik esztendei 33-ik art. mondván „quia dicuntur aliqui Dominorum tales praerogativas habere, ut coram Comitibus parochialibus in causis contra eos motis vel movendis Juri stare nollent, dignetur regia Majestas hujusmodi litteras seu praerogativas cassare et abolere.“*)

Miért voltak „tituli veri“ mert tiszteletbeli ország Zászlóssai, de valóságos kötelességgel Hadnagyok voltak, a' fölségnek örökös Hadnagyi: — Miért „magni“ mivel nagyobb kötelességgel terheltettek mint a' Fő Ispányok Comites parochiales. — „liberi et perpetui“ mivel kivett, 's nem személyes hivatalban lévő és nemzetségről nemzetségre örökösi valának e' hivatalyoknak.

*) De főben járó hatalommal bírtak. 1495. 19. §. 3. 4.

5-ik a' magyar Országhoz tartozó tartományok hivatallossai Hadai: ugy mint

a) A' Horvátok Bánnya.

b) Az Erdélyi Vajda.

c) A' Székelyek Hadnagya, Comes Siculorum.

d) A' Rácz ország Despotája.

e) A' Machovai és Zörényi Bánok 's a't. mint mind a' két Valachia, Servia 's a't.

6-ik A' Comites confiniorum, a' vég hadak Nagyjai, mint a' Temesi, Pozsonyi, Hadnagyk Comites.

7-ik A' Vég várak Nagyjai, Capitanei castrorum finitimorum, a' kik jószágokkal birtak a' tisztségek *) alatt lévő várak után 1498. 21. 22. 42; 1518. 1. §. 4. 's a't.

Ehez számláltattak a' közönséges felkeléskor, ha a' fölség személyesen ment.

8-ik A' személyes szolgálatban lévő udvarnokok, és hivatalos hadakkal nem bíró ország Zászlóssai Hadai, a' mellyeket a' tör-

*) Ezek voltak hivatalos tulajdonossai azon urodalmaknak, és innent jön a' régi Famiáliák örökös tulajdonai külömböztetése „perpetuus in T.“ a' hivatalos tulajdonoktul, mint Balassa perpetuus in Kékkő 's a't. Mivel a' ki hivatalbul birta, nem ment rendszerént firul fira a' (várbéli) kapitánysága, a' hová a' perpetuus tartozik. 1403. 9. „in casu, quo Nicolaus filius Steph. de Lyblo, et ipsum Podalin non in honorem sed in perpetuum habere dignosceretur.

vény értelmében tulajdon jószagaiktul állítottak. 1492. 20. 1500. 21.

9-ik Ezekhez járul egyéb eránt mint az előbbeni az ország hadához tartozó, de foglalatosságára nézve felébe mindig a' véghe-lyek szolgálatjára rendelt Banderiummai a' tisztelendő Papságnak. 1518. Báchi 1. art. 5-ik §-lye,

Albert Király még azt is rendelte a' régi szokáshoz ragaszkodván 13-ik törvényében, hogy a' háborubeli nyereség a' nyertesé legyen, és a' fölség abbul semmit se kívánhas-son, mint legfölylebb a' föbb, 's azért a' Király birtoka alá tartozó foglyokat illendő áron.

Hogy az ország határi 's végei védelmében és megtartásában a' magyarok tanátsá-val fog a' Fölség élni, 14-ik art.

Hogy az Egyházak és egyházi személyek bért ne fizessenek, a' mint nem régen vissza élőképben kezdődött, de mind azon által, a' mint szoktak, hadi szolgálatot tegyenek. 19-ik art.

A' ki a' hadban van, az ellen pör nem foly 37-ik art.

A' temetés utáni, vagy 5-ik László, ak-
kor gyermek László Király, a' Török ellen
ama híres és örök ditsőitést érdemlett Hunya-
di János Főkapitánysága alatt (art. 1.) eleve
az ország hadi erejét jó rendbe szedni akar-

ván illy redeléseket tett 2-ik törvénnében 1454-ik esztendőben.

Hogy a' Király jövedelmei a' Praelatus, ország Zászlóssai és nemessége közül választandó személyek által számba vétessen, és megtudódjon hány Banderiumot (Zászlót) lehet vele fel állítani, a' kik folytában azt is rendeljék el, miképp a' királyi jövedelmek a' királyi kamarába szolgáltatassanak, miképp a' királyi kamara a' jövedelmekkel bánnyon. és

Hogy azoknak, a' kik az ország Zászlóssai tisztyét (honores Baronatum) viselik, és banderiummal szoktak kiállani, a' bérek a' királyi kamara által kiadasson, hogy szolgálatra hadaikkal (banderiis) készen legyenek 2. art.

Hogy az Érsekek, Püspökök, Praepostok Káptalanok, Apáturok, és más nagyobb papi Méltóságok és tisztviselők, mint Sigmond Király alatt szoktak, olly számu banderiummaikkal felkeljenek, úgy mind azonáltal, hogy a' mennyire a' jövedelmek megkissebbedet az ellenség által a' választott emberek meghatározása szerint a' gyakorlások (exercitatio) annyival megkissebbítessen.

A' kisebb tisztű 's méltóságú Papi személyek, a' kik neveik a' gyakorlás lajstromába felirva nintsenek, az arra kirendelt személyek igaz lelki ésméretü határozása szerint a' jövedelmeikhez képest gyakorolni tartozának. 3-ik art.

Minden Varmegyében választasson annyi jó hírű 's nevű vagyonos nemes ember a'

mennyi Szolgabíró vagyon. Ezek a' paraszt ház helyeket hit alatt számlálják meg.

Minden száz paraszt porta (annyi mint házhely) után, légyen az papi vagy világi birtok, négy lovas és két gyálogos szolgáljon, ebben az esetben tsak, és tsak az ország határáig.

Minden Vármegye közönsége a' maga kebelében egy alkalmatos gyűjtő Nagyt (conductor belli) válaszszon, a' ki a' felszámlálás szerént felkelő nép számával annak idejében a' seregek kapitánya mellé járuljon.

A' jobbágysokkal nem bíró nemessek fejenként felkeljenek, vagy a' magok urok alatt* a' választottak határozása szerént gyakorolni tartozzanak.

*) Nem tsak az Érsek's a't. hanem hatalmas Zászlós urak is vettek fel jóságaikra nemesseket, a' kik udvarok fénnye fenn tartására mint udvari, mint hadi, mint gazdaságbéli tisztek szolgáltak, és természetesen, birtokaikat ezek pártfogása alá vétették. Kétséget se szenved, hogy itt azok is értetődnek. „universi etiam nobiles regni nostri, jobbágiones non habentes, per singula capita, aut cum dominis ipsorum etc, teneantur exercituare“ art. 4. §. 4. Sig. 5-ik Dec. 3. art. később, midőn az armalisták által a' szegény nemesség annyira elszaporodott, hogy paraszt helyre is ült, vagy talán ott maradt, látjuk, hogy ha nem szolgált az urának mindenadóval tartozott akár ki, ha a' más telkén ült. — „Similiter armati nobiles quoad eorum personas“ (nempe taxentur et milites expediant)

És ki lovon vagy gyalog mehessen, ki oda haza maradhasson, a' vagyonna minéműségéhez képest, és idejére vagy egészségére nézve azon választottak rendeljék el.

A' Nagyok (Magnates) kisdéd fiai helyett, fegyveresek, más gyermekekért és árvákért, gyakorló emberek küldessenek. art. 4.

Ezen esetben az Ország Nagyjai zászlóssai, vitézi 's nagyobb kisebb nemessége és előkelői, a' mint megosztva vannak fejenként felkeljenek.

A' várakban több Várnagyok közül tsak egy maradjon annyi védőkkel, a' mennyit a' választottak elegendőnek ítélendének, a' többi személyesen kikeljen art. 5.

A' nagyobb nemesek házában tisztartóul egy nemes ember maradhat, de maga helyett embert küldjön.

Az egy kenyéren lévők közül a' régi szokás szerént egy keljen fel. 6-ik art.

A' gyakorló jobbágysait azon nemeseknek, a' kik több Vármegyékben birnak, ha az uraik a' magok zászlójok alá venni akarnák, a' számláló urak azon Megyébe utasítsák, a' hol ennek személyes lakása vagyon; a' kik-

,hi enim, sicut et alii nobiles omnes, in alienis et civilibus fundis residentes, ratione fundi (si non sit exemptus fundus) instar aliorum Colorum et civium contribuere et Decimas etiam solvere debent. 1595. 8. (tudni illik az urok számára.)

rül a' Főkapitánynak is ugyan ő fog számot adni. 7. art.

Mindenik a' maga költségen jár, a' kárt a' Megyebeli Hadgyűjtő Nagy, vagy ha ez nem tehetné a' Főkapitány, a' jöszágtalan feje által adásával is vissza térítesse, és egyébként a' törvény szerént is lehessen megkeresni art. 8.

Minden királyi városok, egész Slavonia, a' mellyektől adót (*lucrum camerae*) fizetni nem szokna; a' fent kitett módon felszámllatasson. Hasonlókép a' Filisteusok, Kománok, Oláhok és Tatárok gyakorolni (*exercituare* etc.) tartozzanak. art. 9.

Egy lovasnak heányossága 16 arany forintal; egy gyalogé 10 forintal pótolatik 15-öd napra az Hadgyűjtő Nagy által történendő *executio* terhe alatt. art. 11.

De a' katonát készakartva pénzre fordítani feje veszte alatt tiltatik. art. 12.

Ha ki a' gyakorlók közül megszökne, a' nemes a' jöszágát, a' nemtelen életét veszti. Szinte ugy azok, kik az urai által küldettek vagy pénzért elszegődtek, és elmenni nem akarnának, fejeket veszti. a. 13.

Illy szokás ellen való nagy felkelés soha se rendeltetik. *)

*) Ezt olvasván valaki azt gondolja, hogy a' jó Isten tudja mit nem tehettek ennyi erővel jámbor eleink, főképp olly Főkapitány mint Hunyady János. De tudja meg az is, a' ki máshol nem olvassa, hogy ezen időben a' gonoszság már ugy elterjedett, az Isten ostorára, melly nem sokára kiütött, ugy megért már ekkor sze-

Odahaza a' Valasztattak a' birákkal Fő és Vice Ispányokkal igazságot miképp szolgáltatassanak, a' 15.

A' követek haza mentével ezek gyorsan a' gyakorlás módja szerént úgy elrendeltessenek, hogy mihelyt a' Fő Kapitány levelét veszik a' Megyék, azonnal az ő általa kirendelt helyre, a' föllyebb említett mód szerént választott megye had gyűjtő Nagyjai vezessék a' seregeket.

Az 1458-ik esztendei ország gyűlésen Horogszeghi Szilágyi Mihál kormányozása alatt, midőn ditsőséges emlékezetű Mátyás Király választatott, az ország védelmére nézve illy rendelés tétetett:

A' Király Úr minden akárminemű ellenségek és megtámadók ellen, az ő királyi jóvedelméből tartozik, még győzi, az országot védelmezni.

Ha pedig nem győzné, akkor a' Prae-latus és Zászlós urak, és minden Egyházi férfiak tartoznak az ő hadaikat (gentes seu banderia) felemelni, és az Istenben boldogult Királyok e' részben tett határozásaik szerént felkelni. Ha pedig ezek se volnának az ellent állásra elegendők, akkor az egész nemesség, és akár mi más állapotú birtokos em-

rentsellen hazánk, hogy Koroghy Jánoson Machoviai Bánon, és néhány gyűlevész keresztéseken kívül senki se jött Hunyady tábarába. Evvel és maga 10 ezer népével verte meg a' Törököt (Thuróczy, Ranzanus, Palma etc.

ber, régi szokás szerént felkelni, és gyakorlani a' hadak módjára tartozzanak.

Mátyás Király alatt a' gyakorlásban és a' Praelatus és Zászlós urak banderiumai felemelésében, szinte ugy a' fő hadra nézve (*Exercitus generalis*) a' volt a' felkelés rende, melly Sigmond Király alatt. 1471 a. 7. — És a' ki a' jószágában megromlott az állapotja szerént bánattasson véle §. 1. — Ki több beneficiumot birna, ezek után is gyakorolni fog. a. 13.

Ugyan azon Mátyás alatt, de jelenléte nélkül, 1474-ik esztendőben tartott országgyűlésen, a' török ellen, minden paraszt házhely után, ide értvén a' fölség birtokát is, és a' portákat nem a' füstöt, sem a' puszta házhelyeket számlálván. Sóért, egy arany forintot ígért az ország, 1474 1. 2. 3. 4. 8. akképp:

Hogy ha mingyárt a' Fölség vagy az ország akár a' Szentséges romai Pápától, akár más keresztény fejedelmektől a' hit dolgáért pénzt vettek volna is fel; ezen esztendőben semmi gyakorlással (*exercituatione*) ne akadályoztassanak az ország lakosi, egyéb ha a' török Császár az ő hatalmasságával ellenek jönne. Melly esetben az ország régi szokás szerént gyakorolni (*exercituare*) tartozzon.

Ezekből ugy láttzik, mint ha az ország ez idén éppen nyugodni akart volna, és heverő kényének kedvezvén, hadbeli fáradságát pénz-

zel félváltani. Pedig, még úgy: hogy e' pénzt se adná ingyen, mert sőt kívántak és megnyerték érte.

Igy ítélné meg balul ditső eleinket ezen törvényekbül, a' ki törvényeinket tsak fölessen a' tzmjei után keresné. De másképp áll a' dolog.

Mátyás iffjú, tüzes vérű, nagy vitéz szülötül termett, erőszakos időben élő 's tapasztalt vitéz király, egészen, a' hadaknak élt, és mivel (majd csak nem erőszakos) választását, a' fogságbul, a' kész haláltul, melly László testvérét irgalmatlanul elsőprötte, meg szabadulását, egészen a' nemzete' és hozzá tartozandói számos bérelteinek tulajdonította: mint lehetett volna másképp? mint sem hogy ezeket mindenek felett betsülte, ezekben bizott, ezek tökéletesítése a' legkedvesebb elszánása volt, és illy helyheztetésben ő ezeket ezek ötet, sok ditső tettekkel felmagasztalták. Ezek nem voltak titkok; ezeket sokan érezték, az egész világ látta, bámulva tsudálta, és — követésére elragadtatott. Már minden tsak zsoldos akart lenni, nem még haszon keresésbül, tsak a' nagy hirért, a' nagy névért, — így történt, hogy midőnminden törvényes katonáskodástul menntek kívántak lenni, és úgy látzatik mintha végképpen meggyengülve oda haza heverni akarnának Eleink, akkor leginkább a' béreltek közt (Sóért) törték testeket. — Ez kitettzik azon articulusbul, mellynek a' czimje „Judicia non

celebrentur“ így szólván — „*quod octavae*“ (termini judicorum civilium) „*infra annum integrum non celebrentur, maxime ex eo: quia major pars regni, et quasi totum regnum erit in exercituatione contra Turcas* et etiam propter labores praesentis subsidii“ (azon eszfendőbeli törvény 10-ik art. — Így látzatott megszűnni a' magyarok hadi tüze, midőn a' Magyarok leginkább vitézkedtek, így indúlt megveszi a' törvényes magyar had, nem azért hogy a' Magyarok katonáskodni nem tudtak, vagy nem akartak volna, hanem inkább: mivel igen is gyorsan más név alatt katonáskodtak. „*Sed quidquid praecipiti via certum deserit ordinem, non habet laetos exitus*“ (Boet) Ezek a' Matyás király ditső tettei, önkényes háborúi, az ő heves természete, nagy lelke, melly önként minden határokon ált hatott, és a' törvényeknek is igazságos, rendes, és szerentsés gátját, mint valamelly akadált nehezeltvén, a' hol lehetett elkerülte 1492. 1. 28. §. 2. Az a' nagy példa, mellyet választásában a' magyar világ látott, a' zsoldos * katonákat felette is megkedveltették, szükségessé tették, és azt következtették, hogy mindég inkább pénzbeli segítséget mint hadakat az ország-tul kívánna, és e' hatalmaskodó idők eszközléséhez képest, a' béresek számát nem csak

*) Zsold, a' német mondja „*Sold*“ — én legalább, nem tudom az eredetét, de úgy tartják hogy innénd jön a' „*Soldat*“

nagyra vitte, hanem azokkal majd csak nem csudákat tett; az ő fekete ezredje az egész világon híres volt. Innént jött, hogy végtére a' Magyarok a' fizetésért való szolgálatra, a' pénz keresésre egészen ált szoktak. 1492. 18. a' végén, 1599. 22. 2-ik §-je *) — Így azon az úton, a' mellyen a' megyék hadai megszűntek, jött megvetésre az a' nemes magyar had szer is, a' mellyel egyedül Árpád **) ezen hazát szerzette, és az ő nemzete sokáig fényesen fenn tartotta, az a' had, a' mellyel Béla, László, Kálmán. Lajos 's a' t. a' hadi tudomány és forgatások remekét, a' vitézség legnagyobb tsudáit tették, még magok a' Ma-

*) Nam etiamsi personaliter insurgere vellent, tamen quia flos militiae et pene omnes bello habiles stipendia merebunt, neque domi nisi bello minus idonei remanebunt“ etc'

**) A' régi Magyarok régi tapasztalásbul tudták vagy természetes okossággal által látták a' külömbséget az országi, és béres hadak közt, és azért alkotmányokban közönségesen amazt tartották meg „ad haec Paenorum copiae militares pene omnes aliunde adscitae externae et conductitiae erant, quibus reip. salus ita cordi esse non poterat, ut civibus esse solet, imo vero mercenarii hi milites primo bello punico pacis tranquillitate composito stipendia sua et militiae praemia postulabant, quod cum exhausto aerario praestari non posset, grassantes longe lateque per Africam ita omnia vasta verunt, ut aegre iis obsisti potuerit“ írja a' régiek után Danes Gen. temporum notio Viennae 1735.

gyarok által is megvettegetett. Így jött betsba a' magyar Nagyoknál is, a' kik halála után a' példáját követték, egyedül, a' béres katonaság, mellynek tartása végre minden országokat kiszegényített vagy felforgatott; a' mint itt is a' Nagyok a' végre követték ebbe Mátyás példáját, hogy többé olly rendesen és szorosan ne tartathassanak; az országot velek valósággal fel is forgatták. Mátyásnak vagy nem ez időben élni, vagy kihalni nem kellett volna.

Az ezen időben hatalmasan meggyökerezett izlésből jött, hogy nem sokára a' hadakban is nem emeltettek a' népek, „gentes“ hanem ezeknek járandó bérekért fogadtattak: és így a' „gentes“ az ezután való törvényekben gyakor stipendiati Praelatorum Baronum et caeterorum regnicolarum, és servitores nevezet alatt jönnek.

Innént jött, hogy a' fogadás terhes lévén végtére a' magányosoknak, ezt előbb a' megyékre, osztán a' Tárnokra bizták, a' nélkül, hogy a' természetes hibáit megjavíthaták volna, a' mint majd tovább meglátjuk: a' mellyeknek bővebb megértésére ezeket itt a' magok kútfejénél előre botsájtottam.

Nem is volt más, a' ki még a' régi szert itt egészen félben nem hagyta, egyéb az egyházi sznmélyek, a' kik a' megrováslásokra és béreltetésekre nem adták magokat, hanem tovább is törvényesen vitézkedni kívántak
1471. 24.

Már ezekből érthetjük, hogy történt az, hogy az 1478-ik esztendei ország gyűlésen a' Király kívánsága szerint öt esztendőre egymás után minden paraszt házhely után (ide nem értvén tehát a' Nemességet, és ki vévén a' birákat, a' béres szolgákat, a' pusztá helyeket, a' malmokat, a' szegényeket, és azon zseléreket, a' kik földekkel vagy szőlőkkel nem birnak) forintot esztendőnként ajánlottak, ismét ugy: hogy az ország a' törvényes gyakorlástúl ezen időben mennt légyen. Egyéha a' Török vagy Romai Császárok, Cseh vagy Lengyel Királyok vagy a' Romániai Bassa megtámadnák.

Ezen esetben a' régi szokás szerint tartozott kiki gyakorlani, és senki magát pénzel fel nem válthatta. 1478. 1. 2. 3. 4.

Ez utolsóból ismét a' látzatik következni, hogy voltak, a' kik a' törvényes kötelestől magokat szívesen meg váltották volna? Igen is de csak törvényes szolgálotjoktól a' végre, hogy bérért szolgálhassanak; a' kik ditsőitettek, gazdagodtak; és büntelen az országot sokáig prédálták, midőn a' törvényes gyakorló a' magaéért élt, és ha ki tsapott, a' törvények mindjárt keservesen elérték, mint a' 6-ik 7-ik (a' mellyből azt is láthatjuk, hogy nem a' vármegye gyűlésétől hanem a' „generale iudicium“ *)-tól, melly 1486 esztendei (1. art.

*) A' mint a' Generale Palatiale iudiciumról szóló törvényekből, és különösen And. 4. 5.; 1478. 7.;

által egészen meg szüntetett, kéri az ország egy részét felmenteni) 8-ik 9. 10. 14-ik törvényből, és különösen az 1486 esztendei törvény előbeszédjéből (melly törvényével Mátyás az ő alatta olly hires igazságot, a' régi szokás szerint (art. 26. §. 14. etc.) ditsőséges gyakorlásba hozta) látható.

Még ezen Fölség alatt 1486 esztendei 33-ik art 2-ik §-lye értelmében az is rendeltetett, hogy az urak zsoldossai kártételekért a' a' Fő Ispány által ítéltesse.

Második Ulászló alatt e' tárgyba illyen rendelkezések tétettek, és ugyan.

Az 1492 esztendei törvényében:

A' királyi Fölség az ország védelmére és végei megtartására tulajdon népeinek, akár azok mint *Tisztek* és *hivatalyosok*, akár *gyakorlók* a' királyi berről rendeltést tégyen, hogy a' béreltek, és a' vég helyeket bíró tisztek az ország népét ne foszszák, art. 17.

A' Fő Had (exercitus generalis) a' Praelatus és Zászlós uraktól, az ország Lakositól, és akár minemű birtokos emberektől, egész

1481. 14. 1492. 35. 80. 81. 82-ik art. kitet-
tzik, e' volt a' Rajta-Vesztő-Ítélet, *judicium stat-
tarium*, *Standrecht*, és a' megye költségén ment;
azért lett terhes; és meg szüntetik olly mód-
dal, hogy a' szükség esetében a' megye kéré-
sére, a' Fölség e' hatalommal a' megyét ru-
házza fel, a' mint erre nézve a' gyakorlat I-ső
Mátyás első meg szüntető 1486-ik eszt. 1-ső
törvénye szerint maradt.

addig még a' királynak hivatalos tisztjei és béresei az ellenségnek ellentálhátnak, fel ne kiáltasson.

Ha, pedig a' szükség a' Fő Had felkérését megkívánná, akkor a' Praelatus és Zászlós urak és az ország nemessei akár melly részében az országnak a' végeken túl a' gyakorlók modjára ne vezettesenek, úgy kívánván az ő szabadságok. Kivévén azokat, á' kik bért vettek fel. 18-ik art.

Ha a' Főlség a' maga hasznáért az országon kívül hadakozna, akkor a' Praelatus és Zászlós urak, az ország nemessei 's a' többi birtokos emberek akarattjok ellen ő Főlségével menni vagy népeiket *) küldeni neköteleztesenek, 's arra semmi módon ne kényszerítesenek egyéb, ha ő Főlsége tisztjei volnának, avagy ezen Hadra ő Főlségétől bért vettenek volna.

Ha pedig történne az országnak kívülről való ellenséges megtámadtatása, addig még a' tiszték 's béresei az ellenségnek ellentálhátnak, ő Főlségének a' közönséges felkelést ne kellen kihirdetni.

Kihirdetessen azomban szükségképpen, ha a' tisztjei és béresei az ellentállásra elegendők nem volnának.

És ha a' királyi Főlség vagy Palatinus vagy az időbeli Főkapitány a' Főhaddal személ-

*) Ide lásd az 1498-ik esztendőbeli 17-ik törvényt a' 250-ik lapon, a' hol ez mint a' szokás 's törvény ellen való meg másoltatik.

Iyesen menne, akkor a' Praelatus és Zászlós urak, a' kik banderiumokkal birnak, a' banderiummaikkal, a' többi Zászlós és Nemessek az alább meg irt módon és rendel az ország határáig, de nem tovább követik, ugy kívánván az ő szabadságok; kivévén a' föllebb mondott tisztjeit és béreseit ő Fölségének. art. 19.

Egy egész banderiumban négy száz főszámláltatott, félben két száz; felében nehéz fegyveresek felében Huszárok.

A' többi Zászlóval nem bíró ország Zászlóssai az ő tisztjek tehetségek és jobbágyaik számához képest gyakorolni fognak.

A' Nemesek tudni illik és a' többi *) kisebb birtoku emberek minden egész 20 porta, az az jobbágy házhely után egy lovast, az egy házass nemessek pedig, a' kik tudni illik jobbágyal nem birnak, minden 10 kuria után egy lovast küldeni tartozván. 20. art.

A' Fő-Hadnagyok Duces, ugy mint Korvinus János és Ujlaki Lőrincz; a' tiszteletbeli ország Zászlóssai 's örökös Hadnagyok, Comitibus liberi et perpetui, mint Zápolyai István, Szent Györgyi és Bazinyi János és Sigmond, és a' Frangepaniak, a' kik a' Zászlós hivatalosok módjára a' Jóságok mekkoraságához képes számmal gyakorolni (exercituare) tartoznak. 21. art.

*) „Nobiles siquidem et caeteri possessionati homines minoris status,” kétségkívül az utolsó a' „honoratiores” nem nemes, de a' karba venni szokott birtokosokat jelenti.

A' Hadak ; urak , 's népeik , által tett károk mikép vétessenek meg. art. 22.

A' Hadak és béresek a' háború után más jószágán ne maradjanak , egyébként a' birto-
kos, ha birja, verje ki ; ha nem : a' Főispány vagy
a' Fölség tesznek eleget. art. 23.

A' tisztekért az urok fizet ; és magának
a' tisztjérül , ennek személlyes letartoztástá-
sával is, a' nemességre se tekintvén eleget tesz.
art. 24.

Az 1498-ik esztendőben.

Hogy minekutánna az Érsekek, Püspö-
kök , Káptalanok, Praepostok, Apáturok és a'
Löväldi (Szent Bruno Szerzetén lévő) Chrthu-
siaiak , és az Auránai *) Prior ezen ország ré-
gi és ditséretes szokása szerint az ország vé-
delmére szinte úgy a' dézsmabeli jövedelmek-
tül, mint az ő egyházi birtokaikra nézve, a' jö-
vedelmek és jobbágyaik haszonvétele mine-
mőségéhez képest hadakat (Banderia) emelni
szoknának. Azért ugyan azok az alább irt ha-
tározás szerint (1498. 20. art.) fognak hada-
kat tartani, úgy mint.

Az Esztergomi Érsek két banderiumot ; a'
Kalotsai Érsek egy band. ; az Egri Püspök két
bander. ; a' Váradí Püspök egy band. ; a' Pécsi
Püsp. egy ; az Erdélyi egy ; a' Zágrábi egy
band. ; a' Győri Püsp. 200 lovast , a' Veszpri-

*) A' Malthai vitézek közül. Aurána 1537 a' Török
által el foglaltatván el pusztult. A' mostani Au-
rána egy olasz mértföldnyire fekszik attül Dal-
mátiában. (Verb. 1 : 54. Hübner é név. után.)

mi 200 lovast, a' Váczi 200 lovast, a' Csánádi 100 lovast, a' Sýrmiai (Szerémi) 50 lovast, a' Nyitrai 50 lovast, a' Péts Váradí Apátur 200 lovast, a' Sexardi Apátur 100 lovast, a' Szent Mártoni Apátur 200 lovast, a' Lövöldi Chartusiáiak 200 lovast, az Auraniai Prior egy banderiumot, a' Zobori Apátur 50 lovast, az Esztergomi Káptalan 200 lovast, az Egri 200 lov., az Erdélyi 200 lov., a' Pétsi 200 lov., a' Bátsi 50 lov., a' Székesfejérvári nagy Praepost a' Káptalannyával és a' helybéli kissebb Praepostal 100 lov., a' Titeli Praepost 50 lovast.

A' többi Káptalanok, Conventusok, Apáturok, Praepostok és mind szerzetes mind világi egyházi emberek, a' kik dézsmákkal bírnak, a' mint a' dézsmabeli jövedelmek és jobbagyaik haszonvétele megkívánnyák, a' többi pedig, a' ki dézsmával nem bír, mint más Zászlóval nem bíró hazafiak minden 36 porta után egy jól felfegyverkezett lovast adnak.

Ha pediglen némelly Praelatusok és egyházi emberek világi Zászlós jussokkal bírnának, most is azoktól, az egyházi birtokoktól járó mennyiségen kívül járó haddal (Banderium) gyakoroljanak,

Hogy pedig azokra nézve, a' kik nem zászlós dézsmabeli jövedelemmel és jószággal bírnak, minden magát előadható nehézség elmelölőztesen, rendeltetett:

Hogy annyi jó és hiteles előkelő emberek a' vármegye közönsége által választassa-

nak, a'hány Szolga bíró vagyon azon megyében, a' kik a' Szolga birákkal hitek letétele után mind a' dézmásbéli jövedelmeket, mind a' jobbágyok számát szorgalmasan kikéressék, lajstromba hiven felírják, és a' törvény széknek beadják; és ott a' megye közönsége által a' gyakorlóknak száma igaz lelkiesméret szerint minden megyében meg határozttasson, és a' szerént az egyházi emberek, ecclesiastici, és a' Zászlósok, nec non banderiat, gyakorolni tartozzanak. 1498. 15.

Ez úttal az is rendeltetett, hogy már nem 20, hanem 36 porta, az az jobbágy házhely után egy lovas adasson, kivéven Pozsega, Valkó, Szerém *), Báts, Csongrád, Csanád, Zaránd, Torontál, Orod, Temes és Békes vármegyéket, a' hol 24 porta után egy huszár fog adatni.

A' kuriás nemes emberek minden 36 kuria után egy fegyveres lovast adjanak. Azt is hozzá adván, hogy amaz alsó vármegyéken kívül a' Zászlós urak a' huszárok helyett, mellyek a' banderiumnak felit tették, fegyveres lovasokat adjanak **) art. 16.

*) A' mellyek több törvények bizonyítása szerint, mint itt is látni, Magyar országhoz tartoznak.

**) Ebből látni való a' fegyveres lovas és a' Huszár közt való különbség. Ez tudni illik kevesebb hely után és ugyan eredetiképp 20 után a' honnét a' nevét is vette, itt már 24. h. hely után adódott, de könnyebb volt, kevesebb fegy-

Hogy a' hadak a' hűségtelenség vétke terhe alatt ezentúl mindég készen legyenek. De

A' Fölség jóváhagyása és akaratja nélkül ezen Hadak semmikép fel ne emeltesenek. a. 18.

Ha a' szükség a' fel emelést meg kíváná, akkor ő Fölsége előbb a' tisztjeit a' Prae-latus urakat és más egyházi és világi Hada-kat, és végre ha szükség lesz az ország köz-ségét felemelhesen. a. 18.

Törvényesen oda másolván az előbbeni törvényben szokás ellen megszorított Hadak munkálkodása' határit: Hogy minekutánna a'

vert viselt. Amaz 36 helyután, de nehezebb volt sokfegyvert viselt, a' gyalog is illy kétféle volt, a' nemzet, és annak hadai természetéhez alkalmaztattva; a' ki a' hadban többet forgott, többet tanult, sok fegyverrel élni tudott, fegyveres volt, az újonnan felemelt természet fia, ne hogy mint Dávidnak súlyos legyen készüllete, könnyen hagyódott, a' mint a' Háboruk szüntelenek lettek, a' szükség, a' szokás, az ügyesség, ezt köz-ségessé tették, a' magyaroktól ment a' széles világba, a' mint az eredeti neve bizonyítja. Nem tanulhatták ezt a' töröktől a' magyarok. Még a' törököket nem is esmérték itt, midőn Hazánkban armigeri és exercituantes voltak. Az első nehéz, a' másiknak könnyű fegyveresnek kellett lenni, mint az 1454 eszt. 5. ezikkelyéből látni való. A' Török fegyvert és lovat szerette a' magyar, de magát hadiszerével együtt megvetette, a' Jantsárjai voltak annak idejébe híresek a' Töröknek.

hazafiaknak az ország védelmére az ő jobbágyaiktól béreseket *) szükségképpen tartaniok kellene,

Azért valahányszor a' szükség az ország védelmére meg kívánnya, a' Fölség, a' Praelatusok, az ország Zászlóssai és lakossai tiszteinek, hivatalyos és béres Hadaiknak, a' mint a' szükség kívánnya az ország határin is ált kel menni, és ezekre nézve semmi határ nem tetetődik. 1498. 17.

Ha a' királyi Kapitány az ország hadát ok nélkül tsak fárasztás végett gonoszul fel emelné, 'mint hűségtelen büntetessen. art. 19.

Ezen törvény 21-ik articulussában a' királyi Fölség Hadai elő számláltatnak: úgy mint ő Fölsége ezer személyyes Zászlója. A' vég várak védlői, az Erdélyi Vajda; a' Székelyek Had - Nagya, Comes Siculorum, a' Horváth ország Bánnya, a' Temesi Had - Nagy, mind egy Zászlóval.

A' Zászlós hivatalosok az 22-ik art. így adatnak elő: Lörincz Ujlaki Fő Had - Nagy. Örökös Had - Nagyok mint tiszteletbeli hivatalosok: Zápolyai István Nádor Ispány, Szent Györgyi és Bazini Comites **) perpetui, örökös

*) Ezek a' béresek oda haza az urok gazdaságbeli dolgára forditattván mái napig is az a'féle szolgáltnak béres nevet szerzetek,

**) Tudva lévőképp Grófnak nints magyar kimondása most is nyelvünkben, a' mint az előadatkból kisül, az Had - Nagya volt a' Királynak, és most sints eredetére nézve se jobb se más

Had-Nagyok, Frangepáni és Córnaviai örökös Had-Nagyok. Vingarthi Had-Nagy, Gereb Péter Országbirája, és a' többi ország zászlós urai *) a' kik a' fent érdeklött Praelatus urakkal és zászlóval bíró hivatalybeliekkel az ő jobbágyok száma szerint gyakorolni tartoznak.

A' Zászlósok (banderiat) ezen rendel adatnak elő, ugy mint: a' Despota ezer lovassal, Lörintz Fő Had-Nagy, a' Szepesi örökös Had-Nagy, Gereb Péter Had-Nagy, Belthoki Drágfi Bartal Erdélyi Vajda, Somi Josa Temesi Had-Nagy, Alsó Lindvai Bánfy Miklós, Báthory Ggörgy, Csáktornay Ernust János, Dengelegi Pongrácz Mátyás, Perényi Imre, Perényi Gábor, Pelsöczy Bebek János, Rozgonyi István, Palóczy Antal, Homonnay János, Kanizsay János, Kanizsai László, Kanizsai György, Grof Tamás **), Bazini Had-Nagy, Grof Péter, Grof Ferencz, Séchy Miklós, Zalonoki Pankircher György,

magyarázásának helye, annál is inkább, hogy a' „Comes Castri.“ ban még élő nyoma is van, mellyet Vár-Nagynak hívunk. A' Germanusok is ez értelemben vették a' Grófot, mert a' régi történetekben „Markgrafthum“-ot, deákolják „Praefectura terminalis“ (Ludov. 3.-ius, etiam 4-us Imp.) Kat. 249. lap.)

*) Azok, a' kiknek a' Főlség önnön tárából Hadakat nem tart, hanem csak a' magok hadával a' közönséges fölkeléskor állnak melléje.

**) „Thomas Grof, Comes de Bozin“ így van írva; innént kitettzik, hogy a' Magyar országi „Co-

Monyórokeréki Elerboch János, Guthi Ország Sigmund, Návai Kompolth Sigmund, Lossonczy Sigmund, Levai Sigmund, Raskay Balás, Bajnai Both András, Nádasdi Ongor János, Bolondoki Bánfy János, Hedervári Ferencz, Nagy Laki Jaxith István, Grabariai Berizló Ferencz, Grabariai Berizló János, Zokol Albert. A' Despota minden huszárjaival, Belmusavith minden huszárjaival: 1498. 22.

Itt ki maradt Korvinus János Fő Had-Nagy, a' ki még élt, és később Horváth országi Bán volt, mint az 1504 és 1501-ső esztendei törvények befejezése bizonyítja.

Az 1500-ik esztendei 21-ik törvényben olvassuk: Hogy az országnak minden egyházi és világi lakósi, a' kik főntebb az 1498-ik esztendei (kissebbnek nevezett) törvényekben a' Praelatus, ország hivatalossai, és más banderiatas urak sorába feljegyezve nintsenek, együl egyig minden jószágaiktól a' zászlótalan Nemessek közé, következőleg azon Vármegyébe, a' hol a' jószágaik fekszenek, fognak számláltatni, és a' jószágaiktól járandó gyakorlók bérét oda fogják fizetni, kivéven az Udvarnokokat *) ugy mint.

mes" t, „Grof“ által nem tartották a' Magyarok kimagyarázva lenni, mert a' szerző ok levelekből tudja, hogy tamásnak, a' Grof, nem neve, hanem méltósága volt.

*) Udvarnok. Udvar, ha tóth szó volna, lévén a' Magyarok közt mindig elég Tóth, Szent Al-

Berentzei Bornemisza János, Kints Tár-
nokot, Csebi Pogány Pétert, Podmanini Pod-
maniczky Jánost, Chulai More Györgyöt, Ka-
micháczy Horváth Márkot, Czobor Szent
Mihályi Czobor Imrét és Martont, Gyarma-
thi Balassa Ferenczet, Lodomerczy Bradách
Lörintzet, Haraszthi Ferenczet, Korlátkői Os-
váldot; a kik felül rendeltetett

Hogy mikor más jószágát és faluit a'
Hada tartására rováslották, ezeknek a' bir-
tokait is meg rováslották, és a' pénzt az ő ke-
zekbe adták. És midőn ő Fölsége szolgálatjáb-
ban voltak, vagy mint követek az országon
kívül küldettek, az ő Hadaikat Vármegye Ha-
dával küldeni tartoztak. Ha pedig a' Fölség

bertal is annyi Cseh jöven be, hogy a' magyar
nyelvet majd tóra fordították már Szent Ist-
ván alatt: bizonyára értették volna a' Tótok;
és nem tették volna Sz. Istv. 2-ik k. 55 r. Szent
László 3-ik 3 r. „Vulgo Udvarnic.“ — Ez olly
magyar szó mint Szent László 3. k. 1. r. „vul-
go ewrű“ annyi mint örű; Kálmán 1. k. 12.
37. r. „Mega“ 2-ik András 5-ik r. Bilochi 'sa't.
amaz örök, megye, ez birák. A' ki erről még
kétkedne, tsak vegye fel, hogy a' Töröknél,
a' hol Sz. Albert nem járt, a' ki Svatopluggal
nem verekedett, a' fő Komornyikot híjják „Ház-
nadar“ (Budina Hist. exp. arcis Szigeth.) „et
Bassa - Háznadar, hoc est Caesaris Camerarius“
— Ház - Nádor. A' magyar hazánkban Palati-
nust pedig „Nádor Ispány“ — Sapienti' pauca.
És hogy a' fölöttébb parantsólgatónak most is
mondják: mit nadárkodsz, nádal pedig ugy is
itt közönségesen ösméretes.

személyesen a' hadba ment, akkor az ő Hadaik ő Fölségét követték.

Ez a' kifogás csak addig tartott, még a' szolgálatban voltak, vagy a' Had tartásra ők, vagy halálok után övéik, elegendők voltak; az az: még annyit birtak, a' mennyitül zászlós had járt.

Szinte ugy ki voltak véve ő Fölsége Szakátsai, a' kik Szakátsi és Vyd helységekben laktanak.

Ha ki zászlótalan Zászlós ur jószágát birta, ettül is a' megye kebelébe számláltatott. art. 21.

Ha valaki két zászlós jószágot birt, mind a' kettőtül hadakat is köteles volt tartani. 1500. art. 21.

Hogy az egyházi Zászlósok hadaikat Sigmond Király Lajstroma szerint, mely a' Tárnok házba van letéve, tartsák az ország védelmére. 22. art. — A' többi egyházi nem zászlós személyek pedig az 1498-ik esztendőbeli 15-ik törvény szerint.

Ezekbül látjuk:

a) Hogy a' királyi Kintstár fizette az ország zászlós urai hivatalos hadait, ezek tehát minden esetre a' Fölség hadaihoz tartoztak. Szinte ugy

b) az örökös Had-Nagyok hadai.

c) Hogy az ország hadai azon népekből állottak, a' melyek a' közönséges szabás szerint a' jobbágyok bizonyos száma után, mind

az egyházi; mind a' világi birtokokra nézve adattak; éz a' dézsmabeli jövedelem szerént is állitattak.

De a' szükség ugy kívánván a' kuriak bizonyos száma után is rendeltettek; a' mellyeknek állítása későbbi törvények által, a' midőn a' személyes felkelés sürű lett, megszüntetett, a' mint olvassuk az 1518-ik esztendei 36-ik art. „Quia Nobiles unius Sessionis per singula, capita dum regni necessitas extrema ingruit insurgere tenentur §. 1. ideo ratione conservationis gentium de coetero non taxentur.“

d) Hogy a' hadak ki szabásának a' mértéke volt tehát a' szükség és a' tehetség, melly amahoz a' végső lehetőségig annak idejében alkalmaztatott; a' melly tehetség még a' kolduló Szerzetesekre is, kiket egyéb eránt a' törvény nem érhetett, a' lelkiesméret szerént a' szükségben kiterjedett, mint az 1595. eszt. 14-ik törvényből látjuk, „nec non Monasteria Monachorum et Monialium, quae possessiones non habent, mittent milites juxta eorum conscientiam et possibilitatem.“

e) Hogy a' jobbágyoktól az ország védelmére hadakat minden időben tartani kellett.

f) Hogy a' Fölség hadai mindég lábon lévén, még ezek az ellenséget győzték, a' hadak fel nem emeltettek.

Ha e' nem győzte az ellenséget, kiállott az ország Hada (banderia), Praelatus és Zász-

lós urak és a' megyék hadaibul álló, mint második felekezete a' Magyar hadi erőnek.

Ha e' sem lett volna elegendő felkelt személyesen a' Nemesség a' Főlséggel, mint annak örökös test őrzője. Késsőbb a' Nádor Ispány, és az ország Főkapitánnya vezérlete alatt is, mint a' harmadik felekezete a' Magyar hadi erőnek.

Mind azon által úgy vévén a' dolgot: hogy a' szükség úgy kívánván, az egész Magyar hadi erő egyszerre felkiáltatott, és a' ki-mutatott helyen az elhatározott napra, meg-jelent; mivel törvény szerént mindég készen volt.

g) Hogy el lévén az ország gyűlésén a' felkeles mineműsége rendelve, annak felkiáltása a' Főlség jussaihoz tartozott minden időben.

Az ország Főkapitánnya mind azon által a' felemelés gonosz akarattal egybe kaptsolt helytelenisége miatt, felelet terhe alá volt téve.

h) Hogy a' mindenféle hadaknak (gen-tes, banderia, exercituantes, stipendiati), a' Főlség bérén semmi határ nem tétetett.

i) És hogy csak a' személyesen felkelt nemesség az a' különböztetett test, a' melly a' határon *) túl szolgálni akarátja ellen nem köteleztethetik.

*) Itt természetesen, de törvényesen is a' Magyar Szent Korona birtoka határi értetődni látszanak.

De az ellenséget, megvervén, azt kergetni, és üldözni, II-ik András 1231-ik esztendei Romában feltalált törvénnye és a' történetek szerint, természetesen ezentul is szokta.

k) Hogy a' hadak miatt való megrovásoltatás közönséges volt. És hogy a' zászlósok a' pénzt magok vették fel, és katonákat emeltek, fogadtak és tartottak. A' zászlótalan pedig e' végre a' Varmegyére fizette, vagy maga fogadott és vitte magával a' Megye zászlója alá, midőn személyesen felkelt, és a' mint az ország gyűlése elrendelte, ment a' mint észre veszük, a' küldés vagy vitel nem szült semmi külömbséget.

l) Hogy az Egyházi Rendek, külön a' birtoktul, külön a' deszmabeli jövedelemtul; a' világiak is külön a' hivatalytul, külön a' birtoktul; akár ki, külön két vagy több jószágtul hadakat tartani kötelessek voltak.

m) Hogy egy Banderium legkevesedje ötven főbül állott.

A' honnént a' következik: hogy a' mi ötven főn alul volt, nem volt Banderium; ellenben az ötven főbül álló Banderium volt.

És innént következne: hogy minden nemes a' ki ötven főbül álló illetőséget, a' tulajdon jószága mekkoraságához képest kiállított, (Banderiatus) zászlós úr volt. A' miről éppen így világos bizonytságot téssen az 1525. esztendei 27-ik art. így szólván: „quilibet dominorum, non banderiatorum, (qui adminus

quinquaginta equites ratione bonorum suorum tenere non posset) pecunias exercitiales in medium nobilium illius Comitatus, ubi bona sua habet, dare sit obstrictus" — És az 1601. esztendei 11-ik törvény — „quicumque autem dominorum numerum quinquaginta equitum non habuerit, subsit banderio generali Comitatus"

n) Hogy tehát valamint a' tehetséggel lett, úgy a' tehetetlenséggel megszűnt a' zászlósság; és a' tehetetlenné lett urak Hadai, a' vármegye zászlója alá viszsza estek.

Ime úgy tartom itt az egész titka a' bándériátusságnak: Minden azon nemes banderiatust volt, és mint az ország hivataljában Baro Regni, ország zászlós Urának; úgy hivatal nélkül Liber Baro, zászlós Urnak hivatott, az ország Nagyjai Magnates közé számláltatott, a' ki legalább ötven lovaszt tartott, küldött, vagy vezetett a' szükséghez alkalmaztatott szabás útján és tehetsége szerint tulajdon jószágából a' haza vedelmére. És ez örök és mennyiséghez alkalmaztatva lehet az 1556-ik esztendei 40-ik törvényt érteni.

Ezek neveztettek Nagyságosoknak *) Magnifici, ac majores Nobiles (1454. art. 5.) Magnates seu Barones (1608. p. C. 1. §. 2.) Do-

*) „Nagyságos“ a' tehetség és abban születés Méltósága különböztetése. „Méltóságos“ az érdem és felmenetel különböztetése, mint dignus méltó, dignitas méltóság, méltóságos dignitarius.

mini (1454. a. 7.) Banderiati (1500. a. 21.) a' jószág, melytől adattak: Dominium; az ura: örökös Kapitánnya a' várának, perpetus in etc.

Ezekről mondja a' törvény Verb. 1-ső része 2-ik czimjében „unde et Regni propingviores in stando vel sedendo et primi in consilio voces emittendo, atque priores rempublicam augmentando et defensionem patriae peragendo“ **) 's e' szerént a' hadaik is előmentek. 1592. 22.

A' ki ezek közé nem számláltatott, az kisebb nemesség volt, Sz. László 3-ik K. 2. r. 1498. előbeszéd 7-ik §-ben, 1454 a. 5. 'sa't. nem nemességére hanem értékére, és mindég abbul eredő tekintetere nézve, tehát amaz hatalmas ez kisebb hatalmu nemes: és a' megye zászlója alá adta katonáit, 's a' béréket oda fizette a' jószága mekkoraságához képest, 1500. a. 21. 1526. 27. 1601. 11. 'sa't. és közönségesen a' megyebeli nemesség, nobiles Comitatuses neve alatt jött 1647. 112.

A' zászlós urak hadai a' kiállításban ezeket előzni kötelessek voltak: 1591. 22. 'sa't. Verb. 1. 7.

Kötelességekre nézve az ország hadai

**) Ez út ama híres Chrisostomus Konstantinápolyi Püspök mondására: „in nullo sit minor, qui est potior, nec ideo melior, quia major, sed ideo major, quia melior.“

hasonlítottak egészen a' Fölség hadaihoz; az az: a' véghelyek védelmére, a' hol a' Fölség hadai nem győzték, kirendeltettek: 1519. 34. a' mezőbe, a' hová a' szükség kívánta, oda fordítottak, az ő munkalkodásoknak, mint láttuk, határa nem volt. De más hadakba felosztani nem lehetett, az ő állásokban is lehetőképp sort kellett tartani. 1545. 27.

A' nemesség ellenben, mint az ország közönsége (nagyobb és kisebb személyesen) csak a' végső veszedelmek elmellőzésére kelvén fel, egyedül csak támadók ellen szolgált (kivéven mindig a' szükség esetét, melyekben a' Magyar Királyjáért és hazájáért minden áldozatra kész volt, mint szityjai Eleji. „nam nihil habuissent in mundo, quod perdere timuissent pro illata sibi injuria. (Anonym.)

Ezekbül látni való: hogy a' magyar hadszer ezen természetes együgyű *) alapon épült: védelmezi a' ki bírja, mint a' birtokátul kitelik, azon tekintete szerint, a' mire vágyódása mellett jutott, és van.

*) A' tökéletes (jó) simplex, magyarban együgyű, mint ens simplex; a' rossz simplex, mint Carolus simplex, ügyetlen magyarul's ügye fogyott.

X. S Z A K A S Z.

Az 1504-ik esztendei törvény a' hadakra nézve illy szabásokat tett: Hogy nem lévén elegendő a' Főlség Hada az ellenség vissza nyomására, mingyárt az Egyházyi zászlós és zászlótalan urak hadai keljenek fel; és ott, és addig, a' hol, és még a' szükség kívánja, szolgálni tartózzanak.

Ha ezek se volnának elegendők, akkor a' zászlós urak hadai, és végre a' többi hadak, fel emeltessenek, és segítségre küldessenek, 24. art.

Ha ezeket a' többi törvényekkel össze állítjuk, látni való lesz, hogy ezek a' régi törvények és szokás ellen voltak. Mivel eredetileg és ezen Főlség uralkodásáig 's eddig mindig az ország hada, melly e' három utolsóból állott, egyszerre kelt fel, és mind eddig szerentsés kiemenetellel. De úgy láttzik, hogy édes hazánk esete a' főlséges Istennél a' Magyarok vétkéért elhatározva lévén, e' törvények lettek a' Mohátsi veszedelemnek bevezető beszédje; mert valamint itt az Egyházi személyek a' világiakat, ezek közt a' nagyok a' kisebbeket, a' Magnások a' nemességet elnyomni kívánván, kiki a' maga kezébe igyekezett a' fegyvert rakni, hogy ezen idők vétkes és siralmas

szokási szerént, a' Királyt éppen megvetvén, a' szegény Nemességnek *) a' tsontja velejét is kizsárolhassák: ki nem veszi észre, a' ki a' Mohátsi veszedelemnek a' historiáját olvassa, hogy e' törvény azon szerentsétlen 1526 esztendőben a' Tolnai mezőken való lassu megjelenésnek az eredeti okai közül egy lehetett.

*) Ne botráncokozzon senki meg abban, hogy itt nints szó a' nyomorult paraszt elnyomásáról; mert ez az urával tartott, az ő szövetségébe tartozott, közönségesen ő volt a' hatalmas, pénzt vert, ostora a' Nemességnek; így neveltetett a' Nemesség ellen való felkelésre, melly 1614-ben kiütött. Jól mondta Salamon Király „*nihil novi sub sole*“ éppen úgy hanyatlott meg magyar ország, mint előtte minden országok, mivel azon okok szükség képpen azon következtetést eszközölnek — „*Prosperumque foris Romani cursum Imperii crebrae posthac ac faedissimae domi tempestates interpellarunt, quarum ab Tribunis Plebis nata sunt initia. Alebat scilicet Roma in sinu suo malum intestinum: invidiam plebis adversus Patricios; Tribuni Plebis magis magisque invaluerunt, eratque per eos Republica quasi divisa bifariam; multa extorserunt, parumque aberat, quin invaderent Principatum*“ írja Danes Justinus után. — A' magyar Nemességnek (azon értelemben, mint most jön, tudni illik, a' megyebeli az az: kissébb nemességnek) hogy természetes és törvényes védői lennének a' Fő Ispányok (a' azok helytartói, 1647. 112.) de ezen időkben kevés kivétellel azon hivatalokat elfoglalták a' hatalmaskodók, mint az esküdtetésükre törekedő számos törvényei hazánknak bizonyítják.

Ugy láttzik, hogy ezen időben az ország meghasonlása, és özszeveszése, a' tetejét és vég körét elérte, és minden átalálson áthalott. Mind eddig ambár a' részre hajlás, melly nagy volt is, a' törvényekben az igazság elösmérése lelkét tapasztaljuk, bizonyságul, hogy többen voltak a' békesség, igazság szerető Hazafiak a' hatalmaskodóknál) e' már szépszin alatt a' szegénységnél és fösvénységnél* fogva vetvén a' csalt, a' régi szokástul az igazságtul eltavozni kezdett.

Valamint ezen időkben, tudni illik Matyas Király igen hatalmas uralkodása megszűnésétül kezdvén, a' legszentebb törvényeket is már csak az Istenfélők és ügyefogyottak tartották meg, — a' honnént az a' közmondás támadt: „Meghalt Matyas Király, oda az igazság” úgy ezen időtül fogva úgy kiűtött a' hatalmasok részre hajlása, a' Fölség jussai

-
- *) Ezen az úton éppen veszett el minden ország a' világon: „Igitur primo pecuniae, dein Imperii cupido crevit. Ea quasi materies omnium malorum fuere; namque avaritia fidem, probitatem, ceterasque bonas artes subvertit. Pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit, ambitio multos mortales falsos fieri subegit” írja Salustius Roma hanyatlásáruk. Ellenben Jetro Moysesnek az országlásra tanácsot adván azt mondja: „provide tibi viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam” Exed. 18.

ragadása, és a' szegény Nemesség elnyomása, hogy az 1507-ik esztendei 7-ik és 8-ik törvénnyel, az ország felforgatói ellen kemény büntetést szabni kéntelen volt az ország. — De ez is haszontalan volt; — mivel az erő és hatalom a' hatalmasok kezében volt. Ehez járult, hogy a' Földes urak a' jobbágyaik hatalmaskodását se fenytették. 1498. 8. § art. — A' honnan, hogy a' paraszt haború következett legyen, eleget bizonyítja az 1514 eszt. törvény de különösen a' 33-ik art. — „quia nemini dubium est, quod praeterita afflictio rusticana peccatis nostris exigentibus permittente Deo illata est, §. 1. peccata autem ex eo creverunt, quia semper impunita manserunt, unde latrocinia, furta, homicidia, adulteria, falsarum monetarum cusiones, incendia, aliaque malorum genera multiplicata sunt“ — Szörnyűség! annyira ment a' törvénytelen kény, hogy a' törvényes bírák ítéletei végre hajtására majd az egész országnak fegyverbe kelni kellett. 1507. 1. 1518. 3. 4. 5. 6. — Így érett meg a' következő veszedelemre az ország!

Az 1507-ik esztendei 6-ik törvény rendel: Hogy a' Fölségnek ezer személyes zászlóját szokás szerént tartani kell.

Ezek mind Magyarok legyenek.

Ezekből 400-at az udvarban magánál tartson, 600-at pedig a' veszedelmesebb véghe-lyekre állítson.

A' vég helyek megvizsgálásai esztendőnként a' Palatinus és Ország bírása emberei által, a' többi közt megtörténnyen; (a' kiknek ez eddig is kötelessége volt. 1498. 43.)

Második Lajos alatt ezen törvények olvastatnak a' hadi dolgokra nézve: 1518 a' Tolnai gyűlésen: Hogy a' közelebb való Szent Mihály napra minden Praelatus, Báró urak, az ország előkelői, 's nemessége, fejenként, még az egyház helyesek is, hadi készülettel Bátskába lemennyenek. Az urak ugyan az ő állapotjokhoz képest, a' Szent Koronához, következőleg ő Főlségéhez viseltető köteles hitek és hivségek szerént, mennél jobb moddal és készülettel, a' nemesek pedig minden 20 paraszt hely után egy legalább könnyű készületű lovast magokkal vivén. Magok pedig azon nemesek, a' kik 50 vagy száz jobbaggyal birnak, ugy mint a' Húszárok felfegyverkezve. 2-ik art.

A' Káptalanok, Gyülekezetek, Praepostok, Apáturok, azon hadakon kívül, a' mellyeket a' dézsmátul tartani tartoznak; más egyházi személyek is, akár szerzetesek, akár nem, a' kik dézsmával nem birnak, 20 hh. után egy lovast, mint fönt, küldeni kötelessek legyenek. 3. art.

Szinte ugy az Apácák is, és más özvegyjósággal biró Aszszonyságok. 4. art.

Szinte ugy azok, a' kik más urak szolgálatjában, és penzért foglalatoskodnak, ma-

gok helyet mást küldjenek, és hadakat is, gentes, mint más nemessek külgyenek.

Trenchin, Nyitra, Árva, Thurócz, Zólyom és Szepes vármegyék azon húsz-árba, gyalog puskásokat vezessenek. 6-ik art.

A' háboruban minden kár nélkül men-nyenek 8-ik art.

De ennek se lévén semmi foganatja, az azon 1518-ik esztendei Báchi gyűlésben így panaszolkodnak hazánk atyai: Ambár eddig is sokszor sok jó és hasznos az ország javára és csendes megmaradására, és különösen ő Fölsége uralkodásának öregbítésére nézve rendeltetett, és elhatároztatott; de mivel annak megtartása és végre hajtása soha se következett, mindenek haszontalanok lettek; több véghelyek elvesztek; a' többi falai ledűledeztek; számtalan emberek azon időkben viszonyos gyilkolással, és az ellenség által való elhajtással elvesztek. Eő Fölségének adott pénzbéli segítségek keveset használtak, és rövideden: össze vészett rossz rendel az ország dolgai úgy a' védelmezésére, mint az igazság kiszolgáltatására nézve folytanak. 1. §. Azért, hogy minden, akár régi akár mostani rendelés erős és állandó maradjon, köteles és tökéletes véget nyerjen és érjen, köz egyetértéssel rendeltetett, és határoztatott. §. 2. Hogy az ő Fölsége és Országa dolgai végrehajtására, és végső tökéletesítésére két jámbor és hiv Kintstárnok, egyik a' Dunán in-

nen, másik a' Dunántúl való részére a. Nemesség közül választasson, és ezeken kívül minden Vármegyében egy Eskütt Nemes, a' ki szoros esküvés alatt mind az urak mind a' nemesek azon megyebeli jóságát és birtokok minden jussait felszámolják. Az urakét ugyan azért, hogy a' jobbágyok száma kitudódjon, melly szerint hadakat tartani kötelessek; hogy a' hadak tartásában csalárdság és hiba ne történnyen. 3-ik §. A' Nemeseket pedig azért, hogy a' béresei, az az hadak (Stipendiario- rum, sive gentium) tartására kiszedni szokott pénz felvetéssel és számmal először az Eskütt nemes kezébe, azután ő általa a' fent kitett ország kints Tárnok urai kezébe adassanak, és ált jegyeztessenek. 4-ik §. A' kik az ő igaz száma szerint, a' köz törvény értelméhez képest az ország védelmére a' hadi dolgokban jártas hadakat fogadni; a' zászlós urak is, és a' *vég helyeket tartó tisztek is az ő jobbágyaik száma szerint a' hadaikat készen tartani*, és azokat mindenkor az ország vég helyén tellyes számmal fenntartani tartozzának. 5-ik §. Ezen fellyül a' Praelatus urak ugy a' dézsma mint a' jobbágyaikra nézve való hadaik felét hasonlóképpen a' vég helyeken tartani, és a' nyilvánvaló szükség idején a' másik felét is a' Királyi Kapitány urak levelére, a' kik alá tartoznak, oda küldeni, ugyan a' vég helyeket bíró tisztek is a' tisztségekkel járandó hadaikat magokkal ottan hasonló módon mindenkor készen tartani köteleztetnek: 6-ik §. Hogy

a' hadak, mellyeknek eddig kevés látatja volt, (ime mi lett a' fogadás következése!) ezentul hejába, és haszonnélkül tartatni ne láztassanak. 7. §. A' többi nem zászlós urak együl egyik a' köz törvény formája szerént, (tiz személyt kivéven, mellyek azon törvény erejével kivétethetnek, és a' mellyeket ő Főlsége mingyárt nevezzen meg, a' Nemesség közé számláltassanak.

Megbüntetessenek a' kik a' Várat elvesztették. 30. art.

Minden Praelatus, Zászlós, Nemes és Vármegye a' hadait, a' néki már régen kirendelt véghelyen, tellyes számmal még most meghagyja, és mind addig, még a' Tárnokok (meghatározott időre) erántok gondoskodhatnak, ott tartsák, né hogy megürüljenek és elveszszenek. 35. art.

Minden szövetségei *) az uraknak egymással, szünnyenek meg. (a' Romai feudalis systemabeli szokás másolatja.)

*) A' Szerző több ilyet olvasott, ez védő kötés volt, az uralkodó erőtlensége vagy bizonytalansága miatt. Melly könnyen a' támadásra is okot talált, mint az 1530-ik esztendei 40-ik articulusbul kitettségik. Öszve szövöztek pedig két, három 's több urak, mint a' környül álls megkivánta, és mint látni való szövetségeket írásba feltették, 's így magokat viszont „mutua fide mediante“ (1446. 5.) lekötelezték. Ezeket minden esetre különböztetni kell a' Protectionálistul, mellyeket Nagy urak adni szoktak a'

Az egy házás nemessek, mivel személyesen kelnek fel, a' hadra ne fizessenek. 36. art.

Innént kitettzik, miképp veszet meg a' régi Magyar vitéz jó hadi rendnek ereje, jó neve és hite: a' Fölséges hatalom elgyengítése, a' Nemesség elnyomása, az országnak szövetségekre való feloszlása, a' világ javai után szerfelett való hajhászás, igazságtalanság, egy szóval: a' törvénytelenység által. Minden az erőszakra, az önnhaszon kersésre volt intézve. A' kötelességét már senki se tette. A' Fölség kints Tára üres volt. Se a' Fölségnek se a' hivatalosoknak hadai nem voltak. A' véghegyek kapitányságai láthatóképpen jószágokkal voltak felruházva, mellyekből e' hivatalos tulajdonosok éltek, és hadaikat tartották, a' Kapitányok a' nélkül is hatalmas Zászlós urakbul neveztettek: Ezek se tisztségekkel járandó, se jószágoktól esendő hadaikat ki nem állították, vagy nem egészen. Az ország Nagyjai a' szövetségeikre ügyeltek. A' kisebb birtoku nemes jószágátul a' vármegye zászlója alá állította katonáit, és a' béreket oda fizette: ezen bér elkelt, és vitézek nem voltak, vagy csak későn, hamarjában órára na-

szegényebb Nemesseknek, közönségesen hiveiknek. Ez egy oldalu kötelezés, és közönségesen feltétel nélkül van, jóban és rosztban; mivel mint hiveinek véle kaptsolt vala az ügye, azért ezt csudálni és rossz néven venni nem lehet, és ezeket is nevezi a' törvény az urak köteleseinek, art. 3. 1435.

pra: a' vizsgálás idejére tudni illik össze szedett, a' háborúba szinte járatlan földnépéből volt. A' vég helyek kapitányai sürgetései süket füllel halgattattak. 's'at. Ezekért mint a' törvény mondá: Neve volt a' hadaknak, de hadak nem voltak.

Igy volt az ország többi dolga is: a' Király jövedelmét mások foglalták el (1518. Batsi gyűlés 37.). — A' Királytól már ki nem telt, vagy gyakor szokás szerént a' haza-zavarok által oda vezettetett, hogy nem védelmezte az igazat (ugyan ott 5-ik art.) — A' vég helyek gondatlan elvesztői, bár törvényesen kiátkoztatván, meg nem büntették. 30 art. 's'at.

De hogy ezen törvényeknek se lett haszna, látjuk az 1522 esztendei törvényekből, mert az 52-ik articulus bizonyítja, hogy némelly Vármegyék béressei felvévén a' bért, időnek előtte oda hagyták a' kapitányokat: örök tanúságul, hogy midőn egy ország hanyatlik, nem új törvények által, mellyek tsak a' zavarodást tökéletesítik, hanem a' régiek szoros meg tartása által menekedhetik meg a' végső veszedelemtől. — Némelly Nemessek több vármegyékből ki sem állottak (54-ik art.) hanem oda haza hatalmaskodtak (55-ik art.) És Belgrád és Szabátsz várak is gonoszul veszttek el. (60-ik art.)

A' Magyarokhoz való bizodalom se volt még az udvarnál (bizonnyára a' hatalmaskodások miatt) 1523. 17. Az Ország és a' Föl-

ség solgálatjában való könnyű eljárás annyira ment, hogy ámbár bizonyosabb voltaért egy vár két Kapitányra léve bizva, a' végre hogy ha egy elment is, a' másik feje veszése alatt el ne hagygya, ezek még is gyakor Kapitány nélkül voltak. — És ezek azért történtek, mivel a' Király ereje még nem állott helyre (art. 18.) — A' szükség az ellenség terjedése és hatalma gyarapodása miatt pedig nagyobb lett: azért már a' birtokosoknak 10 hh. után kellett mgával egy lovast vinni, a' felső vármegyéknek pedig úgy mint Trenchin, Zólyom, Thurócz, Árva és Szepesnek, annyi gyalog Puskásokat (19. art.) — Az egy ház nemessek, a' kik személyesen tartoztak felkelni, kényesen kotsin mentek, melly az ütközetben akadályt és alkalmatlanságot szerzett, azért 20-ik articulussal meg tiltani szükség lett. A' hadak törvény és szabadság ellen más jóságán éltek, és se a' Papságot, se a' nemességet nem tekintették, annyival inkább a' szegénységgel gonoszul bántak, és a' 21-ik art. által ellenek a' halállal való büntetést kellett már rendelui. A' Fölség jussai elnyomása, a' Fölséges kiralyi tekintet megvetése (melly egyedül minden rosznak oka volt) annyira ment: hogy a' parasztok is tsak ugyan pénzt verettek, a' kik, és tekintetöleg uraik ellen (art. 40.); szinte büntetést kellett szabni. A' tisztelendő Papság is sok nemessek jóságait birtoka alá hajtotta, és hadakat azoktól nem tartott; azért (a. 42.) kötelességül ada-

tott néki. A' jobb rend végett rendeltetett, hogy minden Vármegyében a' Nemesség felkelésére, és a' hadak rend tartására ő FőlségeKapitányokat nevezzen ki, úgy értvén a' Nemesség felkelését, hogy a' hadaikat abba a' megyébe, a' hol laknak, már ismét magok magokkal vigyék. (art. 44.) A' Kapitányok rendelkezésének legfőbb oka az urak hatalmaskodása (art. 45.) — Az Egyháziak felkelésére nézve rendeltetett: Hogy a' Praepostok, Apáturok, Káptalanok, Konventusok, Apáczák, a' kik világi jószágot birnak, személyekre nézve mint a' világiak a' hadra köteleztetnek; és mint más birtokos Nemessek a' jószágaiktól gyakorolni tartozzanak úgy, hogy annyi lovas küldessen, a' mennyi Kanonok van a' Káptalanban, és mind azon által a' dézsmáktól is küldeni tartozzanak. De a' világi Praepostok, és más Egyházi személyek, a' kik haszonvételt és méltóságot birnak, a' Praelatus uraik meg határozása szerint személyesen jönni tartozzanak (a. 42.) Közönségesen pedig rendeltetett: Hogy a' kik, a' királyi levél által meg hivatván, a' közönséges hadba el nem jönnének, halállal büntettenessenek. Ki vévén, a' kik nyilván betegek, igen öregek, urak' és Nemessek' hadi vagy házi 's gazdaságbéli tisztjei. De a' kik más pénzén mennek, magok helyett másokat külgyenek. (art. 41.)

A' Főlségek petsétjeivel és pénzével visszaélések tapasztaltattak. 1523. 3. 4. A' magyar a' maga országának, vérének, törvénnyé-

nek tapodója lévén sok tisztségek szüntelen idegenekre *) bizattak.

*) Az idegenek ezen országnak sok szolgálatot tettek, azért sokan vétekül tulajdonították ezen törvényeket a Magyaroknak; de ok nélkül: mert a Magyarok nem csak szerették az Idegeneket; és szívesen befogadták; de nem is kívánták más tisztségekből kizáratni, egyéb a honnént a nemzet Kormányozása, és nemzeti neműsítése kiment. Ezt pedig idegenek által bíratni, most már senki se tagadja, hogy veszedelmes; látjuk mit tettek a revolutionalis Frantzia képzeletek mindehol, a hová értek, még Orosz országban is, a hová csak a kevés Frantzia nevelők által vitethettek. — A bizonyos, hogy Frantzia Frantziát, Angol Angolt, Spanyol Spanyolt eszközöl; ezt bizonyítja az egész új világ: — kétséget se szenved, hogy a Venetiaiak és Lengyelek 2-ik Andr. 26 art. 1486. 32. 1575. 18. mint Republikanusok és a Magyar örökös Fejedelmű Alkotmány ellenközői zárattak ki örökre a Magyar Polgárságból. — Azért most minden régi Nemzetek, a kik nemzeti tulajdonságaikkal megelégszenek, a kik tudni illik a régi jámborságot és békeséget szeretik, mindent, a mi a régi — nihil novi sub sole, nem a törvényök avulnak, hanem az emberek romulnak) — jó erköltsöket változtathatnák, igen bőszen országaikból kizárnak; és boldog népeiket elámitatni nem hagyják. Bár erre előbb, mint már késő volt, vigyáztak volna eleink! nem jött volna szokások's törvények megvetésre, országok hanyatlásra. Magát ámitja az, vagy el van ámitva, a ki ezen a világon akár hol, akár miben, tökéletes szabadságot, egyerányságot, vagy jót képzel, egyéb az Isten akaratjába való tökéletes

És hogy édes hazánk inségei' keserű pohara megtelne, a' hitbeli szakadás most leg-szörnyebben tüzeskedett.

Általlátták az ország Rendei 1526 esztendei Rákosi országos Gyűlésen, hogy az ország ezen felfordulásának egy gyökeres oka

által adás által; vagy hogy a' nyughatalanság azt adjon, a' mi a' természetében sints: békességet. — Igaz ugyan hogy ama jó szívűsége a' Magyaroknak végtére az ország legszerentsé-
lenebb létiben igen megtsökkent, és a' törvények már éppen minden tisztségekből kizárni rendelik az idegeneket. De hogy ezen keményebb rendelés is tsak a' nemzeti lételnek megtartását a' körülállásokhoz szabva tzelzotta, tanunk az 1553-ik esztendei 19-ik törvény így szólván. — „Suplicant autem OO. et SS. Regni Majestati regiae, ut quemadmodum Majestas sua saepenumero obtulit, juraque et libertates regni postulant, §. 1. dignetur tam tricesimatores quam caeteros officiales regni proventuumque Ungaricorum Administratores, ne c non Praefectos Arcium et aliorum locorum in regno Ungaros ac non externos constituere Cum ex publicis querelis jam multoties intelligat Majestas sua: quantis injuriis et damnis afficiantur regnicolae ab externis hujusmodi officialibus propterea, quod nulla in regno bona habentes, jure se a quopiam convinci, vel poeam pati non posse sciant. §. 2. indignum insuper videatur, eosdem externos litteras, quoque ipsas Suae Mattis, sub Ungarico sigillo confectas, et regni Judices palam contemnere,“ e' szerént kiki általláthatja, hogy e' kívánság, a' vétek ocsmány-ságához szabva, még igen ritka példájú vissza tartás volt.

a' királyi Fölség erőtelensége ; azért rendelték (art. 1. 21.) hogy a' Király a' hatalmával éljen, a' tiszteket akarattya szerént ki nevezze és le tegye (art. 2. — De az ő jövedelmei mind eddig hivebb kezeket kívántak (a. 3. 6) A' Véghelyek még most is gondviselés nélkül voltak, mert a' Király pénz nélkül szükölködött (art. 4. 5. 6. 7. 8. 38.

Az ország tehetségén fellül, a' haldoklóhoz hasonlóan eröködni kész volt, rendelvén a' hadak dolgába (art. 5. 8.) hogy a' Fölség a' háborúba készljön, *a' banderiumát felállítsa, és nem tsak a' szokott törvényes hadait készen tartsa*, hanem mennél többet lehet szerezzen.

A' Praelatusok is és Zászlósok a' törvényes hadaik számán fellül, szinte úgy a' tehetösebb nemesség, a' haza védelmére mennél nagyobb készüllettel a' háború terhet vállalják fel.

És azon kívül köteleztessenek a' Nemességgel együtt fejenként felkelni, és ő Fölségével olly nagy ellenségnek idején ellentállani. (9-ik art.)

Az egész Parasztság fejenként készen legyen; és ha az utolsó szükség megkívánnya fejenként, vagy ha ő Fölsége úgy akarja, ötödrésze, jól fegyverkezve felkeljen, és a' hol ő Fölsége elrendeli, öszve seregleni tartozzon. (10. art.)

A' Praelatus és Zászlós urak és Nemessek ezen utolsó szükségben értékek szerént

(tehát nem mint szoktak, hanem a'mint a' szükség kívánja) a' fegyveresek, huszárok, pus-kások és agyúk, mint más hadi készülétek tartásában úgy határozottassanak meg, hogy mennél nagyobb készüléttel lehet, keljenek fel. art. 11. 's a' t. 12. 29. 30.

Ámbár e' rend szerént hazánk akkori sűrű megtelepítése és virágzó állapotjában, könnyen ötszázezer főre is számlálhatott volna, de maga se bizott már még is magában. (art. 14.) (és hogy nem ok nélkül a' következők bebizonyította) — És a' várak is szüntelen büntetés nélkül egyik a' másik után vesztek. art. 15. és a' belső hasonlóság lángal égett art. 17.

Nem élt már Mátyás az igazság kiszolgáltatására (art. 20.)

A' Pénz dolga helyre hozása is Mátyás királyt kívánt volna. 1519. 9.

A' Praelatus urak is a' Király Fő Patronatusságát hatalmokon fellül magokra állt ruházták (1526. 21.) A' világiak a' szerzetesek' jóságát, a' kiket Patronatusságok alatt tartottak, magok zászlója részére rovásoltatták, és evvel is a' megyék zászlóji kevesedtek. 23. art.

Egy szóval a' rendetlenség annyira ment: hogy a' Nádor-Ispány is a' zenebonálkodók által letétetett. (22. art.) 's a' t.

Igy habozott ezen édes megnyomorított hazánk, és az igazság és törvény, de maga

létinek is megtartását egy részről eszközölni kívánván; más részről tulajdon hatalmas hazafiai által, majd mint ama híres Jerusalemban üldöztetvén, a' végső vesztével küszködött egész ez 1526-ik esztendeig, midőn az Isten ostora a' Mohátsi mezőn meglepte, és fenyének és hadai törvényes kiterjedésének végét vetett.

Óh édes magyar hazánk! mit nem szenvedtél ezen időtől fogva — —! ezt a' törvények *) tellyesen és hitelesen elő adják és a' történetekből **) is látható. De meg bocsáj-

*) Illyenek 1559: 2. 3. 4. 10. 11. 17.; 1566. 3. 1567. 2.; 1596. 3. 's a' t.

**) Bizarrus Péter rövideden így szölli erről (de bello panonico): „in locis Hungariae per quos Caesariani transierunt, vel integros pagos atque oppida direpta flammisque absumta, omniaque in mira quadam solitudine sibi esse conspecta, idque ob militarem nostrorum saevitiam. Et sane plurimos eorum, qui ad hoc bellum profecti sunt, palam dicere non pudit, se duntaxat illuc venisse, ut injurias, sibi illatas, ab hominibus illius gentis tempore belli germanici ulcereretur“ ismét. — „Eisque (Turcis) modo usque ad urbem Sempronium, Oedemburgum vocant, et inde usque ad Posonii maenia liber aditus patet. Omitto nunc aedificia pagos atque oppida igne incensa et solo aequata; praetereo innumeros utriusque sexus mortales partim ferro variisque suppliciorum generibus interemptos, partim etiam in horribilem et deplorandam servitutem abductos.“

tottad te fiaidnak vétkét, meg botsással a' ké-
sőség is elszöndörödött ős-eleji hamvainak,
mert elősmérték, megbánták hibájikat, és
édes hazájok megtartásáért századokig élet-
kel áldoztak, véreikkel szüntelen öntözték meg-
sértett édes hazájok földjét, baráttúl és ellen-
ségtül szenvedtek, és ős korba borult, még
szittyából kihozott, egyetlen egy, a' Királyok
szentségét, és az ország állandó boldogságát
elválhatatlan eszközlő Alkotmányokat a' jö-
vendőségnek is minden veszélyek és inségek
közt megtartották; egyedül ők lakoltak hi-
bájikért, mi pedig éljük az ő szenvedésök és
jóra végső törekedésök jutalmát.

A' minemű törvények ezek után a' felke-
lésre nézve hozattak, már vagy előadattak,
vagy ezekhez hasonlóak, vagy nem a' milétét,
hanem annak az időbeli sok szükségekhez va-
ló sokféle alkalmaztatását illetik.

XI. S Z A K A S Z.

A' magyar hadszer törvényes tulajdon-
ságához tartozik.

a) — „Et quo fortuna tua te duxerit, il-
luc te sequemur.“ (Anon. cap. V) Hogy a'
háboru indítás és béke kötés a' Fölséges Jus-
sokhoz tartozik, és ezt a' Magyar Fölség az
ő hadi kuriáján (melly állott a' tisztos hivata-

losokbul, örökös Hadnagyokbul 's a' t., és a' kiket a' Fölség netalán meghivni méltoztatott) rendelt el. Verb. előb. 4-ik tzimje 's a' t.). Ide mutatnak azon későbbi törvények, a' mellyekben a' Fölség kéretik, hogy ezt Magyarok tanátsával tegye, mint 1546: 4. §. 2. „exquo tamen de rebus Ungariae agatur Majestatem suam fideles sui Status Ungariae humiliter orant, ut si imposterum existimaret cum Turca sive de Pace sive de induciis agendum esse, utatur in hoc Consilio Ungarorum ad hoc idoneorum,” 's a' t.

És e' Fölséges jusshoz tartozik, hogy semminemű hadakat felállítani, felkiáltani és meg indítani a' Fölség tudta és akaratja nélkül nem szabad 1498: 18. §. 1. a' hűségtelesség vétke terhe alatt.

b) Hogy az egész magyar Alkotmány haddi lévén, és a' jószágbeli birtokon úgy álván, hogy ez természetesen a' vegső tehetségig annak fennállására és bátor létére szüntelen szolgáljon: kétséget sem szenved, hogy valaminth ez semmi törvény által meg nem szüntetett, ugy most is a' régi voltában fenn áll.

De e' kötelesség a' Contributióra még sem huzódhatik; mivel ettől e' formában a' nemzetet a' törvények minden időben menntentartották, ugy hogy ezen törvényes kötelesség gyakorlása idejében is, ennek minden legkisebb oda értése törvényesen előre meggátoltatott — „50 tamen denarii nec non Taxae nobilium ad cameram non dentur, ut in ea

parte nobilitatis praerogativa non violetur.“ 1600: 3. §. 10. — ismét „ea tamen solenni interjecta cautione, ne hoc per Dominos terrestres nobilitatemque praestanda contributio“ (subsidium unius fñi de domibus subditorum et medii per Dominos terrestres solvendi) „in praejudicium praerogativae nobilitaris ullo unquam tempore vergat.“ 1601. 2. 's a't.

c) Hogy a' Fő Ispányok, és Helytartóji: a' Vice Ispányok, se a' Nemességnek, se a' Hadaknak, nem természetes Hadnagyí: mert a' Zászlós maga rendelte a' Tisztjeit, a' Nemesség is magának és hadainak, a' Tiszteket, a' mennyire magát érdeklették, választotta, vagy a' mint az Ország és ő Főlsége javára és szolgálatjára alkalmasabbnak vélte, az ország, a' Főlségre és Főkapitányra is hagyta, mint tanuink az 1523; 44. 45; 1537; 9; 1545: 20; 1596; 16. 17.; így szólván — „Regia Majestas ad levandos nobiles et gentes in singulis Comitatus Capitaneos constituat, et de eorum salario competenti provideat etc. Capitanei ipsi non aliorum nisi suae Majestatis proprii sint Famuli atque Servitores de eodem Comitatu electi.“ 1523: 44. 45.

„Quibus quidem Gentibus iidem Domini Capitaneos suos praeficiant. Gentibus vero Comitatus Capitaneus proficiatur per electionem Locumtenentis, postquam Nobilitas ipsa ad hoc benevole consensit.“ 1537: 9.

„In singulis Comitatus Vice - Comes, si

idoneus fuerit, vel alter Capitaneus eligatur.“
1545: 20.

„Curent etiam Comitatus, ut idoneos Capitaneos Gentibus suis praeficiant, alioquin supremi Ungari Capitanei habeant autoritatem cum consensu et praescitu Comitum et V. Comitum alios idoneos in locum ejuscemodi inhabilium et minus aptorum eligendi et constituendi.“ art. 26. — „Sint autem huic oneri ferendo subjecti etiam in stipendio suae Majestatis vel quorumvis Dominorum et Nobilium militantes.“ art. 17. 1596. s a t.

A' szolga birák pedig még a' legnagyobb szükségben se hagyták el a' Megyét. — „In singulis autem Comitatibus juxta illorum quantitatem vel duo vel tres Nobiles cum judiciibus nobilium victualium ad castra administrandorum aliorumque negotiorum Comitatus dirigendorum causa et non plures Domi relinquantur. Tamen et ipsi Nobiles et Judices nobilium in Comitatibus relictí pro personis suis et vigesima colonorum ad expeditionem mittere debeant. 1642. 24.

Azt úgy is értvén: hogy a' hadak és Nemesség még a' Fővezér alá nem vétetett, a' megyebéli előjárók alatt volt.

Nints azomban ok nélkül az a' vélekedés, hogy a' Fő és Vice Ispányok természetes Hadnagyságok voltak. Voltak ugyan, de a' Vár Hadának, Gentium, Militiae Castri Comitatus mint Rogerius siralmas verseiből kitettzik. — „Ex his Comitatibus habeant“ (Reges) „deli-

cias, divitias et honores, potentiam, altitudinem et munimen, sed prodigalitatem quorundam Progenitorum suorum jura Comitatum erant adeo diminuta, ut meritis et demeritis personarum non discussis, eisdem possessiones, villas et praedia, ad Comitatus pertinentia, in perpetuum contulissent, *ex quo viros Comites non haberent, et cum incederent, simplices milites propter diminutionem Comitatum putarentur.*“

d) Hogy a' Nemesség, a' Vármegye banderiuma' (a' mennyire ez Zászlót tézen, tehát Zászlója) alatt keltfel ugyan; de banderium nevezet alatt magára nézve soha se jött: Mert banderium, a' mennyire e' szó alatt egy egyesített testet képzelt a' régiség, mindég annyit tett, mint „Gentes“ Had: portális Had, bérelt Had, „gentibus seu banderiis.“ A' mi nem volt a' Nemesség. Ezen tekintetek összevegyítésébül vélte a' mostanság, hogy egyáltalában semmi felkelés nem tartozik a' háttáron ált menni, vagy mind tartozik a' Föltség bérin kívül is szolgálni; a' mi, a' miat látjuk egyáltalában egyik sem áll. — „Caeteri denique Nobiles etc. singulariter propriis in Personis etc, qui Dominos habere dignoscuntur, cum eorum *Dominis ac gentibus seu banderiis.*“ 1435: art. 3. — „Rex de suis proventibus exercituare tenetur, alioquin etiam *banderiat* et demum *Nobiles insurgant.*“ 1458. art. 2. — Extunc Praelati et Barones coeterique viri ecclesiastici hujus Regni ban-

deria seu Gentes ipsorum etc., *levare etc.*, *debeant et, teneantur*“ ugyan ott 1. §. 'sja't.

e) Hogy a' Nemtelen, ha más helyett bérért felállott, *mindég* a' Portalis Hadak közt szolgált; a' Nemes ott a' minő hadban szegődött. 1542. Noviz. 44. 1492. 18.

f) Hogy a' Magyar Alkotmány az ország hadi és polgári ügyei közt különböztetést nem tett, hanem minden tiszt a' maga foglalatossága köribe mind a' két tekintetben szolgált.

Se a' magyar katona nem assentiroztatott (talán vizsgáltatott), se felkelésekor hitet nem tett le.

Amazt bizonyítják az esmératesebb kétféle tisztség nevein kívül a' falusi nemes előjárók nevezetei: mint Hadnagy, Tizedes; de a' törvényekből is bőven kitettzik, mint többi közt Sz. László 3-ik k. 15-ik részéből; különösen az 1519-ik esztendei 40-ik articulusból — „*praeterea Vice Palatinus et Vice Judex Curiae et Magistri Protonotarii ex eorum officio Consilio interesse possunt atque debent §. 1. quidem Domini Consilarii et Assessores primum et ante omnia castrorum finitimum provisoni superintendere et salarium officialium finitima tenentium per Thesaurarium regium reddi facere teneantur §. 2. et eorundem Consiliariorum et Assessorum media pars semper apud Majestatem regiam maneat, Temporibus vero octavarum et manifestae necessitatis sub poena perpe-*

tuae amissionis officiorum et solutionis hominiorum ipsorum adesse teneantur.“ — ugy az 1498: 43-ik törvény is.

Az utolsót bizonyítja az 1598-ik esztendei 19-ik törvény így szólván — „neque autem militem hunc juramento aliquo praeter morem et consuetudinem Patriae obstringi posse judicant“ (később a' hitet sürgették a' törvények is 1609: 14) „§. 1. habet enim miles hungaricus antiqua sua jura militaria, quibus quamprimum militiae nomen dederit, et siquid deliquerit confestim ex praescripto juris sui et Capitanei Ungari (cui juxta articulos superiorum annorum subjectus esse et dependere debet) poena condigna plectetur.“

g) Hogy a' magyar táborban az Aszonyok szükségesnek nem tartattak. — 1545 esztendei 21-ik törvény így szól „Viduae tamen mulieres etc. quae filios idoneos ad bellum non habent, maneant domi et Deum orent.“

Az 1594 esztendei 34-ik törvény így szól „Statutum praeterea est, ut mulieres nostrae gentis in castra quaestus aut alterius rei gratia non eant, sed viris omnem quaestum relinquant. §. 1. Contrarium faciens sacco inclusa in aquam projiciatur et submergatur.“ — Ezt pedig nem megvetésből, hanem ezen gyenge és szép Nem' a' legkisebb sértéssel igen meg bántatni szokott erköltse közönséges tiszteletéből. Mivel a' magyar mint Szittyai eleje, szép Neme Feddhetetlenségét an-

nyira betsülte, a' tisztátalanságot annyira gyűlölte, hogy ártatlanságok meg sértését a'szent-ség-töréssel egy formán büntette. Az 1522 esztendei 36-ik törvény így szól. „Et quod violatores ecclesiarum et mulierum capitali poena puniri faciant“ az az, és hogy a' templomok és Aszonyokon el követett erőszak halállal büntetessen. — Ismét az 1514-ik esztendei 47-ik törvény így szól „utque omne seculum agnoscat pariter et reminiscatur, quam detestabile, quam enorme, quamve turpe vitium sit post Deum apud Ungaros virginum defloratio et mulierum violatio §. 1. Univer-si tales praesumptuosi Deoque et hominibus detestandi latrones horrenda nece pereant.“ Az az: és hogy az egész világ megesmérje, és meg is emlékezzen, melly utálatos, melly szörnyű és melly rút véték légyen Isten után a' Magyaroknál a' szűzek meg szeplősítése és az Aszonykon való erőszak §. 1. minden olly vakmerő Isten és emberek előtt utálatos lator rettenetes halállal veszen el.

A' Magyar természetehát: hogy az igaz magyar szép Nem, az aszonyi erköltsőkben talán minden Nemzeteket még most is megelőz.

V É G T É R E.

Egy Nagyságos és Örökös, „Perpetuus“ nemzetségnek engedelmével szerentséje vagyon a' Szerzőnek a' Tettes Ns. Házával közölui, egy régi várbeli rendet, melyet a' Szerző maga azon eredeti osztál levélben látott, mellyben ezen Nagyságos Balassa Gyarmathi L. B. Balassa nemzetség akkor is szerentsésen virágzó számos tagjai, urodalmokat megosztván, 's ezen Kékkői várat természetesen, az ország védelmére tzelző tekintetében közre hagyván, mint örökös Kapitányi „perpetuus“ in Kékkő, a' szokott rendet ez uttal is megtették, és hogy megtartasson, az osztályba is beiktatták, melly ekép szöll.

„Anno 1625 die ultima Octobris e' következendő conditiok, hogy megtartassanak az urak között“ 's a' t.

1-sör „Hogy jó gondviselő porkolább legyen, és minden félnek hites legyen, kinek közönségessen konventiója szerént fizetni kellek“

2-or „Hogy kiki az ő részén három három drabantot tartson az vár oltalmazására, azokk fizetésök megadasson; azon kívül az dobos tartassék, kinek közönségessen kellek fizetniök“

3-or „Az vár oltalmára rendeltetett eszközket, mellyek a' porkolább által inventál-

tattnak, senki privátim maga ususára a' vártul ne abalienálhassa“

4-er „Jó és tudós Pattantyus légyen, kinek hasonlókép közönségessen conventiója szerént fizetniek kelletik“

5-ör „Hogy senki maga authoritassából (nisi urgente inevitabili necessitate) éjjeli időn az kaput meg ne nitatthassa, se nitva ne tart-hassa.,,

6-or „A' Porkoláb tartozik az Vár kapuját úgy mint nap világon bezárni, és reggel napvilágon meg is nitni“

7-er „A' Porkolábnak lehessen olly authoritása, hogy az közül maradott résznek (ha kívántatik) épületére, minden résznek jószágát molnárokkal együtt, úgy gyalog mint szekérrel, behajthassa“

8-or „A' felső kapu közü az kapuval együt, ugyan ott a' szerház, alatta való bástya, Porkolab háza, drabantok házai, porház, serfőző ház, ahoz tartozó eszközökkel együtt, az Sarampók, kapuk, piatzok, kút, tömlöcz, kapu közü, az utzátska, mellyen mostan a' taraszok vannak, por, golobis lövő szerszám, melyek Porkoláb inventariumában vannak, közre maradjanak. 's a' t.

12-er Isten kitül oltalmazzon, in casu necessitatis a' lövő szerszámot, akár melly résznek házában is avagy határára szabad lehessen vinni, a' honnént a' vár megtarthassék és oltalmaztathassék. Azon kívül a' benne való élés, melly akkor benne találtatik, és e-

gyéb szükséges szerszám avagy eszköz köz-
zönséges légyen.“

13-or „Az alsó Várban senki semmi ok-
kal kö épületet ne építhessen olyat, melly a'
felső Várnak impedimentumjára lenne.“ 'sa't.

Ezek a' Vár védelmét illető feltételek ;
mellyek mivel némelly részeiben (mint a' ré-
giebb törvényeink) nekünk már homályo-
sak, ezek felvilágosítása kétség kívül kedves
lesz az olvasó Tettes közönségnek. Illyen többi
közt ez a' feltétel: „hogy kiki az ő részén há-
rom drabantot tartson“ mert azt kellene gon-
dolni, hogy legalább egy tele vár nemzetség
kellene oda, hogy részenként három dra-
bantot tartván a' vár megtartásának eleget te-
gyen. De nem volt illy terhes, hanem kön-
nyen viselhető, és igen természetes eleinknél a'
védelmezés ; mert a' Nemesség mindég a' fegy-
verben, mint a' szerentse és szerencsétlenségé-
ben, egy remény eszközében gyakorolta magát,
a' köz népség mindenben az urakat követte:
az egész ország, katona volt, (és melly szeren-
tsétlen volt mingyárt, ha illy nem volt, eleget
látni Rogeriusbul is) minden kész, mint kén-
telen volt a' védelemre. Itt tehát hat testvér
osztozott, tartott 18 drabantot, és ez békes-
ség idejében a' vár jó rendbe való tartására, és
minden hirtelen csapás ellen való megtartá-
sára elegendő volt ; a' nagyobb erő hirrel kel,

ekkor megszálták a' kint lévő hadakkal, kik mint jobbágy magának ez ideig, vagy urának dolgozott, a' Tisztek, vice Kapitányok, és Kapitányok; betódult az ellenség előtt elköltöző ('s a' felkelés rendében törvényesen nem jövő) Nemesség és parasztság, és senki nem tette az őlibe a' kezét, különösen ha maradni akart, és a' közönséges élelemre szorúlt; a' mint ki a' várba lépett, úgy a' Porholáb 's a' többi parancsolatja alá lépett.

Illyen ez a' kifejezés: „Ugy mint napvilágon bezárni, és reggel napvilágon meg is nyitni”: mert ködös, havas, essős időben, midőn a' kis erőt kis erővel hirtelen ellehetett volna nyomni, nem tartották nyitva a' kaput, tehát minden esetre csak nap világon. —

Iráam Bussán Nógrád Vármegyében Böjt más hava 20-ikán 1826 esztendőben.

M U T A T Ó.

	Lap.
Albert (Szent) bérálta Sz. Istvánt	9
Álló Katonság (a' régi ma- gyar)	144. 175. 188. 195. 223
Alkotmány (magyar) alapja	109
— — örökös Királyságon áll	122. 153
— — birtokon épült	120
— — mineműsége	183
— — Sz. István előtt volt	16
— — és Szittyai	25 119 138
— — a' Romaitúl nem jöhetett	25
— — erköltsi, azért foganatos buz- dítású	169
— — a' szentek mondásával meg- egyez	228
— — vitte nagyra a' magyarokat,	121
Almus első magyar Vezér	42
Anonymus jó kalauz eleink kijövetelére nézve.	35
— és Porphirogenita öszve állítása	43
— a' személyes illetőségek	101
Antiqua aprobata Regni cõnsuetudo mi?	134
Asiaiak leginkább az Atyai hatalmat képzelték törvényekben	32
Attila, nagy, 40. Europába kezdé a' telégra- phot (Jelentést Jel - intest)	21
Átok annyi mint Anathema és Proscriptio	50
Auraniai Prior	215
Avar	93
Assentirozás nem volt a' Magyaroknál	252
Aszszonyok nem botsájtattak a' hadba	253
Banderium, Banderialis Systsema mi?	34
— eredete	127
— birtokon áll	189

	Lap.
Banderium Regale, Stip. Regis 's a' t. 143.	175. 196
— Egész mi volta	227
Báro Regni első ország Zászlós Tisztyei 111.	119
— — Hadaik a' Kir. Tárbul fizet-	
tettek	196. 223
— — Száma a' Tár bővségétül függött	196
— — Állandó Katonaság volt	188. 224
— Liber, Zászlós úr Tisztség nélkül	125. 128
Belnay rosszul itéli a' magyar nyelvet	102
Bévezetés : oka ez Irásnak	1
Birtokosok mért Tagjai a' Magyar Koronának	120
Bruno Püspök keresztelte Geyzát és Sz. Istvánt	9
Béres katona és szolga	219
Comes mi	124
— Liber Perp., örökös Hadnagy, állan-	
dó Katona	128. 196
— akár mennyi féle mind Tiszt	143
Comites Majores eredete	128
Comitatus Hadak	177
Confederatio, szövetség mi?	237
Erdél régi határa a' Tisza	55
Eleink szere a' magoké	121
Erányuság (földi) tsak fárasztó képzelet	152. 156
— a' franczia mire ment véle	153 *
Együgyü mi?	229
Emléke az első Ország gyűlésének	139
Erkölt, a' jó 's felvilágosadás mineműsége	155
Fejedelme, Alkotmánnya, földje Sz. a' Magyarinak	153
Felkelés' 1-ső törvényes nyoma	175
Feudalis Systh. másolatja a' választó szakasz	29
Francus nem mind Franczia	91
Felkiáltása a' Hadaknak a' Fölség Jussa	248
Fölség (a') szentsége és hatalma tartja	
fel a' törvényt	232. 235. 239
Fölség Hadai	195
Fölségnek (a' magyar) a' tisztje szolgája is	119

	Lap.
Főszemélyek az ország Zászlósi	111
Főkapitány minemő felkiáltásért volt felelet ter- he alá vetve	225
Fő Ispány	132
Felkelés, közönséges mi	196
Fölségen (Örökös) épült az ország, és áll	31. 123
Fegyveres lovas és huszár különsege	217
— és gyakorló (gyalogok)	ugyan ott
Gentes annyi mint Hadak	176. 210
Generale Judic. rajta vesztő hatalom, Standrecht,	211
Geyza alatt kezdődött a' szent hit	8 9 15
— Sz. Istvánnak meg kereszteltetett	9
Grof	219* 220*
Gyula Konstantinápolyban tért meg	14*
Gyümölsényi Szer	138. 145
Gylás és Carchás mi?	171*
Had, a' magyar fő, szittyai rend	17. 32. 110
— — — — — eleinkel jött ide	133, 150
— — — — — { Nemesség a' Vezér alatt	141
— — — — — { Népbeli a' hivata- losok alatt	111. 110, 143
— Béres, Szent István alatt jött be	174
— — meg szüntette a' Várak' hadait	148—149. 174
— — Mátyás alatt nagyra ment	175—207
— — meg rontotta a' magyar Hadszert is	208 — 211
— Magyar régi állandó	195
Hadnak (magyar) természetes együgyü az alapja.	229
— Mértéke a' szükség és tehetség	183. 192. 224
— Neve alatt nem vétetett soha külön a' Nemesség	251
Hadat (Magyar) az Alkotmány lelke vitte nagyra	169
Had (Magyar) a' Birtokon áll	188
— Egyházi és világi azon mértékre adatott	223
— 50 főbül álló Banderium egy Zászlót tett	227
Hada (a' Kir.) az állandó Katonas,	144, 175, 188. 195

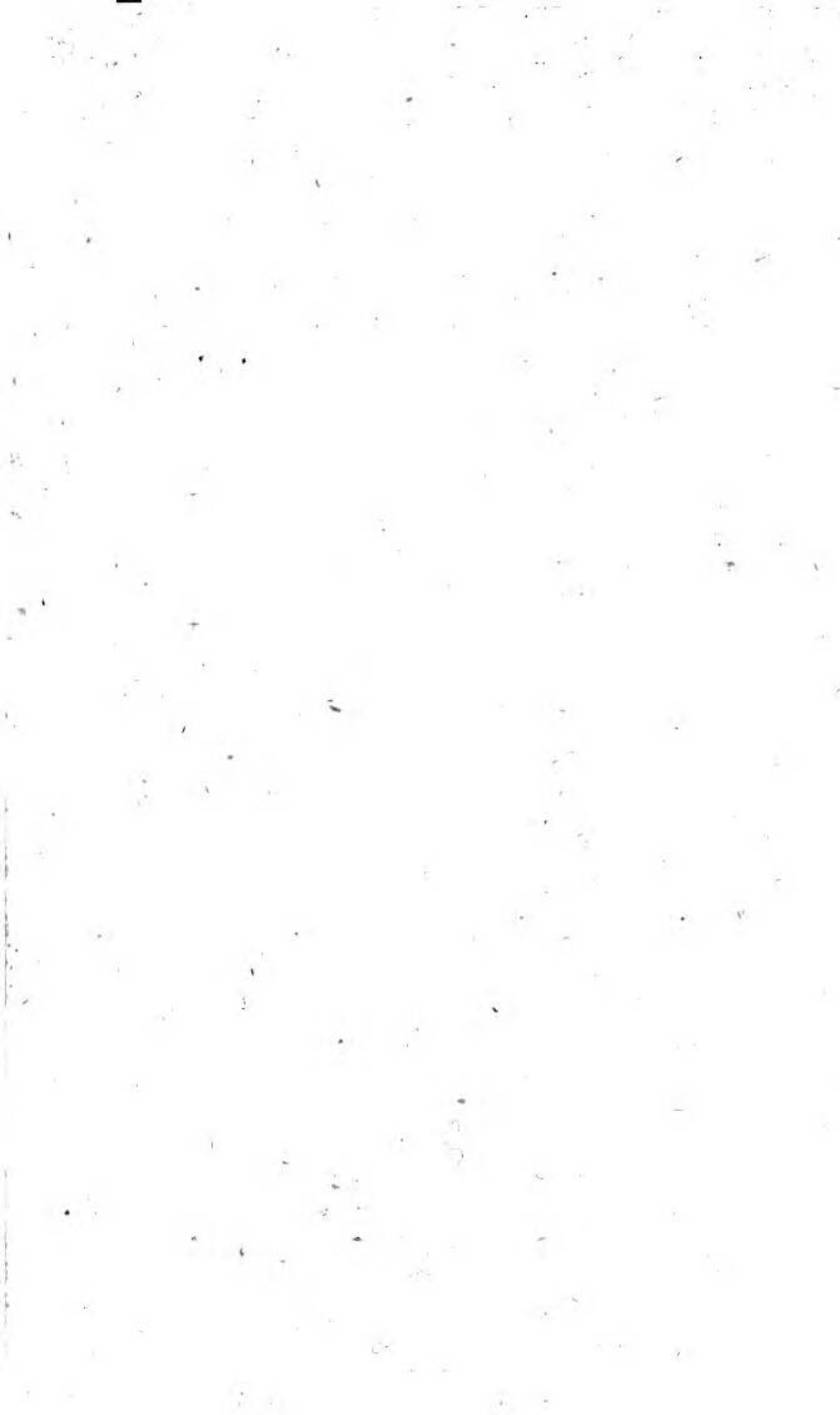
	Lap.
Hada (az ország Zászlóssai) Hada szinte . . .	196
— — — a' királyi Tár fizette	223
Hada (Zászlós Urak Hada) előzte a' Nemességet	228
Hadak a' Fölség bérén a' határon túl is szol-	
gáltak	213. 225
Hazánk Sirlalmas esetére készül	230
Hit (az igaz) Geyza alatt erőszak nélkül kez-	
dődött	5 13
— — Sarolta Fejedelem Aszony által . . .	7
Hitbeli szakadás töltötte meg hazánk keserü	
poharát	243
Huszár magyar eredet	217
Hunyady János	200
Hunnus tsak annyi mint Honyi	93
Idegeneket betsülték a' Magyarok	121
Idegenektől nem vették Alkotmányokat a' Ma-	
gyarok	242 *
Író (hazai) mért hiteles	43
Ispán (Fő)	131
— — Gazda is ugyan ott	
István (Szent) keresztelése, és Apostoli mun-	
kája	8. 18
— — ditső Király	138
Írás, régi, mért különböz	101
Igazság tartja fel az országokat	133. 148. 232
Juss gyökeres magyar szó	140
Karok és Rendek mi?	16
Királyságon (örökös) áll a' magy. Alkotmány	123
Király Hada első álló Katonaság 144. 175. 188.	195
Kristus Urunk Sz. Tanításában van az igaz	
felvilágosodás	162
Magyaroknál kell a' Magyarok dolgát nyomozni	2
Magyarok megtérése	4
Magyarokat nem verték a' Paczinaciták . . .	77
Magyar nyelv nem új 's nem változott . . .	104
Magyar Vezér, Király volt	111

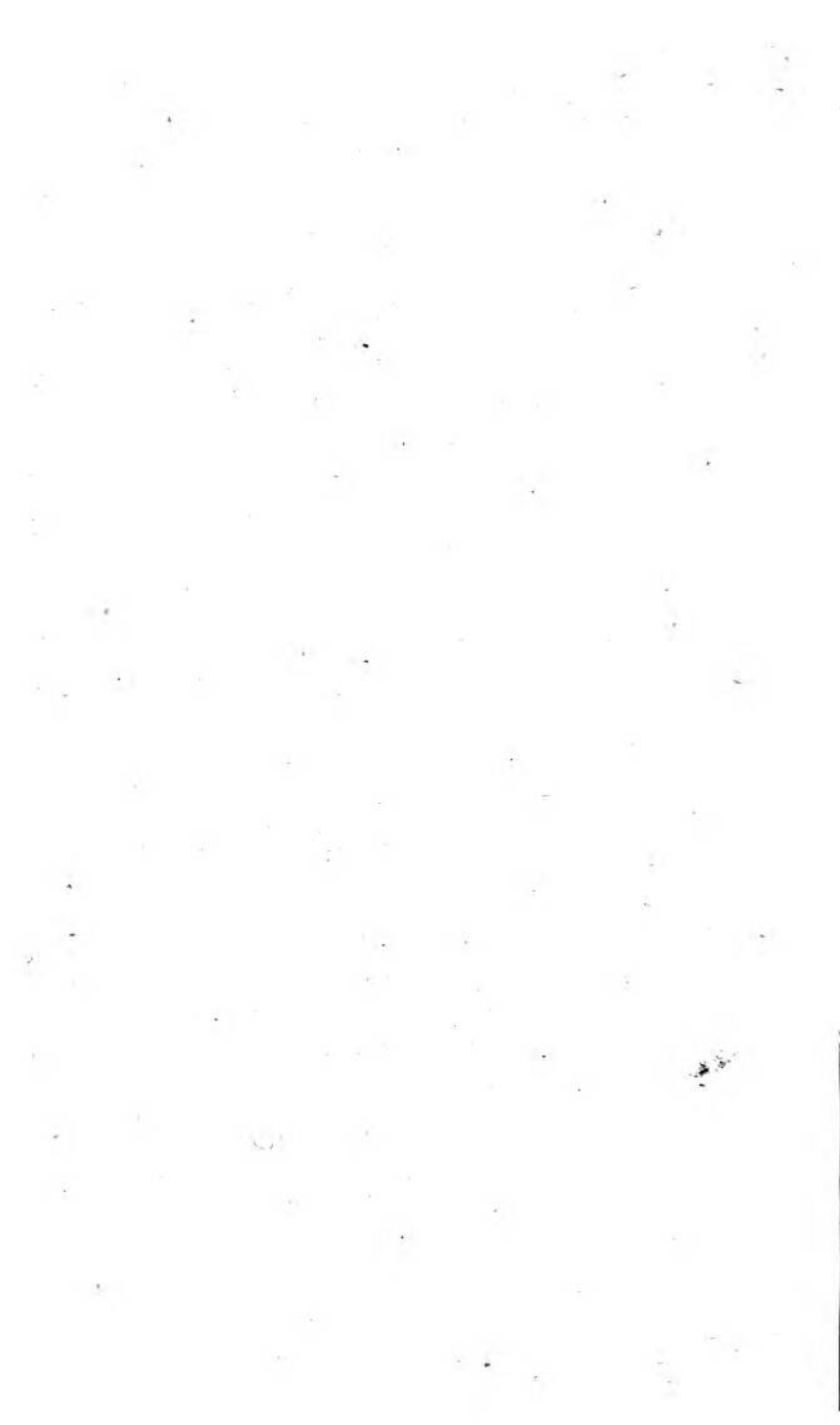
	Lap.
Magyar ország hanyatlása el indul	230
— — a' Királyi hatalom gyengü- lésén	235. 243
Magyarok nem Barbarusok	97. 150
Magyarok helyben hagygyák, és beiktatták a' szittyai szert	133
Magyar Aszszonyok ügyessége	155
— — a' Táborba nem bortsáj- tattak	253
Magyarnak Szent a' Fejedelme, Alkotmánya és földje	183
Magyar Hadszer nem 'Sigmond Királyé	182
— — többi tulajdonságai	247
Málthai Vitézek	215
Mátyás Király különösségei	207
— — Igazsága, a' régi magyar	211. 232
Morva, a' Zventiboldé, nem volt szávai	71
Mohátsnál verte meg az Isten Hazánkat	246
Naggyai és Nemessége az országnak a' sz. hit- be vételésben nem ellenkeztek	3
Nagyságos, Méltóságos külömbsege	227 *
Nemeseknek törvényt nem szabtak a' főemberek	141
Nemes nevezet honnént	142
— Jussok kezdete szittyai	143
Nemesség Hadi Jussai	176. 187
— nem Banderium	251
— Mátyás Kir. alatt is hadakozott	207. 211
— nagyobb és kisebb kötelessége	228
Nemtelen nemszolgált a' nemessel a' szemé- lyes felkelésben	252
Nyomozni a' nyomán legtermészetesebb	2
Nyomozás kezdete	32
— folytatása	107. 169
Oka e' könyv Irásának	I
Okossága eleinknek	121
Országunk esete oka mi?	148 *
Ország Zászlóssai Hada	196

	Lap.
Paczinaczták nem verték a' Magyarokat . . .	78
— gyáva nép a' magyar előtt . . .	90
Particularis Insurrectio	191
Perpetuus Comes mi?	196
Perpetuus in T. mi?	199 *
Principales Personae	147
Romai (keleti 's nyugoti) Birodalom állapot- tjai a' magyarok kijövelekor . . .	27
— Feudalis Systema mustrája késöbben tsirázik	29
— Császár választás kezdete . . . ugyan ott	
Sarolta ditsö Fejedelem Aszonymnak tulajdonita- tik a szent hit kezdete a' Magyaroknál. . .	7
Simó (a' bolgár) mennyire hajtotta a' Magya- rokat	87
Simplex mi?	229 *
Szávai nem volt a' Zventibold vagy Szvato- plug morvája	71
Szakasz 1-ső	1
— 2-ik	32
— 3-ik	35
— 4-ik	107
— 5-ik	123
— 6-ik	133
— 7-ik	150
— 8-ik	169
— 9-ik	175
— 10-ik	230
— 11-ik	247
Szer (a' magyar) Szittyai	134
— Emléke	139
— mi?	140. 145. 146. 169
Szerkezet (banderialis) a' birtokon épül . . .	120. 123
Szilágyi Mihál	205
Szittyai. Eleink erköltsi minemüése	150
Szklenár ellen Anonymus mentsége	35
Stipendiarii, Servitores, Mercenarii annyi mint Had, portalis Had	210

	Lap.
Szolga mi?	117 *
Szövetség mi?	237
Tanács külömbisége	121
Térés (a' szent hitre) ideje, oka és modja kü- lömbféle előadásai	4
— mi ebben legbizonyosabb	6
Térítés Sz. István által	18
Templomokat már Geyza épített	11. 15
Tiszt (fő) régi magyar Comes	125
Toxus	172
Tribunus Plebis	231 *
Törvényre és Hada volt a' magyaroknak Szent István előtt	16
— Szittyai	25. 115. 119. 139
— nem hozattak mindég deákul	23
Törvények hadi II-ik Andrasé	175
— — Sigmondé	180
— — Alberté	187
— — V-ik Laszlóé	200
— — Szilágyié	205
— — II-ik Ulászlóé	212
— — II-ik Lajosé	234
Udvar, Udvarnok nem Tót szó	221
Ungtúl jön é az Ungarus nevezet	104. 127
Uradalom, Zászlós jószág	227
Vajk nem pogány név	11
Valachusok Erdély' régi népe	76
Válosztás (a' szabad) rontotta meg Hazánkat	123
Vár - Had	148
Vezér a' magyar mi?	115
— Duxnak hol neveztetett el	113
Vice Ispány a' Vár hada Nagya	250
Zászló, Zászlósság, mi?	34
Zászlós	178
— 1. a' Baro Regni, ország tisztos hiva- talybelije, Zászlóssa	111. 127. 193

	Lap.
Zászlós 2. az örök, Hadnagy, Comes Perpet.	126. 196
— 3. a' Perpetuus in Kékkő 'sa't. illyek	199. 227
— 4. a' Liber Baro, hivatal nélkül va- ló Nagy	129. 227
— 5. minden Magnás, mivel tsak azért Ma- gnás	227
— 6. minden Megye, melly a' kisebb bir- toku (nem Magnás) nemesség Portalis hadait veszi zászlója alá	226. 228
— 7. a' Comesék, Bánusok és jószággal bíró váarak idei Kapitányi (Co- mitatus et Honores tenentes)	199
Zászlós Banderium tsak portalis Had, a' nemes- ség insurrectio	251
Zászlós Ur honnént, és mi?	111. 119. 127. 226
Zászlósok kötelességei	181. 196. 228
Zászlósság jószág után megy	188
Zászlósság (egész) miléte	227
Zoltán	171
Zventibold	70

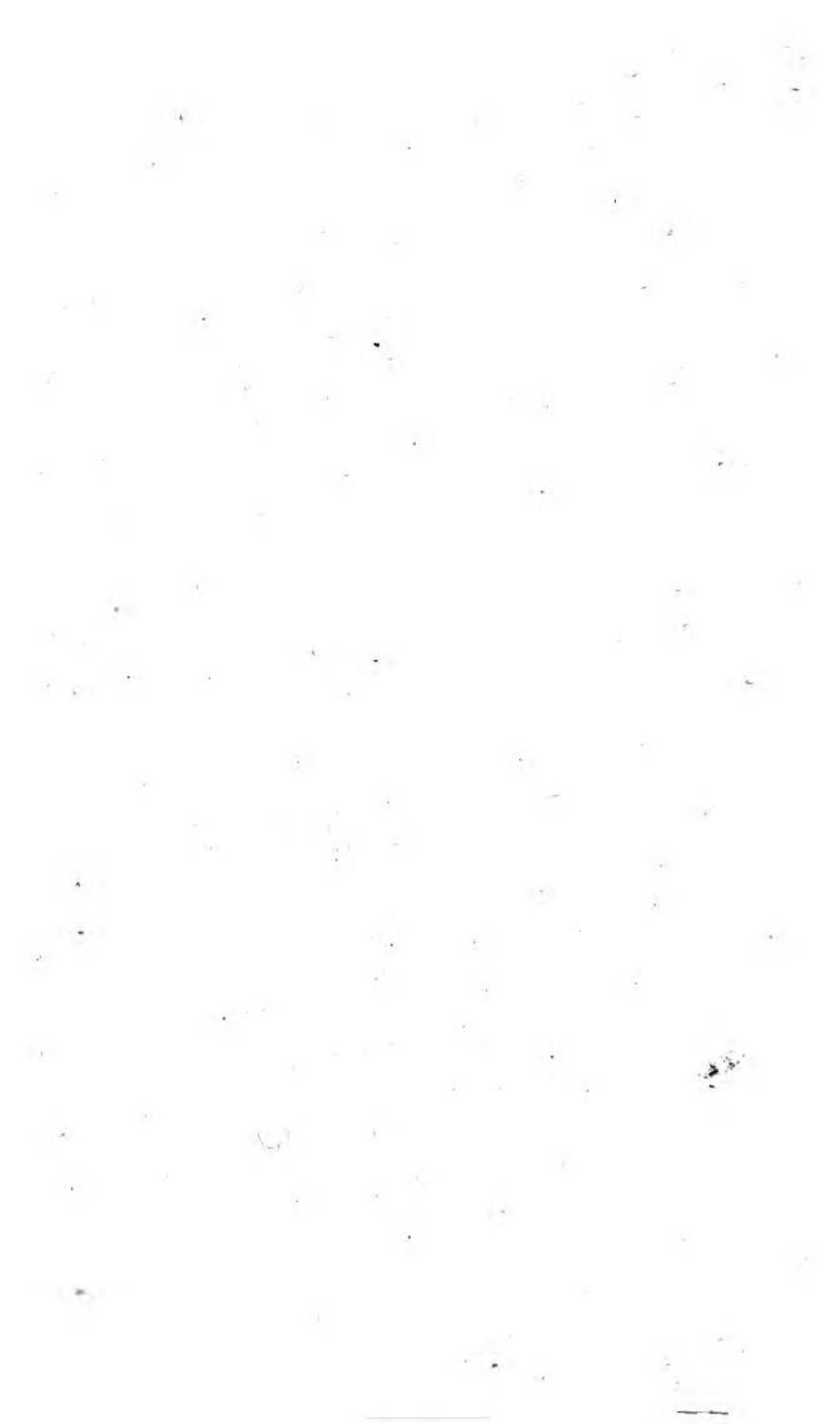

Österreichische Nationalbibliothek

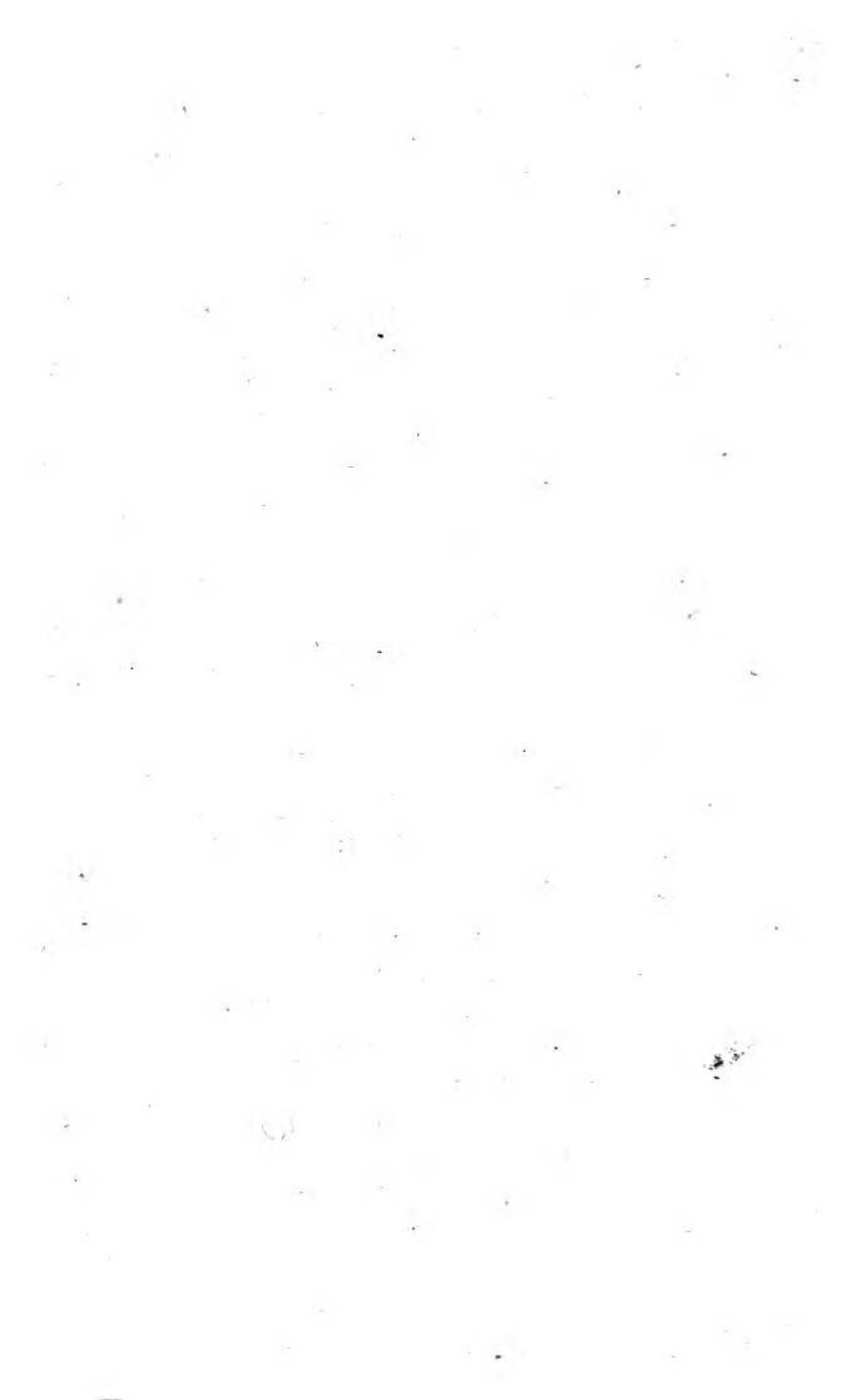
+Z155595305

Österreichische Nationalbibliothek

+Z155595305

Österreichische Nationalbibliothek

+Z155595305

